

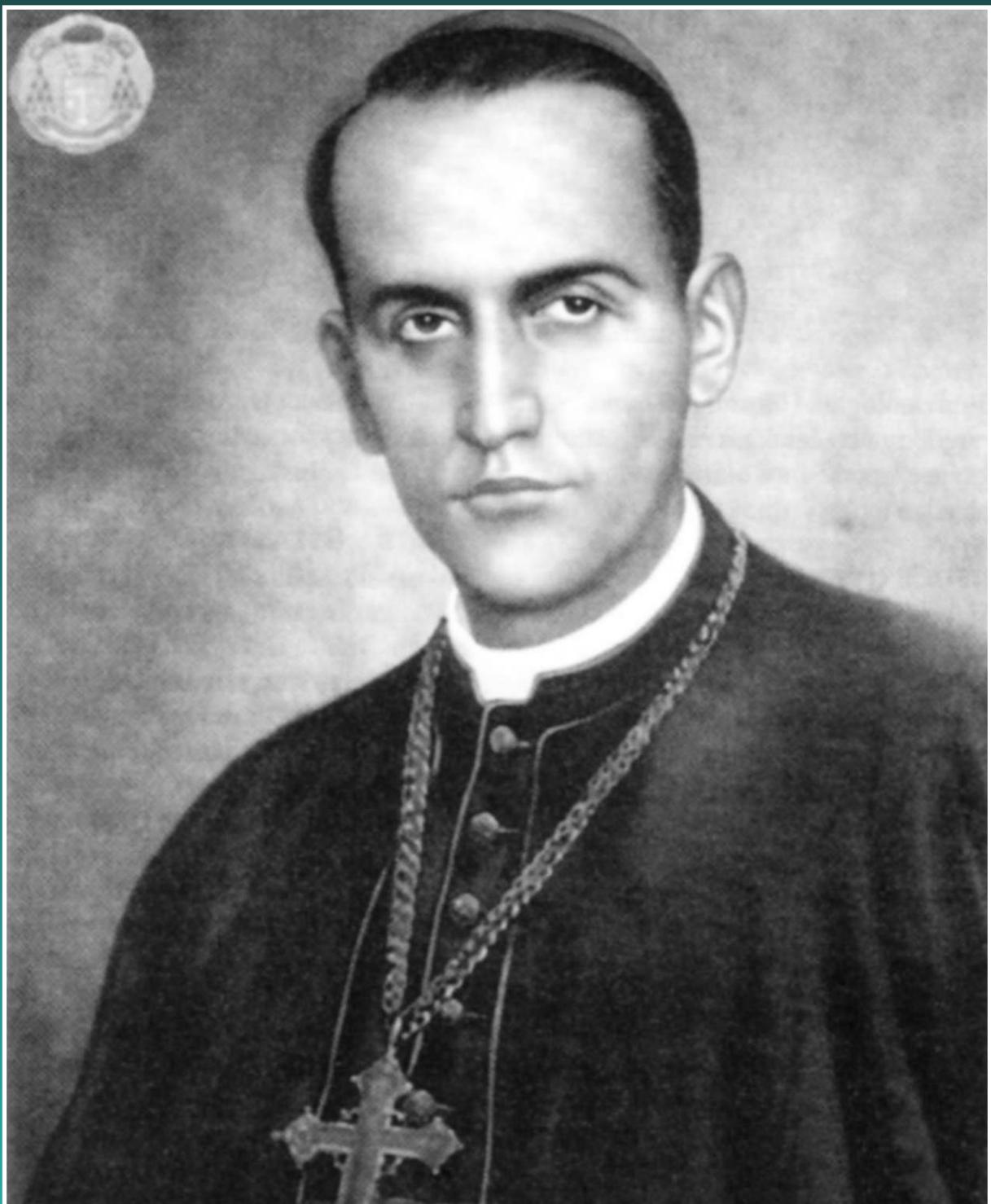
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politic
ZATVORENIK

GODINA XX. - VELJAČA 2010. CIJENA 15 KN

BROJ **215**

**Blaženi Alojzije Stepinac,
nadbiskup zagrebački (1960.-2010.)**

SPOMENIK U SRBU - ISPIT ZRELOSTI HRVATSKOG NARODA

politički
ZATVORENIK
GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kad Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

Vlada Republike Hrvatske pala je na tom ispitnu.

Prosvjedno pismo gospodina Željka Tomaševića, upućeno Vladu Republike Hrvatske, a objavljeno u prethodnom broju našeg mjeseca, od nacionalne je važnosti. Stoga molim naše čitatelje koji pismo nisu pročitali, da isprave taj propust, a one koji su ga pročitali, da učine to još jedanput. Ukratko, radi se o prosvjedu zbog obnove spomenika u Srbu, spomeniku kojim se četnički zločin počinjen u srpnju 1941. nad nedužnim hrvatskim seljacima, hoće ponovno predstaviti našoj javnosti kao antifašistički ustanak protiv Nezavisne Države Hrvatske. Četnici naoružani od strane okupacijske vojske fašističke Italije pobili su ili protjerali sve nesrpsko stanovništvo tog dijela Like i Bosne.

Treba odmah na početku reći, da je u proteklih dvadeset godina slobodne Hrvatske jedini ispravan postupak u vezi tog spomenika bilo njegovo rušenje 1995. nakon *Oluje*.

Osim u prosvjedu gospodina Tomaševića već su u mnogim tekstovima navedeni izvori iz partizansko-komunističke povijesne literature, koji neupitno kvalificiraju „Dan ustanka naroda Like 27. juli 1941.“ kao četnički zločin potpomognut od grupe lokalnih komunista.

Zanimljiva je usporedba pobune 1941. s onom nedavnom 1991. godine. Pobunu u srpnju 1941. proveli su lokalni četnici uz logističku potporu fašističke Italije, tijekom rata proveli su pretvorbu u partizane i ratovanje završili opet zločinima pod zvijezdom petokrakom. U Domovinskom ratu, 17. kolovoza 1991. godine, opet lokalni četnici proglašavaju ratno stanje i dižu pobunu uz logističku potporu komunističke JNA, sa zvijezdom petokrakom na čelu, da bi tijekom rata taj simbol zamijenili četničkom kokardom i kao takvi 1995. pobjegli s mjesta zločina.

A obnova spomenika 2010. godine govori, da je četništvo stalno nazočno na hrvatskom prostoru i to prikriveno kao jugoslavenstvo, regionalizam, komunizam, antifašizam, pa čak i u nekim segmentima takozvanog *civilnog društva*. Današnja Vlada, ucijenjena od koaliciskog partnera (Pupovac, Uzelac i ostala *bratija*) doista kani obnoviti spomenik zločinu nad hrvatskim narodom. Nevjerojatno, ali istinito! Okrenimo se stoga u ovom trenutku povjesničarima, podržimo zahtjev da se znanstveno, što će reći neoborivo utvrdi, što se to dogodilo 27. srpnja 1941. u Srbu i okolici. S takvim dokumentom podnosimo tužbe protiv svih koji slave zločin, pa makar to bila i Vlada Republike Hrvatske.

Ako u međuvremenu spomenik bude obnovljen, neka bude u slavu nevinim žrtvama, koje još i danas tzv. antifašisti nazivaju ustašama.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

TUŽNA BILANCA

Olakšanje koje pristojan čovjek osjeća dok Stipe Mesić silazi s povijesne pozornice, bilo bi najlakše izraziti ocjenom da je bilanca drugoga hrvatskog predsjednika – ne računamo li kratkotrajni mandat Vlatka Pavletića nakon Tuđmanove smrti – jednaka ništici. No takva bi ocjena u sebi uključivala prešutnu tvrdnju da isti atribut valja pripisati i znatnomu dijelu hrvatskih birača koji su Mesića izabrali (a ne zavaravajmo se, pri prvome njegovu izboru nisu tako malobrojni bili oni koji su ga prepostavljeni Budiši, jer je on, tobože, «ipak izvorni hadezeovac!»). Kad bi, dakle, ocjena dojučerašnjega gospodara Pantovčaka bila samo ocjena Stipe Mesića, onda bismo možda i imali pravo prepustiti se osjećajima, ali kako je ta ocjena ujedno ocjena hrvatskoga biračkog tijela, potrebno joj je pristupiti hladnije i objektivnije.

Čini mi se da je krivo Mesića objašnjavati samo njegovom ležernošću, opuštenošću i spretnom ophođenju s tzv. običnim čovjekom, kojemu je njegova mala, kako stvarna tako i simbolička zdjela leće važnija od svih ideoloških pitanja i duhovnih dvojbija s kojima se suočavaju i Hrvati i cijelo čovječanstvo. Valja priznati da je on, unatoč svojoj slaboj izobrazbi (ili baš zbog nje?) i svojoj posvemašnjoj nesklonosti da se drži ikakvih načela, povremeno znao povući i simboličke poteze koji su imponirali i onima što su ga uglavnom prezirali (usput profitirajući i od toga, što je nemali dio njegovih najglasnijih preziratelja bio sazdan od istoga blata).

Mesić se, recimo, znao suprotstaviti slanju znatnijih hrvatskih vojnih snaga na Srednji Istok ili izuzimanju američkih vojnika iz djelokruga Stalnoga međunarodnoga kaznenog suda. Unatoč nespretnom miješanju u unutarnje prijepore hrvatske židovske zajednice, znao se umiliti i toj zajednici i Državi Izrael, a da istodobno ne ugrozi – ne uvijek sasvim jasne – odnose s islamskim zemljama. On je imao petlje zalagati se za neovisnost Kosova, a da istodobno ostane miljenikom znatnoga dijela srpske, pa i srbijske političke javnosti. Znao je oštro, čak na rubu duhovitosti – jer njegovu poslovičnu vulgarnost nije pristojno izjednačavati s duhovitošću – pokazati zube patuljastomu slovenskom imperijalizmu koji je posegao za «žlicom hrvatskog mora», podsjećajući na to da je njegova ustavna zadaća bezuvjetno očuvati hrvatsku teritorijalnu cjelovitost. Ponajviše od svega, prividno je znao održavati razmjerno tople odnose s onim što bi trebao biti prioritet hrvatske vanjske politike i što se obično naziva odnosima sa «službenim Sarajevom» (makar bi malo tko znao što taj pojam zapravo znači), ostavljajući tako prostora za eventualnu buduću suradnju.

A upravo na tome «hrvatsko-bosanskohercegovačkom» primjeru se vidi koju je žrtvu Mesić bio spremjan primijeti za svoje srebrnjake. Ako je pomoćni biskup vrhbosanski, dr. Pero Sudar, bio u pravu kad je krajem 2007. zavatio da se naši sunarodnjaci u BiH «nikad nisu osjećali tako sami, ostavljeni i tako bespomoćni kao danas», Mesić je uporno nemali dio tog naroda apsolutno ignorirao, pa čak i dodatno ocrnjivao, pokažujući tako da mu ni svi Hrvati u BiH nisu jednaki, i da mu ni sudbina te države nije važna radi sudbine Hrvata: *crnac je obavljač tuđi posao, usput sladostrasno uživajući u tome što je došao dan osvete*. To je, uostalom, bila normalna posljedica njegova mentalnog ustroja, stasalog u duhu nesnošljivosti i isključivosti, mržnje i osvetoljubivosti. Kao što je kopao već zatrpane jazove iz doba Drugoga svjetskog rata, denuncirao protivnike i produbljivao diobe, tako je s mržnjom i isključivošću prozivao nepočudne novinare i novine, tražio svaku prigodu za svađu s Crkvom, prostački se prepirao sa svjetinom i, poput kakvoga seoskog đilkoša, kritičare slao u duševne bolnice ili na liječenje. Ni njegov «antifašizam» nije imao nikakve veze s pravim antifašizmom, pa čak ni s kriptokomunizmom, nego tek s mržnjom slabica koji je dočekao trenutak da se osveti svjetini koja ga je prije častila, a kasnije urlala «Raspni ga, raspni!»

Jer, ništa iz Mesićeve političke radionice nije moglo izići čisto, uzvišeno i sveto: sve je svedeno na prizemnu frazu, na jeftini kič i na banalnost. Predsjednik izrastao iz gliba banalnosti i duhovne praznine nije ni mogao biti drugačiji, pa je sasvim jasno da će – unatoč svim kurtoaznim pohvalama kojima ga ovih dana obasipaju – ostati zabilježen tek na razini statistike, kao oronuli putokaz uz cestu koja poodavno nikamo ne vodi...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

PROMJENA ILI ZAMJENA? 7
Josip Ljubomir BRDAR

MI U KOMUNIZMU I KOMUNIZAM
U NAMA: 10
Andrija VUČEMIL

SEDMA IZBORNA SKUPŠTINE
ZAGREBAČKE PODRUŽNICE
HDPZ 15
mr. sc. Zorka ZANE

VELIKA BRITANIJA I BALKANSKE
INTEGRACIJE: JUČER, DANAS,
SUTRA (II.) 18
Davor DIJANOVIĆ

DRUŠTVENI POGLEDI
ANTE STARČEVIĆA 22
Dr. sc. Tomislav MARKUS

CRTICE IZ HRVATSKE
FINANCIJSKOPRAVNE PROŠLOSTI
(V.) 28
Prof. dr. sc. Nikola MIJATOVIĆ

BAKA ŠIMA POLITIČKA UZNICA -
ŽRTVA PORAĆA 30
Doc. dr. sc. Mile LASIĆ

O RUŠENJU CRKVE U STAROJ
GRADIŠKI 33
Branka ŠARGAĆ

STRAHOTNO SVJEDOČENJE O
KPD STARA GRADIŠKA 37
Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

IN DIESEM HEFT 47

IN THIS ISSUE 48

LAKO JE RAZABRATI BOŽJU RUKU NA DJELU

«Časna braćo! Nema nikoga među vama, koji u ovo posljednje vrijeme nije bio svjedokom najzamašnijih događaja u životu hrvatskog naroda, među kojim djelujemo kao glasnici Kristovog evanđelja. Događaji su ovo, koji su narod naš donijeli ususret davno sanjanom i željkovanom idealu. Časovi su ovo, u kojima ne govori više jezik, nego krv svojom tajanstvenom povezanošću sa zemljom, u kojoj smo ugledali svjetlo Božje i s narodom iz kojega smo nikli. Je li potrebno isticati, da je i u našim žilama življe zakolala krv, da je i u našim grudima življe zakucalo srce? Nitko pametan toga osuditi ne može i nitko pošten toga ne može, jer je ljubav prema vlastitom narodu Božjim prstom upisana u ljudsko biće i Božja zapovijed!

I tko nam može zamjeriti, ako i mi kao duhovni pastiri dajemo svoj prinos narodnom veselju i zanosu, kad se puni dubokog gauča i tople zahvalnosti obraćamo Božjem Veličanstvu? Jer, koliko god i bilo zamršeno pletivo današnjih sudbonosnih događaja; kolikogod bili heterogeni faktori, koji utječu na tok zbivanja, ipak je lako razabratи ruku Božju na djelu. 'A Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris – Bog je to učinio i oči su naše pune divljenja' (Ps. 117, 23)

(...) Govoreći vam dakle kao predstavnik Crkve i pastir duša molim vas i pozivam, da svim silama nastojite i radite oko toga, da naša Hrvatska bude Božja zemlja, jer će samo tako moći izvršiti dvije bitne zadaće, koje kao država ima da izvrši u korist svojih članova. (...) Vjerna Bogu i Crkvi naša će Hrvatska ne sa-

Stepinac s predstavnicima Hrvatske bratske zajednice

Poznavajući muževe, koji danas upravljaju sudbinom hrvatskog naroda, mi smo duboko uvjereni, da će naš rad naići na puno razumijevanje i pomoć. (...) Crkva Božja nikad se nije gubila u frazama, ali nikad nije također zatajila u onom ustrajnom radu, na kojem se stvaraju temelji sretne budućnosti pojedinca, naroda i država. Pokažite to, braćo, i sada, i ispunite svoju dužnost prema mlađoj Državi Hrvatskoj!»

(Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački: «Okružnica časnom kleru nadbiskupije zagrebačke u prigodi uspostave hrvatske države», *Katolički list*, god. 92/1941., br. 17, 29. travnja 1941.)

AKO TREBA PASTI, PAST ĆEMO, JER SMO VRŠILI SVOJU DUŽNOST!

«Hrvatski se narod plebiscitarno izjasnio za hrvatsku državu i ja bih bio ništarija, kad ne bih osjetio bilo Hrvatskog naroda, koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji. Rekao sam: Hrvatima se nije dozvoljavalo da napreduju u vojsci ili da uđu u diplomaciju osim da promijene vjeru ili ožene inovjerku. Tu je faktična baza i pozadina mojih poslanica i propovijedi.

Što sam govorio o pravu Hrvatskog naroda na slobodu i nezavisnost, sve je u skladu s osnovnim principima saveznika istaknutim u Jalti i u Atlantskoj povelji. Ako prema ovim zaključcima svaki narod ima pravo na svoju nezavisnost, zašto bi se to onda branilo samo Hrvatskom narodu? Sveta Stolica je toliko naglašavala, da i mali narodi i narodne manjine imaju pravo na slobodu. Zar katolički biskup i metropolita ne bi o tom smio ni pisnuti? Ako treba, past ćemo, jer smo vršili svoju dužnost. Ako mislite da je Hrvatski narod zadovoljan ovom sudbinom ili mu eventualno još pružite priliku da se izjasni, s moje strane nema poteškoća. Poštivao sam volju svoga naroda i poštivat ću je.»

(Nadbiskup A. Stepinac u obrambenom govoru pred jugoslavenskim komunističkim sudom u Zagrebu, 3. listopada 1946.)

Nadbiskup u Hrvatskome državnom saboru

ČITAV JE HRVATSKI NAROD PRIHVATIO SVOJU DRŽAVU

«Danas se pokazuje, da je čitavo držanje zagrebačkog nadbiskupa prema NDH podvrgnuto oštroj kritici vlastodržaca samo radi toga, što je on priznavao vlast NDH, smatrajući da ona kao samostalna državna tvorevina odgovara željama hrvatskog naroda. Prihvaćajući ovu činjenicu zagrebački nadbiskup nije time odobravao rad režima, t. j. ustaške vlade, koja je ostvarila NDH i koja je u njoj imala isključivu vlast, dakako u okvirima mogućnosti, koje su Nijemci dopuštali.

Kad je zagrebački nadbiskup priznao NDH kao faktičnu vlast, on je činio ono, što je učinilo i vodstvo HSS, neosporno najveće hrvatske stranke, koja je do tog vremena pravno reprezentirala cijeli hrvatski narod. Predsjednik HSS i potpredsjednik

Optuženici pred jugoslavenskim komunističkim sudom

kraljevske vlade u Beogradu Dr. V. Maček javio je na dan osnivanja NDH, t. j., na 10. IV. 1941., i proglašio preko radija hrvatskomu narodu, da lojalno surađuje s novom vlašću. Time je priznao, da je samostalna hrvatska država odgovarala stoljetnim težnjama hrvatskoga naroda i njegovoj 20 godišnjoj upornoj borbi u Staroj Jugoslaviji.

Zato se može kazati, da je čitav hrvatski narod priznao NDH i da je ona stvorena sa naknadnim priznanjem hrvatskoga naroda, osim male upravo neznatne komunističke partije, koja je novoj državi kao fašističkoj tvorevini od prvog časa navijestila otvorenju borbu do uništenja i ubrzo, t. j. u srpnju 1941. povela protiv nje oružanu borbu. U toj se borbi Kom. Partija oslanjala na srpske mase u NDH».

(**Alojzije STEPINAC, nadbiskup zagrebački**, u pismenom izvješću preuzvišenom mons. Josephu Hurleyu, upravitelju Apostolske nunciature u Beogradu, 2. ožujka 1946. Objavljeno u: Juraj Batelja, *Živjeti iz vjere. Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca*, Zagreb, 1990., 312.-313.)

Sa suđenja

U OBRANU CRKVE I DRŽAVE

«Kardinal Stepinac ('optuženi Stepinac', kako ga je nazivao državni tužitelj na 'sramotnom' procesu) nije pokušavao spašavati sebe i crkvu na račun slobode svoga naroda. On, koji se nikad nije bavio politikom i koji je neustrašivo propovijedao etička načela i onda kad su nosioci vlasti njegove Hrvatske znali pogri-

Stepinac, D. Žanko i osoblje Hrvatskoga državnoga kazališta

ješiti, u odsudnom času pokazao je da razlikuje između pogrešaka jednog režima i prava naroda na slobodu. U isto vrijeme branio je i Crkvu i Hrvatsku Državu. Time je postao oličenje stoljetnog sklada između Crkve i Države u Hrvatskoj.

Stepinac je pronio hrvatsko ime po cijelom svijetu, ali to je manje važno od njegova djelovanja u domovini, jer je tamo svojim držanjem pokazao svima da vjera i pravda pobjeđuju unatoč svim tehničkim sredstvima moderne diktature. Sin skromnih

*I dan u svemu hrvati. Trbi dan on
osvaja vječnost. I dan tol kada će mi
nije najbliži vodič ovih čudova Bayon.
Priznata je naprednost prelata. Sretje, san,
sret i vježba nestankuju. Tu nema
moralna nema moral, nema vlast
nema pravdo, nema postignja.*

Iz nadbiskupova dnevnika 1941.

hrvatskih seljaka nije se dao zablijesti ni kardinalskim grimizom, nego je ostao kod svoga stada, vjeran svojem pozivu do zadnjega daha.»

(**Dr. Ivo Korsky**, angažirani katolički laik, hrvatski politički uznik, vojnik i političar, u članku «Smrt sveca», Republika Hrvatska, br. 38, Buenos Aires, 10. travnja 1960.)

TO JE BILO VELIKO JUNAŠTVO!

«Stepinac je kao svećenik bio uzor. To je dobar razlog da ga proglašavaju svecem, ali ne smije se zaboraviti da je on cijelim svojim autoritetom stao iza hrvatske države. To je ono što će ući u povijest. To je svima imponiralo.

To što je on svetac, veliko je, ali ima i drugih svetaca kod Hrvata. Važno je da on u pitanju hrvatske države nije uzmakao ni za milimetar. To je ono što je Stepinca uzdiglo.

On je u povijesnom času stao iza hrvatske države, a to je bilo veliko junaštvo.»

(**Mgr. Nikola Soldo**, katolički svećenik i hrvatski politički uznik, prebendar Prvostolne crke zagrebačke, tajnik Biskupske konferencije, začasni prisjednik Nadbiskupskoga duhovnog stola, kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkog, arhiđakon čazmanski, dubički, gorski, gorički i katedralni, izaslanik u Svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije, odlukom pape Pavla VI. imenovan prelatom, u časopisu katoličke mladeži *Mi*, br. 7-9/1992).*

VERBA VOLANT...

«Nikada u tom razdoblju niste razmišljali o samostalnosti Hrvatske? – Ne. Htjeli smo da Hrvatska u Jugoslaviji ima mjesto i ulogu kakve zaslužuje, ali nismo bili protiv Jugoslavije. Borili smo se za Hrvatsku, ali nismo išli na razbijanje Jugoslavije.»

(Neven Šantić, «Posljednji živući pripadnik hrvatskog političkog vrha svrgnutog 1971. godine: razgovor s Dragutinom Haramijom – Događanja '71 u Hrvatskoj nisu bila nacionalizam, *Novi list*, Rijeka, 21. studenoga 2009.)

*

MRZIM, DAKLE POSTOJIM!

«Već se dugo govori upravo o tim odličnim poslovnim vezama (zagrebačkog, op. prir.) gradonačelnika i crkvenih struktura, pa se ova neologična podrška crkvenog vrha bivšem razvedenom komunistu i donedavnom socijaldemokratu, čiju stranku uporno demoniziraju kao komunjarsku već dvadeset godina, može sasvim lijepo sagledati upravo s aspekta materijalne koristi. Crkva je u Hrvata podržala kandidata ne zbog njegove vjere, nego zbog poslovnih odnosa. Time se kaptolski velikodostojnici ne pokazuju kao pastiri, nego kao trgovci, ne kao dušobrižnici, nego kao biznismeni. (...) Budući da Katolička crkva ima dosta dugu tradiciju prodavanja onoga što se inače ne prodaje, kao što su primjerice oprosti grijeha, izvjesna je praksa možda naslijedena iz tih mračnih vremena.»

(Zoran Ferić, «Poraz Bandića, poraz Crkve : korupcija na Kaptolu», *Nacional*, br. 739, 13. siječnja 2010.)

*

PISMO DRAGOM PRIJATELJU IVI, «ČOVJEKU BEZ ČVRSTIH UVJERENJA»

«U iduće dvije godine Sanader i ja redovito smo komunicirali. Ivo Sanader i Mate Granić jedina su dva hrvatska političara koji, u Tuđmanovo vrijeme, novinama nikad nisu servirali niti jednu netočnu informaciju. (...) U proljeće 1998. godine Mate Granić i Ivo Sanader pozvali su

Tomislava Wrussa, tadašnjeg urednika Jutarnjeg lista, i mene na ručak u jednu pomalo opskurnu, ali izvrsnu roštiljarnu iznad zagrebačkog Krematorija, blizu Granićeve kuće.

Ministar vanjskih poslova i njegov zamjenik ponudili su nam suradnju, uz očekivane diskrecijske uvjete. I u idućih godinu i pol, sve do Tuđmanove smrti, Sanader i Granić opskrbljivali su nas posve točnim informacijama, ne tražeći ništa zauzvrat. Mislim da su obojici Tuđman i HDZ toliko išli na živce da su jedva dočekali pad Tuđmanova režima. (...)

Sanader je pragmatični liberal, kojeg je okruženje prisililo da se ponaša konzervativno. Nikad nije imao problema s obratom liberalnih stavova. (...) Sanader je iskreno mislio da Srbe treba uključiti u središte hrvatske politike. Bio je podjednako tolerantan i prema Talijanima, i prema Bošnjacima, dok, koliko se sjećam, nikada nije pokazivao ni najmanju sklonost prema tradicionalnom hrvatskom nacionalizmu...»

(Davor Butković, bivši urednik *Globusa, Magazin*, br. 580/XII, *Jutarnji list*, god. 13/2010., br. 4140, Zagreb, 9. siječnja 2010.)

*

TKO PRIZNA, POLA MU SE PRAŠTA

«Moj politički ideal bilo je pristupanje Jugoslavije s autonomnom Hrvatskom EU i rješavanje ključnih privrednih i nacionalnih pitanja Jugoslavije unutar EU.»

(Slavko Goldstein, u razgovoru s Tihamirom Ponošem, "20. godišnjica demokratskih promjena. Razgovor: Slavko Goldstein, jedan od osnivača i prvi predsjednik HSLS-a. Nešto je titralo u zraku", *Novi list*, internetsko izdanje, 16. siječnja 2010.)

*

KAKO SE POPETI PUZANJEM

«Politika je postupak uskladivanja raznorodnih interesa u jednom društvu i dodjele utjecaja tim interesima razmjerno njihovu prinosu bogatstvu naroda. U tom

smislu u Hrvatskoj nema politike. Politikom se u Hrvatskoj smatra borba za vlast. O stvaranju bogatstva nitko ne govori. Govori se samo o podjeli i uzimanju bogatstva. Stoga bih radije rekao da je došlo do sloma hrvatske stranačke demokracije koji je prвobitno uzrokovao nakaznim razmjernim izbornim sustavom što ga dogovorno podupiru HDZ i SDP.»

Taj je sustav pogibeljan za hrvatsku demokraciju jer provodi negativnu selekciju ljudi za popunjavanje mesta u predstavničkim tijelima. Za nekoga je dosta da ga šef stranke upiše u vrh izborne liste da bi dospio u saborske klupe u kojima sjede pjevači, sportaši, glumci i drugi šefovima poćudni ljudi koji ne spadaju u politiku. Da je u Hrvatskoj na snazi izravan, većinski izborni sustav, u strankama bi se radom u predstavničkim tijelima oblikovali i razvijali političari, doslovce političari, koji bi mogli voditi politiku koja će u budućnosti biti važnija od gospodarstva, pa čak i od obrane.»

(Zdravko Mršić, prvi ministar vanjskih poslova republike Hrvatske, *Glas Koncila*, god. 49/2009., br. 4(1857), 24. siječnja 2010.)

*

BAR OD SKROMNOSTI NE PATIM...

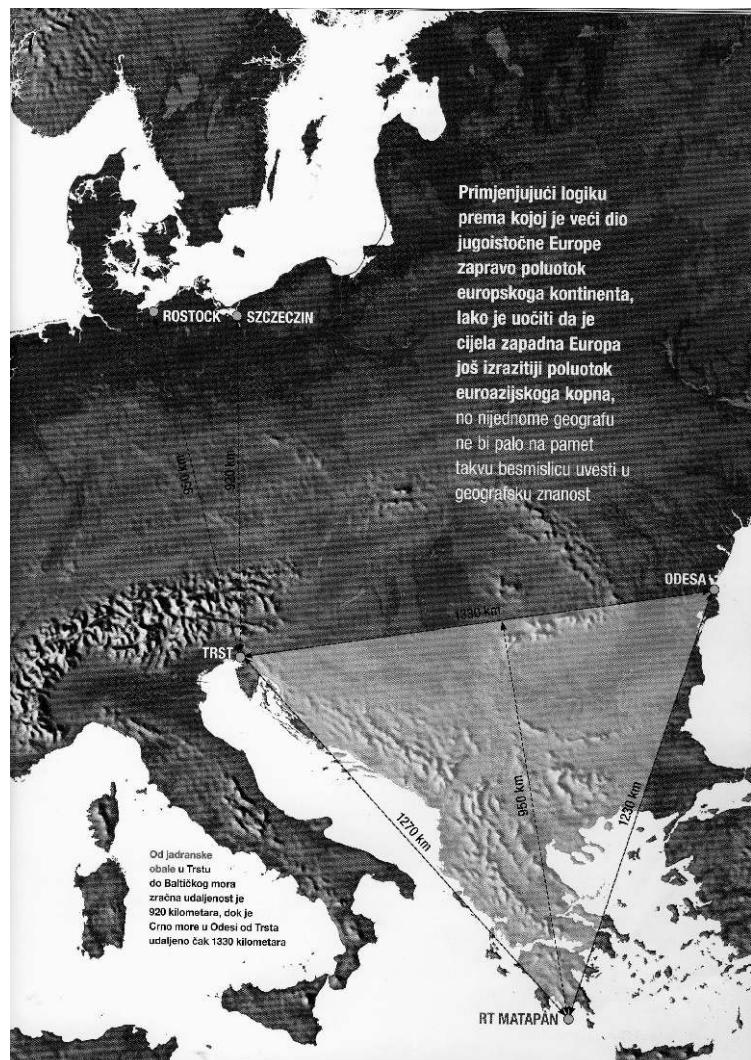
«Nije da sam vjerovala da ћu biti izabrana, ipak sam ja politički realist, no negdje intimno naprosto mi je bilo žao što nisam dobila šansu da radim posao za koji osjećam da bih ga znala i voljela raditi. Međunarodni odnosi i pitanja teorije države i prava područje su koje poznajem najbolje u ovoj zemlji, jer se time bavim desetljećima, o tome razmišljam gotovo neprestano...»

(Vesna Pusić, *Jutarnji list*, 13/2009., br. 4169, 7. veljače 2010.)

BALKAN – POLUTOK KOJI POSTOJI SAMO U POLITIČKIM PRIRUČNICIMA

Na tragu prof. dr. sc. Ratimira Kalmete i njegove knjige *Zemljopisne i druge rasprave* (2009.), prof. dr. sc. Dragutin Feletar u br. 141 časopisa *Meridijani* (siječanj 2010.) objavljuje članak «Zablude nepostojećega poluotoka». Naziv «Balkan», objašnjava Feletar, dolazi od turske riječi *balkan* ili *balkanar*, što znači šumovitu planinu. Prvi je taj termin upotrijebio francuski geolog Ami Boué (1794.-1881.), nazvavši tim imenom Staru planinu u Bugarskoj. Sam naziv «Balkanski poluotok» nema nikakva uporišta u jezicima ili tradiciji koji na tome tobožnjem poluotoku žive: njega je prvi 1809. upotrijebio njemački geograf J. A. Zeune, polazeći u svojim razmatranjima od posve krivih pretpostavki o značenju Stare planine.

Tijekom 19. stoljeća naziv «Balkanski poluotok» koristi se vrlo rijetko, sve dok ga iz političkih razloga ne počnu popularizirati srpski geografi predvođeni Jovanom Cvijićem (1865.-1927.), a za njima i svi drugi kojima je to nazivlje odgovaralo iz političkih razloga. No ni tada ni danas nitko ne može sa sigurnošću reći, gdje su granice toga tobožnjeg poluotoka: mišljenja se razilaze u tome, trebaju li one biti na Kupi, na Idriji ili na trećemu mjestu. U geografskome, klimatološkom, geološkom, tradicijskom ili u bilo kojem drugom smislu, one jednostavno – ne postoje. Ali zato, nažlost, postoje u mnogim glavama i u brojnim političkim planovima... (H. N.)

Balkan - nepostojeći poluotok

SINDIĆEVO UHIĆENJE - UVOD U RASPLET?

Njemačko uhićenje *dragoga nam druga* Vinka Sindićića razveselilo je svakoga komu je doista do raščišćenja zlodjela jugoslavenskoga komunističkog režima i njegovih instrumenata. Ono je ujedno jedan od (nažalost, iznimno brojnih) eklatantnih dokaza apsolutne nespremnosti hrvatskih državnih vlasti – koje su duboko kontaminirane udbaškim strukturama i još više udbaškim duhom – da se s tim zločinima suoče. No, vlasti koje dižu spomenike četnicima, ne mogu biti nimalo kritičnije prema jugoslavenskim komunističkim zločinima, zar ne?

Slaba je utjeha što nakon osude **Krunoslava Pratesa** i napose nakon uhićenja Vinka Sindićića slabo spavaju i neki drugi **dragi nam drugovi**, poput **Zdravka Mustaća, Josipa Perkovića** i sl., tj. »profesionalci« i »europski usmjereni« kadrovi koji su – dijelom s pravom – računali na to da će u ovakvoj Hrvatskoj umrijeti u krevetu, u državnim vilama i s povlaštenim mirovinama. Ali ni tu utjehu ne valja podcijeniti: čovjek osjeća stanovit užitak kad vidi kako se Perkovićev i Sindićićev drug **Anto Nobilo** vropolji dok na već prokušani način pokušava preparirati javnost, podmetanjem fantastičnih pripovijesti i skretanjem pozornosti na sporedne stvari. I sve bi bilo lako, da se njemačko pravosuđe mjeri kriterijima **Stipe Ivaniševića, Miroslava Šeparovića** ili **Aleksandra-Saše Perkovića...** (B. M.)

Hrvatski List

eritas vincit

NACIONALNI ČASOPIS 11. veljače 2010. | cijena 14 KN, BiH 3 KXL, EU 2,50 € | BROJ 281

ISSN 1845-3716

UHIĆEN UDBIN UBOJICA

Danke, Deutschland!

„Iz vaših Auglijevih štala širi se smrad Zdravka Mustaća i Josipa Perkovića koji me žele sprječiti u razotkrivanju njihovih zlodjela!“

EKSKLUSIVNO Objavljujemo Sindićeve pismo Tuđmanu:

„Iz vaših Auglijevih štala širi se smrad Zdravka Mustaća i Josipa Perkovića koji me žele sprječiti u razotkrivanju njihovih zlodjela!“

DEVETI KRUG

Ne, nemojte se ljutiti, ovaj sam put svoj materinski čakavsko-ikavski ostavio za drugu neku prigodu. Manje ozbiljnu, svakako.

Čekao sam da sve to prođe. To predizborne, pa izbornu ludilo. Da se sve slegne, da se svi ohlade. Od te meni neshvatljive ostrašćenosti. Da bih se uopće usudio pisati. No krenimo od početka.

Prvi krug! Dvadeset kandidata! U borbi za glavnu nagradu, Pantovčak, ili pak za utješnu nagradu od ... tričavih (!) 250 000 kuna! I odmah vam moram reći, ni na kraj mi pameti ne bijaše... "izaći i glasovati".

Ne, nemojte mi samo ponavljati otrcane floskule da je glasanje moja "građanska dužnost". To je tek jedna od demagoških smicalica (i besmislica!) onih koji se bore za vlast. Pa nas svi redom, bez obzira na stranačku boju, uvjeravaju da, eto, svakako trebamo glasovati. Jer se panično boje sveopće apatije i apstinencije, koje bi najočitije pokazale da narod ni strankama, ni političarima, ni vlasti ni oporbi, ne

vjeruje! Dakle, da budem jasan, glasovanje je moje pravo, a nikako dužnost! Pravo koje ja mogu, a ne moram iskoristiti. I ja ga ni ovaj put nisam iskoristio! Zašto? Zato što sam duboko uvjeren da u nas politička borba, borba za sudjelovanje u vlasti, nije stvar općeg dobra, nego borba za povlastice! I zašto bih ja takve, koji se za te unosne fotelje bore, u tome pomagao! Takvima kojima, kad na vlast dođu, ni na kraj pameti nije da nas, koji smo ih izabrali, u idućih 4-5 godina, ikad išta pitaju kad budu u naše ime, sudbonosne odluke donosili.

I, oprostite, ali neke mi se stvari doista gade! Da se za predsjednika hrvatske države natječe, na primjer, jedan Damir Kajin! Koji hrvatsku državu nikada nije mogao smisliti!

Uostalom, da se vratimo na onaj nerealni, neprimjereni broj kandidata u prvom krugu. Nisu li se i stranke, kako ljevice, tako i desnice, da im je doista na pameti bila sveopća dobrobit, mogle dogоворити, pa istaknuti po jednog kandidata. Pa da se

za Pantovčak bore, na primjer, Josipović i Hebrang.

I tako sam ja u tom prvom krugu, u kome su svi kandidati obećavali uglavnom ono što po ustavu ne mogu izvršiti, apstinirao!

Drugi krug! Bandić i Josipović! Tobože desnica protiv ljevice! Sve sami udarci ispod pojasa pa i u genitalije! Kaljuža, ili crvenilo? Dilema sasvim bespredmetna. Jer promidžba je kandidate bacila u takvu kaljužu da smo se svi crvenili! Naravno, ni na kraj pameti mi i opet nije bilo glasovati, ni za jednog kandidata, jer nijedan nije bio po mom guštu. Uostalom, zamislite si da su se u drugom krugu našli Damir Kajin i Vesna Pusić. Biste li i tada smatrali da vam je to dužnost? E pa valjda ne biste! Bar se nadam. Vi koji se smatrate domoljubima!

Vaš

Blaž PILJUH

GLASANJE NEGDA I DENES

Mi stari još se sečamo kak smo vu titičkom cajtu glasovali za "narodne poslanike".

Već ob tri vure zaran, po vulicaj našega grada, limena vatrogasna glazba, s pesmom mladi skojevaca svirala je koračnico - budnico "Budi se istok i zapad, budi se sever i jug"!

Prebuđeni narod čez svoje hižne obloke gledel je "svatove bez mladenke"!

Birališna mesta po *rajonima* sela bila so okićena z jugo zastavami, parolami, slikami Tita - Jovanke, bractva jedinstva i koje kaj.

- I, kaj, Štefo? - pita mama Joca - Peš denes glasat ili ne?

- Pametna bodi, žena Dora. Za partizanske lopove nigdar! Žito so nam pobrali kaj smo kruva gladni. Razbojniki, peklenjaki črlni. Ti so gorši nego Gubčevi Tahije!

Letna nedelja, zaran. Posle rane meše Štefina je z biciklom otisnel vu svojo bilo-

gorsko klet, a Doro so omladinci prisilili glasat. Vu biralištu na stolu so tri škatule z imeni: br. 1. Jelena Radosavlević, br. 2. Andrija Stanković, br. 3. crna škatula na koje je pisalo REAKCIJA. Za sakom škatulom stoji čuvar.

- Evo drugarice, gumena kuglica. Ubačite ju u jednu kutiju, i to je sve.

- Prije Dore glasala je suseda Eva Vrančeva, koja je namerno pustila kuglico vu crno škatulo. A dok je kuglica glasno roškantala po škatule, Eva je od straga kričala: Joj mene, vušla mi je, vušla! Nejino ime već je bilo pribileženo.

Domačin Štefina vrnol se je kesno z goric. Dora mu je se spravedala dnevne novosti.

Te noći, si oni koji so glasali vu crno škatulo, i oni koji neso išli glasat, dobili so štrafo. Nijovi vulični obloki bili so polupani i vulični zidi črlenom bojom spisani: *smrt fašizmu sloboda narodu, dolje klerikanci, ustaše i kaj se ne?*

- No, dobro, nek si vgode, reče Štefina. Mi bomo svoje obloke nasteklali, zide prevapnili i pak bomo mirni do drugi izborov!

* * *

A kak smo mi, i za koga danes glasali vu naše slobodne drage Domaje?

Je, na žalost, skoro polovica trdoglavci Hrvatov neso išli glasat. A zakaj? Rekl so da nemajo za koga glasati...

Od druge polovice, skoro polovica glasali so za crleno Hrvacko. A zakaj? Valda je Mesić preodgojil? Ili so se nadali od leve stranke dobiti posla i peneze bez dela?

A mi, čitateli dragi, koji smo glasovali z glavami, a ne srcem, ostali smo i dalje čekati gda se bodi jenpot Hrvati opameti?

Slavko ČAMBA

PROMJENA ILI ZAMJENA?

Dan 18. veljače 2010. godine ostat će zabilježen u našem sjećanju kao značajan datum. Naime, taj dan je svečana inaugracija novoga (trećeg) hrvatskog predsjednika, **dr. Ive Josipovića**. Taj dan ujedno slijedi Čistu srijedu, katolički blagdan čiju simboliku možemo povezati s nadom u uskrnuće jedne bolje, pravednije i plemenitije Hrvatske od ove današnje.

Nadu ne potkrepljujem „najboljim“ izborom hrvatskog naroda, koliko činjenicom da s političke scene odlazi dosadašnji predsjednik **Stjepan Mesić**. Našim čitateljima je poznato da sam ja u svojim tekstovima, a nisam bio jedini, temeljem svoga životnog iskustva afirmirao izbor predsjedničkog kandidata s pozicije hrvatske domoljubne desnice. Prema tome, kandidat komunističke provenijencije nije bio moj izbor. Ali usprkos tome, ostao sam uvjerenja da će bilo tko, tko bude izabran, biti neusporedivo bolji od Mesića, jer je on ljestvicu ugleda te časne funkcije postavio na najnižu moguću razinu. Taj će čovjek ostati u našem sjećanju kao politička činjenica koja je umanjivala, denuncirala i demonizirala vlastitu zemlju, umjesto da ju je funkcijom koju je obnašao – afirmira.

Deset Mesićevih godina je deset godina „sjedenja“ Hrvatske na optuženičkoj klupi svijeta. Sjeća li se možda netko makar i jednog dana da nije osvanula neka optužba iz zemlje ili svijeta? Nije bilo takvog dana, a Mesić je uvijek bio u funkciji zastupnika optužbe. Od Haaga do „**Rončevićevih** kamiona, od **Pašalića** do **Glavuša**, od **Zagorčevih** „dragulja“ do „milijadi ukradenih u pretvorbi i privatizaciji“. Mesićeva „forenzika“ sajamske razine, koja je polučila nulti rezultat, za apologete Mesićeva političkog djela je tzv. nasmiješeno demokratsko lice Hrvatske. Za jedan prosječni um je takva kvalifikacija neshvatljiva. Zato će 18. veljače 2010. godine ostati neusporedivo značajniji dan zbog odlaska Stjepana Mesića nego zbog dolaska dr. Ive Josipovića.

Teško je i nezahvalno stavljati se u ulogu proroka i prognozirati buduće vrijeme. Činjenica je da je Josipović izabran za predsjednika države većinskom voljom naroda i tu činjenicu treba prihvati. Prihvati s nadom. Prihvati i podržati u svim njegovim nastojanjima kojima bi trebao afirmirati boljšak naše zemlje. Treba ga prihvati s nadom da ne će biti pred-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

sjednik „kontinuiteta“, kako je to nekoliko puta najavio, jer „kontinuitet“ bi bio nastavak katastrofe koju je predvodio Stjepan Mesić.

Biti bolji od Stjepana Mesića je preskroman zahtjev. Ivo Josipović treba biti neusporedivo drugčiji. Ja vjerujem da on to može biti već po svojoj naobrazbi. Sta-

ime, i u tome sam opterećen sumnjom, jer politička partija (SDP) koja je iznjedrila dr. Ivu Josipovića, kako svakodnevno svjedoči, bliža je politici revolucionarnih akcija, nego demokratskih postupaka koji bi zastupali zajedništvo u svrhu nacionalnog probitka. Još uvijek je njegova „bivša“ partija bliskija politici „čim gore tim bolje“, za koju misle da bi dovela do njihova dolaska na vladajući tron. Eto, te činjenice potkrepljuju naše dvojbe i sumnje.

Želio bih da postupci novog hrvatskog predsjednika umanje naše dvojbe, jer smo

Dr. Ivo Josipović

novita doza straha postoji zbog sumnje hoće li i koliko će Josipović imati snage da se odupre „skojevskom“ establishmenetu utjelovljenom u likovima à la **Milanović**, **Stazić**, **Antičević**, **Dragovan**, **Antunović**, **Opačić**, **Linić** itd.

Vjerujem da ne će proteći puno vremena da uočimo hoće li kormilo dr. Ive Josipovića biti instalirano na Iblerovu trgu, a njegova zadaća svedena na redovito punjenje baterija mobitela. Bože daj, da ne bude tako. Bože daj, da novi predsjednik bude čovjek, kao što je obećao, onaj koji povezuje, a ne onaj koji razdvaja. I u toj činjenici testirat ćemo njegovu snagu. Na-

svi umorni od politikanstva, prijepora, optužbi i svih društvenih tereta koji se svakodnevno oslikavaju crnom bojom. Želimo promijeniti ton. I uvijek imati na umu: Hrvatska u svojoj krvavoj borbi za slobodu i samostalnost, Hrvatska izložena gramzljivosti svijeta i domaćim lupežima, Hrvatska s teškim mentalnim nasljedjem jednoga patološkog sustava.

Eto, takvoj Hrvatskoj potrebno je u prvom redu zajedništvo, tolerancija, skrb, rad i ljubav, a ne sustavno ocrnjivanje i optuživanje. Instrumenti su u rukama ljudi koji vode Lijepu našu. Sretno im bilo! I nama također.♦

"ANTIFAŠIZAM" U

JOSIF VISARIONOVIĆ STALJIN: KRATKA BIOGRAFIJA (Kultura, Beograd, 1945., srp. čir.)

«...Drug Staljin, oslanjajući se na džinovsko iskustvo više od dvadesetogodišnjeg postojanja sovjetske socijalističke države u uslovima kapitalističkog okruženja, stvorio je *celovito i dovršeno učenje o socijalističkoj državi*. Staljin je dao svestranu analizu etapa razvijanja socijalističke države, promene njenih funkcija u vezi s promenom situacije, uopšto čitavo iskustvo izgradnje sovjetske države i došao do zaključka da je neophodno da se država očuva u komunizmu u slučaju da kapitalističko okruženje bude i dalje postojalo.

Ono što u pitanjima teorije države i diktature radničke klase nije stigao da uradi Lenjin, uradio je Staljin!

Referat druga Staljina na XVIII kongresu SKP(b) – to je program završetka izgradnje besklasnog socijalističkog društva i postepenog prelaza od socijalizma ka komunizmu. Kongres boljševika jednodušno je odobrio izveštaj svoga vođe i potvrdio ovaj referat kao direktivu, kao zakon celokupnog rada partije.

Referat druga Staljina na XVIII kongresu SKP(b) jeste sjajan primer marksističko-lenjinističkog naučnog predviđanja u oblasti međunarodnih odnosa. Staljina mudra uputstva o zadacima naše spoljne politike, Staljinova veština rukovođenja obezbedili su velike pobede spoljne politike Sovjetskog Saveza, još više uzdigli značaj Sovjetskog Saveza kao ozbiljne međunarodne snage, koja je kadra da utiče na međunarodnu situaciju i da je menja u interesima radnog naroda. Rukovodeći se uputstvima druga Staljina, vlasta Sovjetskog Saveza pokvarila je podmukle planove potpaljivača rata, koji vole da tuđim rukama vade žar iz vatre, obezbedila je miran rad narodima SSSR. Sklopivši ugovor o uzajamnoj pomoći s baltičkim državama, Sovjetski Savez je neizmerno učvrstio odbrambene pozicije zemlje socijalizma, učvrstio svoj međunarodni položaj.

Pod Staljinovim rukovodstvom Sovjetski Savez oslobođio je našu jednokrvnu braću – narode Zapadne Ukrajine i Zapadne Bjelorusije. Ti su narodi ušli u jedinstvenu bratsku porodicu slobodnih i srećnih naroda SSSR.

Ne može se govoriti o drugu Staljinu a da se ne spomene njegov uticaj na međunarodni radnički pokret. Komunistička internacionala rasla je i razvijala se pod rukovodstvom velikih vođa Lenjina i

Staljina. (...) U Staljinu radničke mase kapitalističkih zemalja vide svog vođu, koji mudro upravlja velikim brodom socijalizma u interesu oslobođenja proletarijata i radnog naroda celog sveta. U Staljinu milioni radnika vide svog učitelja, na čijim su se klasičnim radovima učili i uče kako se treba uspešno boriti protiv klasnog neprijatelja, kako treba pripremiti uslove za konačnu pobedu proletarijata. Staljinov uticaj – to je uticaj velike, slavne boljševičke partije, u kojoj radnici kapita-

svetu nije rukovodio tako ogromnim, milionskim masama radnika i seljaka, kao J. V. Staljin. J. V. Staljin ume kao niko drugi da uopštava revolucionarno iskustvo masa, da prihvata i razvija njihovu inicijativu, da se uči od masa i da uči mase, da ih vodi napred ka pobedi.

Citav Staljinov rad daje nam obrazac spajanja ogromne teoretske snage s praktičnim iskustvom revolucionarne borbe, izvanrednim po svom opsegu i zamahu.

(...) U svim oblastima socijalističke izgradnje njegova uputstva pretstavljaju rukovodstvo za akciju. Rad druga Staljina vanredno je mnogostran: njegova je energija doista zadivljujuća. Krug pitanja koja privlače Staljinovu pažnju neizmeran je: najsloženija pitanja teorije marksizma-lenjinizma – i školski udžbenici za decu; problemi spoljne politike Sovjetskog Saveza – i svakodnevna briga o uređenju proleterske prestonice; stvaranje velikog severnog pomorskog puta – i isušivanje močvara Kolhida; problemi razvijanja sovjetske književnosti i umetnosti – i redigovanje pravila kolhoznog života.

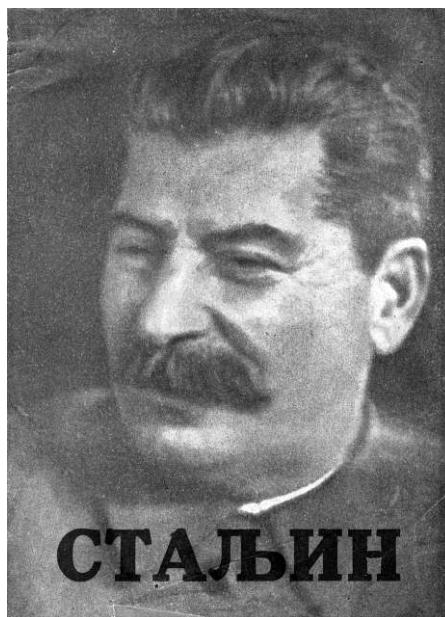
Svi poznaju neodoljivu poražavajuću snagu Staljinove logike, kristalnu jasnoću njegovog uma, čeličnu volju, odanost partiji, plamenu veru u narod i ljubav prema narodu. Svima je poznata njegova skromnost, jednostavnost, bolećivost prema ljudima i nemilosrdnost prema neprijateljima naroda. Svima je poznato koliko on ne podnosi galamu, frazere i brbljivce, plačljivce i paničare. Staljin je mudar, staložen u rešavanju složenih političkih pitanja, onde gde treba svestrano uzeti u obzir svaki plus i minus. I u isto vreme, Staljin je najveći majstor smelih revolucionarnih rešenja i naglih zaokreta.

Staljin – to je Lenjin današnjice.

(...) U Staljinu narodi Sovjetskog Saveza vide ovapločenje svog heroizma. 'Za Staljina! Za domovinu!' – s tom su parolom borci slavne Crvene armije potukli neprijatelja i poboli sovjetsku zastavu na brdima kod jezera Hasan.

U Staljinu narodi Sovjetskog Saveza vide ovapločenje svojih nuda i želja, ovapločenje pobeda koje su odneli. 'Za Staljina! Za Staljinski Ustav!' – s tim su pokličima išli heroji Crvene armije u borbu protiv onih koji su narušili naše granice na Dalekom Istoku.

Staljinovo ime – to je zastava oslobođenja.»•

lističkih zemalja vide uzornu partiju radničke klase, dostoјnu podržavanja. (...) Radnici svih zemalja znaju da je svaka reč koju je izgovorio Staljin – reč naroda od 183 miliona, da iza svake njegove reči dolazi delo, da zbir tih dela menja odnos snaga između sveta rada i sveta kapitala na međunarodnoj arenii. Staljinov uticaj proistiće otuda, što je pravilnost njegovih perspektiva na koje on ukazuje potvrđena u svesti radnih masa celog sveta svetsko-istoriskim iskustvom pobednosne socijalističke revolucije.

(...) J. V. Staljin – to je genijalni vođa i učitelj partije, veliki strateg socijalističke revolucije. Nepomirljivost prema neprijateljima socijalizma, najdublja principijelност, spajanje – u njegovom radu – jasne revolucionarne perspektive, jasnoće cilja s izvanrednom čvrstinom i istrajanosti u postizanju cilja, mudrost i konkretnost rukovođenja, nerazdvojna veza s masama – to su karakteristične crte Staljinovog stila u radu. Još nijedan vođa na

RIJEČI I SLICI (V.)

STALJIN JE ZA NAS BIO BOG

«Život i razvoj omladine u predratnim vremenima na periferiji Zagreba odvijao se u duhu Kominternih direktiva. Tome je uvelike pridonijela podjela na siromašnu proletersku omladinu i uglađenu, dobro uhranjenu gradsku djecu dobrostojećih purgera. U to vrijeme Staljin je za nas bio kult kojem smo se klanjali i sve svoje napore usmjeravali u pravcu njegovih direktiva i poruka koje je Kominterna prenosila i usađivala u napredne omladinske organizacije. Osnovni zadatak tih organizacija bio je prvenstveno propagiranje tekovina velike oktobarske revolucije. Da bi se u tome uspjelo, te su organizacije bile registrirane pod različitim nazivima, uskladenim s fiktivnim programima rada, kao npr. 'Trešnjevačka kazališna omladina', 'Omladinska komunalna organizacija', Omladinsko društvo Ciglenica itd.

Moja braća i ja bili smo vrlo aktivni kao skojevci u društvu 'Trešnjevačka kazališna omladina'. U pjevačkoj sekcijski pjevali smo i uvježbavali isključivo ruske revolucionarne pjesme, zatim razne napredne igrokaze, skečeve, pa čak i poznata dramska djela u sklopu dramske ekscije. Sudjelovali smo u mitinima, štrajkovima koje bi naravno organizirali napredni radnički sindikati (URSSJ) itd...» (Josip Kotnik, *Svi umiru jednako*, Zagreb, 1990., str. 5.)•

«Moša Pijade – neumorni poslenik. (...) Sve je počelo pre robije, kad je uređivao beogradski opozicioni list *Slobodnu reč* – ne govoreći o prethodnom radu u raznim građanskim strankama, ni o slikarstvu koje nikad nije napuštao, - ali je pravu ulogu igrao tek na robiji, kao rektor 'komunističkog univerziteta', organizator učenja, prevođenja, tumač događaja koji su iz Sovjetske zemlje 'potresali svet' i neretko zbunjivali sve komuniste. Na robiji je naučio kričivo pravo i krični postupak, i čulo se da je svaku novu grupu podvrgavao novoj istrazi, skoro novom suđenju. Producilo se u Crnoj Gori, gde je, na svoju ruku, obrazovao Revolucionarni tribunal, koji je u toj 'besudnoj zemlji' nemilosrdno osuđivao i bezobzirno istrebljivao 'gubu iz torine'. U Bosni je izgradio celu novu državnu strukturu.

U Beogradu je držao najpre celi Prezidijum, najzad celu Skupštinu, oba doma, stenog-

rafe, državnu štampariju, sve skupštinske odbore. Još je stizao da prima publiku – najmanje rado Jevreje – i umeo da kaže onima koji su se žalili na strogost jedne vlasti koja sve ima u rukama i koju niko nije osporavao, da 'lampa terora ne sme nikada da se ugasi'... (...) Nikad nije krio da je 'Srbin Mojsijeve vere', kako su se tada zvali

naši Jevreji. Prilikom popisa 1931. stavio je da je Srbin, što je bilo zabranjeno u doba Aleksandrove diktature, kad se smelo biti samo Jugoslaven. Na novoj listi, opet zainat, stavio je da mu je maternji jezik španski, što je opet naljutilo upravu zavoda, ali je bilo istina.» (Dragoljub JOVANOVIĆ, *Ljudi, ljudi...: Medaljoni 46 umrlih savremenika sa fotografijama*, II., vl. naklada, Beograd, 1975., 235., srp. cir.)•

DRUG MOŠA PIJADE – NEUGASIVA LAMPA TERORA

Moša Pijade na predratnoj robiji

KRLEŽA: MI SMO TRAJNO PROTIV ZAPADA, A UVIJEK ZA MOSKOVIJU I ISTOK!

«...Za svjesnu, boljevičku internacionalnu solidarnost žrtvovalo je kod nas svoje živote nekoliko stotina hiljada naših ljudi, pa kad se govori da smo htjeli podjarmiti jednu zemlju u koju smo investirali više od dvije i po milijarde dinara, onda nam takav argumenat, da se blago izrazimo – ne izgleda istinit. Držim da kod nas nije bilo čovjeka koji umije politički misliti koji ne bi priznavao značenje boljevičke revolucije za razvoj naših političkih prilika, u neprekinitome kontinuitetu od trideset godina, tj. od oktobarskog lenjinskog zahvata vlasti do Staljinova ulaska u Berlin 1945. Nije to bilo pod uplivom zapadnjačkih kapitalističkih ideologija, nego *pod neposrednim utjecajem ruskog, boljevičkog magnetskog polja da je kod nas došlo do komunističkog pokreta koji je svoj opstanak od početka vezao s elementima lenjinske politike*. Na ovim cestama koje spajaju Dunav sa Solinom, na ovim našim stazama koje su vjekovima gazila tuđinska kopita na svome putu u Carigrad i na Jadran, *u ovoj našoj sveukupnoj historiji, ako je ikada bilo iskrene simpatije, to je bila nostalgija za Moskovijom*: od Pribojevića do Orbinija, od Križanića do Gundulića, od naše Jugoslavenske akademije do Tita, od Lenjina do danas,

Hrvatska na istoku

Moskva nam je u našim histrojiskim kretanjima bila stalnim svjetionikom. Govoriti danas (na veliku radost Foreign Officea ili Vatikana) da smo balon koji se otkinuo te luta nošen zapadnim vjetrovima, znači nepoznavanje *naše prošlosti, naše sadašnjosti i naše budućnosti...*».

(M. Krleža, «O kampanji Informacionog biroa», *Gdje smo i kako smo: suvremene političke teme*, Oslobođenje, Sarajevo, 1988., 63.-64.)•

MI U KOMUNIZMU I KOMUNIZAM U NAMA:

Što je s komunizmom danas, vraća li se i je li uopće otiašao?

Kad sam se u rujnu ove godine na putu u Metković na *Pete neretvanske književne, znanstvene i kulturne susrete*, posvećene pokojnom kolegi, hrvatskomu književniku Stojanu Vučićeviću, žrtvi komunizma, susreo u Čitluku s **fra Robertom Jolićem**, urednikom *Naših ognjišta*, on me zamolio i predložio, da kao nekadašnji supokrećač toga tomislavgradskoga glasila i nekoliko godina urednik u potaji, za rubriku *Tema broja* napišem nešto o komunizmu, jer sam kao i mnogi drugi, bio borac protiv njega a i njegova žrtva. Pristao sam i postavio njemu, sebi, a evo i vama, poštovani čitatelji, pitanje **Što je s komunizmom danas, vraća li se i je li uopće otiašao?**

Govoriti i pisati o komunizmu danas i ovdje na našim prostorima, ne bi bilo potpuno i jasno, bez govora i pisanja o još dva antipodna pokreta, nacionalsocijalizmu, skraćeno nacizmu, i fašizmu, koji su u svojoj biti i krajnjim rezultatima slični, jer izviru iz istog izvora pokoravanja ljudske vrste jednoj uništavajućoj ideologiji, no o njima nekom drugom zgodom. Što je ovo MI u naslovu, što i koga pod tim podrazumijevamo, dok se pitamo što je s komunizmom danas - vraća li se i je li uopće otiašao?

Pod MI, dok ovo pišem, mislim na cjelokupni hrvatski korpus, bez obzira na nametnute nam neprirodne granice, dakle mislim na hrvatski kulturološki i duhovni prostor.

Četrdeset i pet godina vladavine jednog režima u povijesti jednog naroda nije puno, ali ni malo, ako se uzme u obzir težina terora i strahovlade u tom povjesno kratkom razdoblju. Počelo je sa zločinima nad nevinim i obezglavljenim narodom, koji je mislio da je nakon tisućljeća životarenja pod nenarodnim kraljevima, carevima i državnim tvorevinama, došao napokon do svoje države. Narod je prevaren i od onih koji pokušaše uskrisiti državu s neprirodnim i lažnim saveznicima, i od onih koji su to nastojanje osporavali i vodili oružanu pobunu protiv nje. U tome prevarantskom ozračju završen je Drugi svjetski rat i počela kalvarija našeg naroda. Komunisti dođoše na vlast uz pomoć zapadnih i istočnih saveznika, pa započe odmazda. Stotine tisuća nevino ubijenih, tisuće i tisuće isto tako nevino osuđenih. Nacionalizacija i progoni nepoćud-

Piše:

Andrija VUČEMIL

nih stavljeni su u prvi plan novog režima i tako je to trajalo preko četiri desetljeća, dok se zločinački sustav nije počeo, pod udarom svjetskih demokratskih promjena, urušavati i podjarmjeni narodi počeli osvjećivati. Povijesnom, ekonomskom, socijalnom i političkom nužnošću pali su komunistički režimi u europskim zemljama.

Što se dogodilo s komunistima, njihovim ideoložima i općenito s duhovnom i sociološkom infrastrukturom? Zanemarivo malo, gotovo ništa. Jedino su Rumunji svog diktatora, dok je još bilo vruće, smaknuli, a u ostalim zemljama, pogoto-

demokrate s nacionalnim predznakom i druge političke ili manjinske grupacije, ostadoše na vlasti na svim razinama.

Urušavanje komunizma i raspad Jugoslavije nije išao lako. Ta nesretna umjetna državna tvorevina trebala je Zapadu i Istoku, tako da narodi silom ujedinjeni u tu nakazu od države nisu bez rata mogli ostvariti san o vlastitoj državi. U nametnutom ratu i agresiji, hrvatski komunisti držali su se uglavnom dobro. Narod se plebiscitarno izrazio za samostalnost, pa nisu imali kamo. Dogodilo se ono što se vjekovima sanjalo, pa narod, ponesen tom činjenicom, nije baš mario što se događa iza kulisa. Tko stvarno vrši pretvorbu socijalizma u kapitalizam, u čijim rukama su javni i komercijalni mediji, o tome se malo vodilo računa i dogodilo se to da danas možemo konstatirati kako se gotovo ništa

Goli otok

vo u zemljama nastalima raspadom Jugoslavije, nije ni jednom komunistu, koliko ja znam, pala vlas s glave za sve ono što učiniše, što sada čine i što su u stanju dalje činiti. Na našim prostorima komunistima se nije dogodilo ništa, jer smo vjerovali u demokratske promjene, u moć preobrazbe, vjerovali smo da se čovjek može osvijestiti i krenuti novim stazama. Vjerovali smo da će istina pobijediti i doći na vidjelo a ona je najbolji i pravedniji sudac i ispadosmo veći naivci nego što se moglo zamisliti. Pokojni prvi predsjednik **Franjo Tuđman**, uz svesrdnu podršku bivših političkih uznika, zagovarao je i vjerovao u sveopću hrvatsku pomirbu te u preobrazbu i konverziju komunista u demokrate: samo im treba dati vremena i ne činiti njima ono što su oni činili nama. I tu smo ispalili teški naivci. Oni su se samo malo pritajili, dobro se rasporedili po svim strankama i tako, prerušeni u socijaliste, liberalne, narodnjake, regionaliste,

nije promijenilo. U rukama i pod kontrolom bivših komunista je sve. O lustraciji se nešto šaputalo, ali ozbiljnih namjera da se ona provede barem u najblažem obliku, nije bilo.

Tako sada možemo sasvim ozbiljno postaviti pitanje: Što je bitno obilježilo naše vrijeme, recimo postkomunizma-komunizma poslije? Najuočljivija je i ujedno najstrašnija brza transformacija čelnih ljudi centralnih komiteta, direktora u poduzećima, profesora po fakultetima i školama, urednika i glavnih novinara u demokrate. Mnogi od njih su u razgovorima znali reći, da su samo formalno bili u partiji, da su oni radili na tome da to sve propadne, da su oni u biti bili grobari komunizma, pa nema potrebe da se u hrvatskome korpusu bilo što mijenja, a naročito u kulturi i prosvjeti, oni su pravi nositelji promjena pa državu treba čuvati od nacionalista. Tako imamo danas na udaru i progonu i najnevinije domoljublje kao

Ostatci logora na Golome

zadrti nacionalizam. Oni su i najveći pobornici puta u europske i atlantske asocijacije i ujedno najveće ulizice europskim moćnicima. A o tome kako cinkare i lažno izvješćuju o stanju stvari u državi, da se i ne govorи.

Da je komunizam živ, najzorniji su primjer bivši politički uzničari, njihovo obeštećenje i ostvarivanje njihovih prava po Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika te njihova sudska danas. O tome sam pisao i referirao na 14. kongresu Međunarodne udruge bivših političkih zatvorenika (INTER-ASSO) u Budimpešti, 2006. godine, u prigodi proslave pedesete obljetnice madžarske listopadske pobune. Tada sam rekao: «...Kulminacija uskraćivanja prava dosegnula je vrh kada su preobraženi komunisti ponovno sa svojim koaličijskim satelitima došli na vlast početkom dvijetisuećite godine. Prvo što su učinili, je da su pod hitno u Saboru promijenili Zakon i uskratili neka čak i ustavom zajamčena prava. Ali to je, po meni, najmanji problem. Problem je u tome što se bivše političke uzničare marginalizira i pretvara u spodobe kojima je stalo samo do nekih materijalnih probitaka. I u tome su uspjeli, bavimo se uglavnom sami sobom a ne Hrvatskom i njenom zbiljom. Na putu Hrvatske u famoznu Europsku uniju ispriječio se „veliki brat“ i njegovi cerberi ne dopuštaju, da nacionalno osviješteni i ljudi kojima je stalo da u sveopćoj globalizaciji opstaniemo kao biće, da budemo sukreatori na tom putu, da zaštitimo vitalne nacionalne interese, suprotstavimo se rasprodaji onoga po čemu jesmo to što jesmo: svoji na svome u dobrim odnosima sa svima koji nas okružuju. Činjenica je da danas u hrvatskim medijima za nas nema mesta, nas se ne poziva ni na kakve razgovore,

nas se ništa ne pita, mi kao da ne postojimo, stječe se dojam da smo za neke iz hrvatske političke elite pritajena opasnost koju treba držati po strani, čak i pod nadzorom, daleko od moći odlučivanja, da im ne smetamo u izdaji nacionalnih interesa i prodaji zemlje.»

Dalnjim sagledavanjem naše postkomunističke zbilje dolazimo do jednoga velikog apsurda. Bivši formalni komunisti, danas formalni demokrati, bezrezervno podržavaju ono protiv čega su bili, a naročito slobodnu trgovinu koja pridnosi globalizaciji, kako bi međunarodne korporacije dobile slobodu djelovanja, pljačkale i uništavale male narode. Lunci velikih trgovina nikli su preko noći i uništavaju domaće male trgovce na našim prostorima. Malo se ulaže u proizvodnju, a sve se uvozi, tako da domaći proizvođači ne mogu konkurirati niti opstati.

Možemo mi sebi i drugima postavljati pitanje do besvjести, zašto Zapad tolerira, trpi i podržava bivše komuniste, zašto nisu inzistirali na lustraciji i zašto su toliko godina čekali da Vijeće Europe donese deklaraciju o osudi komunizma kao zločinačke ideologije, a njihove režime kao totalitarne i zatirače svekolikih ljudskih prava. Jesu li europski demokrati zaista vjerovali, da će demokratski procesi učiniti svoje, da će se ljudi promijeniti, ili je *kvaka* u nečemu drugom? Velika većina ljudi, gotovo svi koji su bili žrtve komunističke represije, misle da su zapadni političari našli u bivšim komunistima dobre saveznike za provedbu svojih interesa, dok bi im žrtve (a njih komunisti prikazuju, o njima pišu, govore bez zastoja i u svim prilikama kao o zadrtim nacionalistima, ustašama, čak fašistima) smetali i ne bi dopustili pljačku, prisvajanje banaka i kupovinu nacionalnih vrijednota, pa ih

treba maknuti daleko od odlučivanja. Tako ispada da zapadnim vlastodršcima, odnosno globalnom kapitalu, više odgovaraju bivši komunisti koji će biti poslušni i učiniti će sve što se od njih traži, jer im nad glavom visi Damoklov mač komunističke prošlosti.

Domoljubi će štititi nacionalne interese, dok se komunistima fučka za naciju (ovde govorim isključivo o hrvatskim komunistima, dok su slovenski i srpski komunisti sasvim nešto drugo, o čemu se može dosta raspravljati), njima je važno zadržati vlast, ostati u igri, iskoristiti priliku i postati kapitalist, ako ne oni, onda njihova djeca. Tako imamo danas situaciju da su sinovi bivših generala, pukovnika i visokih funkcionera kod nas najbogatiji ljudi (**Štrok** - hoteli, **Pavić** - novinstvo, **Čačić** - graditeljstvo), dok domoljubi, a osobito hrvatski branitelji, koji su ostali bez posla i prilike za poduzetništvo, tajvore kao prisilni *penzići* i teret su državnom proračunu te, naravno, trn u oku ljevičarima općenito. Sad mi može netko sasvim opravdano postaviti pitanje, kako se u tu priču o komunizmu i komunistima uklapaju tipovi poput bivšeg šefa najjače demokratske stranke i premijera **Sandera**. Lijepo. Bivši udbaši (pun ih je HDZ, kao i ostale stranke) i ostali komunistički čelnici i odličnici, dobro znaju što je ljudska taština kao prvo, a drugo, što treba puku pa upregnati takve tipove i dadu im priliku da se pokažu i da za njih odrade najdelikatnije poslove, kao što je izručivanje generala Haagu, uhićenje **Gotovine**, članstvo u NATO-u, zanemarivanje Hrvata u dijaspori i u BiH, a kad se dio toga ostvari, onda se nađe načina kako ih se makne (na koji način i kako, nekom drugom zgodom), a na sceni ostaju vječni **Šeksovi**, **Bebići**, **Jarnjaci** i drugi.

Nedvojbena je činjenica, da komunisti, a i neke zapadne zemlje ne mogu preboljeti raspad i nestanak njihove tvorevine i miljenice Jugoslavije. Tu su naročito agilne Britanija i Francuska, a od njih nisu daleko još neke zemlje koje imaju slične probleme kakve je imala *Juga*: više naroda u neprirodnim zajednicama. Zato Hrvatskoj postavljaju nepremostive prepreke na putu u te njihove integracije, očekujući i stvarajući klimu i uvjete za obnovu neke nove zajednice balkanskih naroda. Metode su raznolike a i putovi. Financiraju se i na druge načine stimuliraju projekti, koji bar na taj način stvaraju uvjete za obnovu, ide se preko športa pa se osnivaju košarkaške i vaterpolske lige. Organiziraju se razni natječaji za um-

Sjeverna strana Gologa

jetnička djela, koncerti, gostovanja i razne priredbe. Sve to u biti ne bi trebalo biti loše (dapače, potrebno je razvijati dobrosusjedske odnose!), ali kad se vidi tko stojiiza toga, tko to financira, onda budi čovjeka na oprez i potiče sumnju u čiste namjere.

Kad govorimo o nama i komunizmu, dobro bi bilo istaknuti jedan tipičan primjer preobrazbe bivšeg komunista u demokrata i njegov povratak u staro obilje. Izraziti egzemplar je aktualni predsjednik Republike Hrvatske, drug pa gospodin pa ponovno drug, **Stipe Mesić**. Sin poznatog slavonskog partizana tipičan je primjer *društvenog djelatnika* u komunističkom poredku. Nakon studija radi malo u gospodarstvu i onda se u rodnom mjestu aktivira «po partijskoj i onoj drugoj liniji». Postaje saborskim zastupnikom i jedan je od najžešćih kritičara *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jeziku*, kad se o njoj raspravljalio u Saboru: zahtijevao je oštре sankcije za potpisnike. Priklučuje se tzv. hrvatskom proljeću, ali se tu malo preračunao, pa je s **Mikom i Savkom** otisao u aut i malo probao kako je u zatvoru (neki zlobnici tvrde da i tu nisu čisti posli). Kad su nastupile demokratske promjene, zajedno s **Manolićem** pristupa Tuđmanovu pokretu i ostvaruje mu se životni san, postaje predsjednik kolektivnog predsjedništva Jugoslavije. Kad se ona raspala, u hađeovskim vladama obnáša najviše funkcije. Od komunista u prve dvije godine postaje nacionalist, a neki kažu da je više ustašovao nego prave ustaše, jer se valjda bojao da ga ne prokuže, pa kad je shvatio da problema nema s te strane i da Zapad nije baš sklon novoj državi, a da se njemu neće ništa dogoditi jer mu je komunizam oprošten, napušta Tuđmana i postaje njegov najluči protivnik, čime je na Zapadu stekao povjerenje. Dokazao se i kao haaški tajni svjedok, pa je nagrađen izborom za predsjednika države. Što mu se mandat više bliži kraju, to sve otvorenije i žešće nastupa s partizanskih i komunističkih pozicija. Žestoko napada Katoličku crkvu, a čim se ustoličio, prvi mu je zada-

tak bio da sredi potencijalno najvećeg neprijatelja, Hrvatsku vojsku. Umrovio je niz generala proizašlih iz Domovinskog rata, razbucao tajne službe, instalirao svoje ljude gdje je mogao. Javno nastupa s pozdravom „Zdravo, drugovi“ i blati svoju zemlju gdje god stigne, jednostavno rečeno: vratio se tamo odakle je i došao, na veliku radost bivših, a i europske političke elite. Sama činjenica da je hrvatski narod birao ovog čovjeka i političara dva puta za predsjednika, govori više nego išta o nama i komunizmu oko nas i u nama.

Nakon svega ovoga, zapravo vapaja jednoga ojađenog čovjeka nad našom zbiljom, postavlja se sasvim ozbiljno pitanje: kakva nam je sudsina, što nas čeka sutra? Kako istjerati zloduha iz naše društvene, gospodarske, kulturnoške i političke zbilje?

Da bi se moglo odgovoriti na ova i slična pitanja, mora se prvo utvrditi stvarno stanje u medijima. U prvom redu onim elektroničkim, pa onda u tiskovnim dnevnim i periodičnim. Mediji svojim emisijama, vijestima, komentarima, dovođenjem u studije i na razgovore određenih i uglavnom uvijek istih ljudi, stvaraju javno mišljenje, ispiru ljudima mozak uzastopnim ponavljanjem laži i poluistina, te plasiranjem svjetonazora a naročito destruktivnim pristupom našoj stvarnosti. Jako je važno utvrditi tko su vlasnici, kakav je njihov interes, tko su urednici i novinari te kakav je njihov profil i interes.

Ovo su pitanja na koja se u ovom trenutku ne može dati odgovor, ali se može donekle zaključiti da su u igri uglavnom bivši komunisti ili njihova djeca odnosno djeca obrazovana i odgojena na fakultetima i učilištima na kojima su uglavnom bivši komunisti i koji danas obrazuju i formiraju mlade ljudi u svom svjetonazoru. Može se još zaključiti da su globalizacija, neokomunizam i teror slobodne trgovine zapravo isti: svrha im je hedonizam i profit, a to je zaista daleko od Boga i čovjeka. Bez radikalnih zahvata i osvještenja nema ni odlaska komunizma iz nas i oko nas. Da bi kršćanski svjetonazor opstao na ovim prostorima, a s njim vjera u jedinoga Boga, moramo sasvim ozbiljno, bez obzira na političke, gospodarske i uopće društvene prilike i stanje, raspravljati te ljudima, kojima je stalo do budućnosti, ukazivati na stanje stvari i buditi nadu, da nije sve propalo i da se ne smijemo prepustiti stihiji. Za istinske vjernike uvijek ima nade.♦

Stanje u Jeruzalemu i u Judeji, a donekle i u cijeloj Palestini, pošto Rimljani 70. godine bijahu osvojili Jeruzalem, bijaše neopisivo teško. Gotovo je nemoguće pronaći riječi kojima bi bilo moguće opisati grozot u koju bijaše zapao židovski narod. Možda je u svezi s tim korisno ukazati na riječi iz Biblije:

«Jeruzalem se spominje danâ bijede i lutanja,

kad mu narod dušmanu u ruke pade,
a nitko mu pomoći ne pruži

Tlačitelji ga gledahu smijući se njegovoj propasti» (Tuž 1, 7).

U tim se okolnostima našao jedan čovjek što ga je na prvome mjestu vrijedno spomenuti. To je rabin, od milja nazvan raban, što znači: «naš učitelj», Johanan ben Zakai. U svojim poodmaklim godinama zatekao se u Jeruzalemu u danima rimske opsade. Rimljani nisu dopuštali da išta ili itko što bi ili tko bi mogao biti od koristi obrani opkoljena grada u nj uđe, a gorljivi branitelji, zeloti, nisu nikome dopuštali odlazak iz grada. Rabinu Johananu bijaše jasno kako je položaj Židova neminovno izgubljen. Ne našavši načina kako bi napustio grad, poslužio se lukavstvom: pričinio se mrtvim, pa su ga prijatelji iznijeli u mrtvačkoj škrinji. Zaputio se rimskoj upravi i zamolio razgovor. Oslojen na svoje životno iskustvo, što bijaše preraslo u živodajnu mudrost, rabin je molio dopuštenje kako bi u gradu Jabni mogao otvoriti svoju privatnu školu. Bijanje nadaleko poznat sa svoje učenosti i nehijene dobrote, sa svoje strpljivosti i miroljubivosti. Za vrijeme rata nije prestajao opominjati ljudi neka budu miroljubivi i ne udaraju jedni na druge. Posebice ih je upozoravao neka ne ruše tudinske spomenike, jer bi se lako moglo dogoditi da ih moradnu svojim rukama iznovice graditi, i to ne od cigle nego od kamena.. Ne zna se je li to njegovo svojstvo pri pomoglo, ali je dopuštenje dobio i svoju školu otvorio.

Ne odgađajući ni trenutka, razvio je svestranu djelatnost. Na sve strane slao je obavijesti i pozive svima što su željni znanja, mudrosti i odgoja. Njegova nastojanja kako bi svoje ljude ohrabrio, sažeta su u izjavu što mu se pripisuje:

«Ako je zapaljen hram, nije nestao Bog!»

Odziv bijaše za one okolnosti dobar. Rabin se ohrabrio i nastavio širiti svoju

«PA DA MI JE I DOLINOM SMRTI PROĆI, ZLA SE NE BOJIM, JER TI SI SA MNOM» (Ps 23, 4)

djelatnost. Birao je ljudi te uspostavio Veliko vijeće – što treba značiti: vrhovnu društveno-vjersku upravu židovskoga naroda.

Vijest o tome brzo se proširila ne samo u Judeji i Palestini nego i među brojnim židovskim zajednicama diljem svijeta. Primana je sa zadovoljstvom što je prelazilo u pravo oduševljenje. Rabin Johanan ben Zakai držao je to Božjim darom. Bio je sretan i u tome što ga je naslijedio rabin Gamalijel II., također raban – naš učitelj – učen čovjek, poznavatelj Biblije i onodobne svjetovne znanosti, posebice astronomije i grčkoga jezika. Za nj se kaže kako mu je geslo bilo: «Čuj, Izraele: Gospodin je Bog naš jedini Gospodin.»

Njegova djelatnost bijaše u punom zamahu, produbljivao je i širio je znanje svojih učenika, a svojim istupima u javnosti nastojao je proširiti svoj utjecaj na narod što se postupno i događalo. Posvuda se među Židovima širilo dobro raspoloženje i nada kako za njih ima vedre budućnosti.

Pokorena je cijela domovina, razrušeni i opljenjeni gradovi i sela, porušen Jeruzalem i zapaljen hram, mnoštvo ljudi pobijeno i zarobljeno, izgubljena samostalnost i sloboda. Što je preostalo?

Odgovor je glasio: preostao je Bog. Davno bijaše bilo doba, u kojem navedenih vrijednosti nije bilo, ali je postojao narod – bijahu ljudi zdušno povezani sa svojim Bogom, sposobni živjeti i žrtvovati se za te vrijednosti. U Bibliji je to snažno naglašeno jednim primjerom: Ljudi su na putu u svoju obećanu domovinu. Kad u nju uđu, trebaju zahvaliti Bogu. I za to se daje naputak: «Kad stigneš u zemlju koju ti Jahve, Bog tvoj, daje u baštinu... ti onda nastavi i reci pred Jahvom, Bogom svojim: 'Moj je otac bio aramejski lutalac koji je s malo čeljadi sišao u Egipt da se skloni. Ali je ondje postao velikim, brojnim i moćnim narodom. Egiptani su s nama postupali loše; tlačili su nas i nametnuli nam teško ropstvo. Vapili smo Jahvi, Bogu otaca svojih... Iz Egipta nas izvede Jahve moćnom rukom i ispruženom miši-

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

com, velikom strahotom, znakovima i čudesima» (Pnz 26, 1. 5-8).

Prema uvjerenju obojice rečenih rabina, Židovi su se odista iznovice našli u teškom položaju i njihovo je stanje nalik onomu kad bijahu u egipatskome sužanstvu, što znači: ono nije bezizlazno. Postoji Bog koji ih je spreman izvesti iz stanja potlačenosti. S pouzdanjem u njegovu dobrotu i vjernost iz takva je položaja moguće izići. Snaga iz toga izvora nije ovisna niti se ikada veže uz bilo koji vid ljudske moći, a pogotovo ne uz onu moć što rađa nasiljem. Biti nadahnut tom snagom, znači postojati i djelovati, a nadasve nesebično voljeti. Tu snagu nije moguće poistovjetiti s bilo kojom drugom niti je bilo što može ugroziti. Posrijedi je moćno žarište na kojemu se može zapaliti, zagrijati i razviti nečuvena snaga što će postupno zahvatiti duh cijelog naroda. Njemu sada prijeti pogibao mrtvila, klonulosti duha i bezvoljnosti. Zbog toga je neizostavno potrebno buditi u njemu Božji stvaralački duh. Nitko nema pravo i nitko ne smije učiniti sebe bezznačajnim i nevrijednim. Unatoč svemu, cijeli je narod i dalje Božji narod, i svaki je pojedinač u njemu odgovoran pred Bogom, što znači: nitko nije oslobođen obveze i nadalje biti čovjekom i poštivati ljudsko dostojanstvo u sebi i u drugome. To nikada i nikome nije ostavljeno na volju. Treba, dakako, kazati: nitko ne mora sebi umišljati kako treba i može nadvladati okolinu u kojoj se našao, ali je za nj od sudno važno: u toj se okolini ne utopiti!

Makabejski junaci neprestance isticahu snagu što dolazi s neba! Svetlost što dolazi s neba odista širi svjetlo i toplinu i u našem životu. Samo uz njenu pomoć čovjek može pustiti svoje korijenje u dubinu poput stabla. S pravom se može reći kako je svako stablo ukorijenjeno u nebu. Ono pak što dolazi s neba, nezaustavlivo

ostavlja živodajne znakove života na zemlji.

U ozračju netom minulih zbivanja valja tu svijest njegovati i u narodu je širiti. To je moguće i to je prijeko potrebno. Pritom postaje besmislenim žaliti za onim čega više nema, primjerice za jeruzalemskim hramom, ali treba oživotvoriti sve ono što je moguće. U tome smislu treba pojačati sve oblike zajedništva. Na poseban pak način zajednički slaviti subotu i nesebičnom žrtvom graditi sinagoge – mjesta i prostore sastajališta, zajedničkoga govora i razgovora, odgoja u vjeri, prvenstveno istančana osjećaja za istinu i za sadašnju zajedničku i pojedinačnu nesreću.

To treba imati prednost u svakodnevnome životu. Tada se broj vjerskih službenika počevo povećavati i uzajamno povezivati; rastao je i broj vjernika što su se isticali svojom pobožnošću i uistinu bili izrazito pobožni ljudi – *hasidi*. To nitko među Židovima nije gledao poprijeko, ali je njihov učitelj Gamalijel ponavljao kako čovjekoljublje mora biti istaknuto te upozoravao na Božju poruku što ju je prenosiо prorok Hošea, poruku prema kojoj Bog odbacuje površne vjerske obrede, kao što bijahu raznorodne žrtve, a traži ljubav: «Jer ljubav mi je mila, ne žrtve, poznavanje Boga, ne paljenice.» (Hoš 6, 6).

Istina nedvojbeno uključuje razmišljanje i produbljivanje svijesti o osobnoj krivici, a suošćenje s drugima, poštovanje spram neizrecivih nevolja onih što bijahu postradali u ratu, uzajamno zbljužuje ljudi i njihovu zajedničku nevolju čini lakšom, podnošljivijom i nadvladivom. A to su vrijednosti što ih nigdje nije moguće olako steći. Naprotiv! Svaka nevolja čini čovjeka sklonim pomisliti kako se u svojoj nevolji može osloniti na drugoga, a najprije na svoja – što su i općeljudska – uporišta kao što su bogatstvo, društveni ugled i položaj. Zbog toga valja biti na oprezu i takve pokušaje odbiti, jer oni mogu povući čovjeka za sobom, što znači učiniti ga robom samoga sebe i slugom lažnih božanstava. Štoviše! Biblija upozorava

kako se čovjek ne može osloniti ni na svoju vjernost Bogu, jer bi bilo preuzetno pomisljati kako netko ima povlastica kod Boga zbog svoje vjere i molitve, pa može Bogu nametati svoju volju. Pravo se pozdanje u Boga potvrđuje spremnošću izvršavati njegovu volju bez ikakvih uvjeta.

Događaji velikih nevolja moći su glasovi koji nas na to upozoravaju. Sad je vrijeme da ti zavodnički glasovi izgube za nas svu svoju moć. Na taj način čovjek može jasno osluhnuti glas što mu dolazi s drugih obala, nabijen stamenom krepkošću, ali i ničim pomućenim mirom: Bogu se klanjaj i njemu jedinomu služi!

Bijaše to strašan izazov onodobnim postradalim Židovima: odvažiti se i povjerovati Bogu ili ostati u svijetu svoje izgubljenosti i tjeskobno se brinuti za svoj goli život, za jelo i odijelo. Njihova odluka bijaše svedena na jedno: povjerovati i pouzdati se u Boga! Tim je samo potvrđeno: potreban je samo jedan oslonac, ali njega nitko ne može pružiti samome sebi. Stoga se svi istinski vjernici osječaju pozvanima osloniti se na taj oslonac što bijaše unaprijed dan – darovan! A kad se na nj odvažno odupre, svakome bude jasno kako je naš život zapravo Božji dar te kako konačno sve dolazi od Boga. Tada čovjek može slobodno odahnuti i pokrenuti sve svoje snage stavljajući ih u službu sveobuhvatne Božje ljubavi, jer ne mora biti tjeskobno zabrinut za se niti umišljeno sebe precjenjivati, htjeti pod svaku cijenu ono što je nemoguće te tako sam sebe razarati.

Nu ne smije se zaboraviti: Bog uvijek ostaje tajanstvenim. On i unatoč svojoj blizini i zauzetosti, što mogu pljeniti i izazivati oduševljenje, u provedbi svojih namisli ostaje tajanstvenim. I kad se ljudima približuje i daruje, ostaje nedokučivim. S njime nitko ne može raspolagati. To na jedinstven način vrijedi kad je riječ o velikim potresnim zbivanjima u kojima nije lako razlučiti temeljne i preduvjetne uzroke događanja. To tim više što su naša mjerila bilo koje prosudbe jednostrana i nepouzdana. Odgovor na takva pitanja treba prepustiti Bogu. Posve je dostatno zaustaviti se kod posljednjega pitanja: naša smrt i pitanje zagrobnoga života. Smrt je neumitna, a usud nakon nje zamračen. Upravo je stoga teško odgovoriti na pitanje: koliko nas zauzetost i poslovni uspjeh čine istinski zadovoljnima te koli-

ko nam pomažu nadvladati tjeskobu s doživljaja smrti, grijeha i zagrobna usuda.

U doba razorenja Jeruzalema bijahu oživjela upravo takva i slična pitanja. Pojava proroka bijaše iščeznula, ali se pojavit će stanovita zamjena u vidu pisaca i pjesnika, duhovnih učitelja i mudraca. Iz njihovih djela progovara bogato i široko životno iskustvo što svoje ishodište ima u osobnome i nadasve živodajnom doživljaju Boga.

Promjene u prirodi pokazuju kružni tijek što se iz godine u godinu ponavlja. Duhovni pak pisci upozoravaju na promjene što se zbivaju na području duha! One pokazuju neumitnu težnju prema napretku, razvoju što ide prema ustaljenu cilju. Taj se razvoj odista javlja kao klica, ali onda raste pokazujući stalnost razvoja kojega je sadržaj svijest slobode i osobne odgovornosti. Posrijedi je osobna vjera u Boga koji preko svojih odanih vjernika stvara zajednicu. U zajednici se, nedvojbeno, vidi razlučivanje jednih od drugih; vidi se njihova taština, uzdizanje sebe, težnja za osobnom koristi, ali unatoč tome, ostaje neutišan, raspoznatljiv i lako čujan glas što poziva na obraćenje! Činiti pravo i pravlicu isto je što i hoditi Gospodinovim putem. S time je nerazdvojno vezana i sreća na zemlji. Učestalo je dozivanje Gospodina! To je čežnja za njegovom pomoći, premda vjernici dobro znaju kako su za svoje nevolje sami krivi.

Čovjekovo upiranje kako bi se nakon posrtaja odlučio za put zajedništva s Bogom, ne čini ga manje čovjekom. Naprotiv! Bog se u životu čovjeka vjernika ne očituje samo kao izvor i ujedno kao njegov životni cilj, niti samo kao obrana proti potištenosti i tjeskobi, nego i kao moćan poticaj za razvoj zdravih snaga u čovjeku, prvenstveno one najsnažnije – čovjekoljublja. Bog je neosporno istinski jamac čovjekova dostojanstva i slobode, izvor nadahnuća i živodajne upornosti u pregaranju kako bi u sebi izgradio osobu i bio drugima prijatelj i pomoćnik u nesreći te radostan sudionik njihove sreće.

Premda su to vrjednote same po sebi razumljive i prihvatljive, one nerijetko postaju veoma teškima, i samo Bog može čovjeku pomoći da u nesklonim okolnostima opstane, sačuva svoju ljudskost i ne pokaže se nečovjekom spram drugoga čovjeka. •

Sedma izborna skupština zagrebačke podružnice HDPZ-a održana je 6. veljače 2010. u prostorijama HVIDRE ZAGREB, u Slovenskoj ulici. U odsutnosti predsjednika **Marijana Buconjića**, skupštinu je otvorila dopredsjednica Zorka Zane. Nakon intoniranja himne i minute šutnje za preminule političke zatvorenenika i za sve pale branitelje, pozdravila je sve nazočne pa je, prema Poslovniku Skupštine, predloženo radno predsjedništvo u sastavu: **Jure Knezović, predsjednik, Stjepan Brajdić, Marko Grubišić, Tomislav Vučasović, Zorka Zane**, za zapisničara **Zrinka Veček**, zatim verifikacijska, kandidacijska i izborna komisija te dva ovjerovitelja zapisnika. Prijedlog je jednoglasno prihvaćen.

Predsjednik je prema prihvaćenom Poslovniku objasnio proceduru rada Skupštine, a skupu se prvo obratio predsjednik HDPZ-a, **Alfred Obranić**:

«Dame i gospodo, poštovani bivši politički uznici. Prije dva dana, kad sam putovao na ispraćaj našeg člana **Mate Marčinka**, slušam na radijskim vijestima, da je umro **prof. Svetozar Kurepa**, autor udžbenika za matematiku srednjih škola prije 30, 40 godina. Nekoliko takvih emisija i ta vijest se neprekidno ponavlja. Navečer, na glavnem dnevniku, ta vijest je također objavljena. Taj isti dan mi smo ispratili Matu Marčinku. On je umro prošlu nedjelju, prije tjedan dana. Ni Hrvatski radio, niti Hrvatska televizija taj događaj nisu zabilježili, a vi možete sami usporediti koje je značenje Svetozara Kurepe za Hrvatsku, a koje je značenje Mate Marčinka za Hrvatsku.

To vam je hrvatska zbilja. To je situacija u kojoj mi danas živimo. Takav je odnos medija, takav je odnos službene vlasti prema svemu što je vrijedno za našu domovinu Hrvatsku.

Prije 20 godina bile su pripreme za osnutak naše udruge. Osnivačka skupština održana je 17. veljače u velikoj dvorani Ekonomskog fakulteta. Nakon toga je naša udruga bila zaista respektabilna udružba. Bilo nas je neko vrijeme 12.000 registriranih. Mnogi od naših ljudi bili su saborski zastupnici, bili su u raznoraznim tijelima vlasti. Mi smo bili udružba koja se ni po broju članova, a niti po onome što smo predstavljali, jednostavno nije mogla zaobići. Danas je situacija drukčija. Nakon 20 godina, mi smo se od ovog velikog broja, sveli na otprilike 15 posto tadašnjeg članstva. Takvu snagu trenutno naša udružba i ima. S time da nemamo više

SEDMA IZBORNA SKUPŠTINE ZAGREBAČKE PODRUŽNICE HDPZ

naših članova koji bi bili u nekom državnom tijelu, od nekog posebnog značaja.

Onih prvih desetak godina, možda nešto manje, glavna preokupacija naše udruge bio je socijalni status naših članova. Kroz tih 10 godina, taj socijalni status je na zadovoljavajući način riješen, zahvaljujući podršci predsjednika **Franje Tuđmana**, podršci naših saborskih zastupnika i temeljitim radu koji je g. **Jure Knežović** odradio, uređujući dokumentaciju, elektronski ju pripremajući da bude spremno kako bi se mogli provesti zakoni koji su u tih proteklih 10 godina donešeni. Nakon što je to pitanje riješeno, postavlja se pitanje čime se mi to bavimo proteklih 10 godina, kad socijalno pitanje više nije bilo dominantno.

Izdajemo redovito „Politički zatvorenik“ koji ja nazivam našim najvećim kapi-

Piše:

mr. sc. Zorka ZANE

dane proveli u kaznionicama, ali svaki logor, svako zarobljeništvo, ako je trajalo i jedan dan, je isto tako kaznionica, je isto zatvor. Prema tome, to je isto predmet našeg interesa, predmet naših istraživanja. Generalno mislim da smo zakazali radi toga, zato jer u tom poslu nismo napravili tjesnu suradnju s udrugom Hrvatski domobran.

Oni su se pokazali puno bolji, puno efi-kasniji u postavljanju i izgradnji obilježja mjesta stradanja. Treba istražiti sve moguće zločine koji su se dogodili na području ovog grada, ovog brdskog dijela itd. Na prste jedne ruke se mogu za svaku lo-

U raspravi su dalje sudjelovali **Dane Knežević**, predsjednik Šibenske podružnice, zatim **Josip Miljak**, predsjednik Hrvatske čiste stranke prava, te **dr. Hrvoje Šošić** i **Želimir Kužatko**. Predsjednik radnog predjedništva Jure Knežović pozvao je na podnošenje izvješća.

**Izvješće dopredsjednice
Zorke Zane**

«Broj članova naše Zagrebačke podružnice iznosi 750 osoba, međutim, aktivnih je, tj. onih koji ispunjavaju svoje obveze, 607 članova. To je, nažalost, slijed bioloških i društvenih čimbenika, jer zaista se s tugom prisjećam izvještaja pred desetak godina kada je taj broj iznosio 1.680 članova.

No i u ovom se razdoblju kontinuirano obavljala elektronska evidencija svih relevantnih podataka članova Zagrebačke podružnice, zahvaljujući našoj vrijednoj tajnici **Zrinki Veček**. Naš trud bio je prvenstveno usmjeren za pribavljanje finansijskih sredstava kako bismo mogli realizirati našu egzistenciju i naše projekte, jer smo samo finansijskim sredstvima mogli to ostvariti. Tako primjerice projekt "Pomoći starim, bolesnim i nemoćnim političkim zatvorenicima – gerontološka skrb", u kojem sam uz detaljnu razradu i stručnu obradu istakla kako su mnogi članovi političkih zatvorenika osobe koje su bile izložene posebnim psihološko-traumatskim stresovima, a o čemu se do sada u društvenoj i zdravstvenoj problematiki, preventivi i operativi nije posvećivalo niti najmanje važnosti, pažnje ili osvrta.

Osobito kad je broj lijekova koje propisuje socijalno osiguranje znatno smanjen, važno bi bilo ovoj populaciji omogućiti nabavu dopunskih lijekova, vitamina i drugih potrebnih sredstava. Primili smo vrlo pohvalne ocjene projekta, ali neka sredstva za ovaj projekt dobili smo tek prošle godine. Tada smo uz socijalnu analizu i konzultacije podijelili lijekove našim članovima, kojima je bilo najpotrebnije.

Daljnje naše aktivnosti sastojale su se i u sudjelovanju u svim prigodnim društvenim i domoljubnim događajima. Redovno obilježavamo 30. travanj - Dan političkih uznika, zatim pohod Bleiburgu, Jazovki, Macelju, Dan prosinačkih žrtava. Sudjelujemo u promocijama knjiga

Radno predsjedništvo

talom. Ako je nešto obiteljsko srebro naše udruge, onda je to naš mjesecnik „Politički zatvorenik“ i kao takvoga ga trebamo čuvati i prema njemu se tako trebamo odnositi, kao prema obiteljskom srebru.

S druge strane, mislim da smo kao udruženja zakazali u istraživanju zločina. To vredi manje-više za cijelo Društvo, s tim da ima svjetlih iznimaka. Podružnica Karlovac radi, otkriva, istražuje, objavljuje, a to je naša zadaća. Osječka podružnica, izvrsna istraživanja i radovi objavljeni za područje Đakovštine. Dubrovnik, isto tako. Ako je igdje koncentracija stratišta, onda je to na području Zagreba. Ta stratišta su još uvijek manje-više neistražena. Mi jesmo politički zatvorenici, mi smo

kaciju spomenuti ljudi koji znaju bilo što reći, nešto svjedočiti. Pa vas ja stoga pozivam, da se još u ovim poznim godinama trgnemo, napravimo još nešto malo, dok ima vremena, dok ima materijala i dok ima ljudi koji mogu posvjedočiti o tome. To sam, čini mi se govorio i na posljednjoj vašoj Skupštini, međutim u Zagrebačkoj podružnici, na žalost, moram reći, nije bilo pomaka. Želim vam da Zagrebačka podružnica kao najznačajnija podružnica, po broju članova, ali i po intelektualnom kapacitetu, ima veće značenje nego sve ostale podružnice zajedno. Prema tome i rezultat mora biti adekvatan tom kapacitetu. Molim vas da se to do sljedeće vaše skupštine i dogodi...»

Sudionici skupštine

relevantnih za naše zacrtane programe i stavove. Jer, podsjećam, prema Pravilima HDPZ Zagrebačke podružnice, zadatci su podružnice poticati članove na prikupljanje dokaza i podataka o stradanjima u zatvorima i drugim patnjama i problemima, što znači i konstantno stimulirati publiciranje radova svojih članova...

Svaku publikaciju koja obilježava noviju hrvatsku povijest, koja je dokument i svjedočanstvo, neophodno bi bilo posjedovati, kako bismo kompletirali bibliotečni fond naše podružnice (koji za sada posjeduje oko 300 primjeraka), ali nažalost zbog pomanjkanja finansijskih sredstva stagniramo i ovisimo o eventualnim donacijama ili darovima - no još uvijek se nadamo boljem, tj. popunjenu našeg fonda.

Sudjelovali smo i na Danim udruga 15.-19. lipnja na Tomislavovu trgu, i moram sa zadovoljstvom konstatirati da je naš stand bio iznimno dobro posjećen, s velikim zanimanjem za naše publikacije, tako da smo dijelili viškove našeg časopisa što su posjetitelji uzimali s veliki oduševljenjem.

Naš Upravni odbor uredno se sastajao uz vrlo konstruktivne rasprave i diskusije. Tako, kad smo dogovarali o posjetu Staroj Gradiški na dan sv. Mihovila, 29. rujna, član Upravnog odbora g. **Tomislav Vukasović** ponudio se nabaviti besplatan autobus Veterinarskog fakulteta, što smo i realizirali. Kad smo kod Stare Gradiške, željela bih naglasiti kako je bio značajan ovaj posjet; osim srdačnog primanja Gradskog poglavarstva, ponovnog i upornog planiranja izgradnje Muzeja stradanja političkih zatvorenika, vidjeli smo još nezavršenu fascinantu crkvu sv. Mihovila, rad našeg odličnog i čuvenog arhitekta **Ivana Prtenjaka**. (Da još spome-

nem kako se i njegov rad u selu Dubrave u sklopu franjevačkog samostana, Distrik Brčko, smatra najljepšom muzejsko-galerijskom zgradom Bosne i Hercegovine.) Dakle, na crkvi sv Mihovila trebalo bi brenčati jedno od tri zvonca za političke zatvorenike, ili možda da kažem - za naše duše. Sve o zvoncu detaljno je objašnjeno u našem časopisu, i puna sam nade da ćemo ovaj projekt i ostvariti.

Na isti način, tj. donacijom Veterinarskog fakulteta posjetili smo KPD u Požegi, na dan sv. Terezije Avilske, 15. listopada, o čemu sam napisala detaljan izvještaj u našem časopisu. Naravno da smo svjesni o našem još uvijek premalom angažmanu na istraživačkim radovima o počinjenim zločinima i ubojstvima hrvatskog pučanstva, ali trudit ćemo se da i dalje radimo i intenziviramo naš rad.

I sada najljepše i meni najdraže na kraju: "Krug za trg". Nadam se da su vam poznata naša nastojanja da naš najljepši trg u gradu, koji nosi ime zločinca **Josipa Broza Tita**, preimenujemo u Kazališni trg. Održali smo nekoliko demonstracija s odličnim scenarijima i scenografijom, uz veliko masovno okupljanje što su popratili i mediji. I bio je velik odjek u javnosti. Ova grupa sada svake godine priprema i

komemoraciju povodom Bleiburga s prikladnim programima.

I predsjednik Središnjice g. Obranić u svom je Izvještaju istaknuo naš angažman, suradnju i sudjelovanje i završio je: "Nastavljamo do ispunjenja našeg zahjevja", što će reći da je to jedan od trajnih zadataka naše udruge.

Na kraju bi vam još pročitala odlomke iz pisma koje je g. Maja Runje uputila Upravnom odboru Zagrebačke podružnice HDPZ: "...U Vašim smo prostorijama tijekom zadnje dvije godine održali puno radnih dogovora, s brojnim skupinama i pojedincima. U nekoliko ste nam navrata pridonijeli i materijalno. Najvažnije je ipak da osjećamo prijateljsko zajedništvo, da Vaši članovi rade skupa s nama, mi skupa s njima. S najvećim poštivanjem gledamo na Vas, koji ste u strašnim vremenima trpjeli i žrtvovali se za Državu i demokraciju, i zato nam je sada velika čast da možemo raditi zajedno. Hvala Vam za sve."

Ovim bih završila ovo izvješće. Hvala vam na pozornosti!»

Financijsko izvješće i govor novog predsjednika

Financijsko izvješće, koje je sastavni dio zapisnika, podnijela je **Dragica Pelikan**. Nakon podnošenja izvješća, predsjednik je pozvao na raspravu, u kojoj su sudjelovali: **Maja Runje**, predsjednica građanske inicijative Kruga za trg, **Ana Novosel**, članica samoborskog ogranka Zagrebačke podružnice, **Tomislav Vukasović**, član Upravnog odbora.

Predsjednik Obranić i Višnja Sever

Novi predsjednik M. Grubišić s uglednim sudionicima skupštine

Potom je predsjednik objavio kandidacijsku listu i predstavio predsjedničkog kandidata **Marka Grubišića**: rođen je 1958., diplomirao i magistrirao na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, robijao kao student 4 godine, a i sin je političkog zatvorenika. Drugi kandidati su poznate osobe: za dopredsjednicu **Zorka Zane i Ivan Dujmović**, a za Upravni odbor kandidati su **Stjepan Brajdić, Marijan Kereković, Ivan Marohnić, Krunoslav Nikolić, Zdenko Kruljac, Ana Veček i Tomislav Vukasović**. Nadzorni odbor: **Dragica Pelikan, Tomo Burić i Branko Slavić**. Lista je izglasovana uz dva suzdržana glasa, a novoizabrani predsjednik obratio se skupu sljedećim riječima:

«Dragi prijatelji, hrvatski politički uznici, štovani gosti!

Ovim izborom za predsjednika Zagrebačke podružnice ukazali ste mi veliku čast i povjerenje, ali mi je nametnuta i velika obveza za buduće razdoblje.

Iako sam u velikim poslovnim obvezama, pokušat ću zajedno s vama i danas izabranim vodstvom učiniti neke pomake i ostvariti zacrtane ciljeve u nastupajućem periodu. Konkretno: izboriti pozornost medija kako bi naše mišljenje, naš glas, kao zatočenika savjesti, našao svoje mjesto u javnom, društvenom i političkom životu, kako u gradu Zagrebu, tako i na razini cjelokupne domovine. Ne smijemo dopustiti da budemo potpuno marginalizirani, nigdje spominjani, kao da i ne postojimo. Ima nas još dovoljan broj i uz tisuće godina našeg robijanja, to si naprsto ne smijemo dopustiti.

Borit ćemo se i za brojnost naših članova, kroz statutarnu mogućnost pridruženih članova. I na nama je da, kako našu

djecu, tako i naše unuke, usmjerimo tako da postanu pridruženi članovi, jer ćemo samo na taj način sprječiti eroziju i odumiranje članstva.

Kao novoizabrani predsjednik želim jasno i izričito naglasiti da je Društvo onoliko vrijedno, koliko ga podupiru svi njegovi članovi, te svi sudjeluju u održanju i podizjanju kvalitete naših aktivnosti! Zato je bitno da zajednički, složno i uporno radimo. Svi ste pozvani donositi prijedloge i inicijative i požrtvovno sudjelovati u svim poduzetim akcijama Društva, a to se odnosi na dosljednost, ustrajnost... Primjerice, sudjelujmo u upornoj borbi za uklanjanje imena zločinca Tita s najljepšega zagrebačkog trga.

Dragi prijatelji, lijepo što smo se danas ovdje sastali, mi koje ne povezuje samo mukotrpna robija (kazamati Gradiška,

Lepoglava, Požega, Goli otok, sv. Grgur, Zenica, Foča i dr.), već je to ona zajednička misao i težnja za hrvatskom državom, koju smo sanjali i žudili, a snovi su nam se i ostvarili. Mnogi će reći da i nije onakva kakvu smo htjeli! Ali budimo strpljivi, taktični i ostavimo je našim novim naraštajima onakvu kakvu smo zamisljali, jer uređivati državu je proces, proces u kojem mi još moramo doprinositi i dati sve od sebe, jer to je sveta dužnost svakoga od nas koji smo danas ovdje s danima koje smo darovali našoj državi, kroz naše robije, kroz naše žrtve.

Svjesni smo da su to bili najsudbonosniji dani u našim životima; označili su prošlost i budućnost naših života i zato ne smijemo dopustiti da ova naša robija ostane mrtvo slovo na papiru, presuda koju nam je dao jugoslavenski sud i samo broj u iskaznici HDPZ-a.

I na kraju bih zaželio na ovome, za mene najčasnjem skupu dokazanih hrvatskih domoljuba, da nas na sljedećoj skupštini bude još i više, a ja se još jednom zahvaljujem na povjerenju i ukazanoj pažnji. Hvala!»

Nakon ovoga govora predsjednik Radnoga predsjedništva Jure Knezović zaključio je Skupštinu. Nažalost, nakon završetka njezina rada stigao je brzojav bivše naše predsjednice **Kaje Pereković**, koja zbog bolesti nije mogla prisustvovati Skupštini. Brzojav glasi: "U duhu sam s vama. Želim da izaberete požrtvovnu osobu za predsjednika Zagrebačke podružnice, puno pozdrava svima od Kaje Pereković".

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine siječnja do sredine veljače 2010., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesobično pomogli:

Zvonimir	Marković	Split	200,00
Ivan	Cindrić	Zagreb	55,00
Nikola	Mraović	Gospić	300,00
Dragutin	Domšić	Pazin	500,00
Stjepan	Hudoletnjak	Zagreb	500,00
Čedomil	Jurić	Zagreb	100,00
Omer	Stunić	Zagreb	200,00
Anđelka	Kunić	Zagreb	800,00
Ema	Ašperger	Zagreb	500,00
u k u p n o			3.155,00

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti.
(Ur.)

VELIKA BRITANIJA I BALKANSKE INTEGRACIJE: JUČER, DANAS, SUTRA (II.)

Nesumnjivo je, dakle, da je Jugoslavija nakon 1948. bila zemlja za koju su zapadni *establishment*, pa tako i Velika Britanija, pokazivali veliki interes. Svojevrsnu potvrdu prijateljskog i savezničkog odnosa Jugoslavije i Velike Britanije predstavljao je posjet **Josipa Broza Tita** Velikoj Britaniji 1953. On se sastao s **Churchillom**, ministrom vanjskih poslova **Anthonyjem Edenom** i kraljicom **Eli-zabetom II.** «Za jugoslavensko je izaslanstvo osnovni politički diplomatski cilj posjeta postignut nakon što je je Churchill u zdravici izjavio kako su dvije zemlje saveznici: '...ako naša saveznica Jugoslavija bude napadnuta, mi ćemo ginuti zajedno s vama', rekao je Churchill».¹ Jugoslavenski komunistički diktator je uživao velike simpatije svijeta, pa su ga tako Amerikanci nazivali «dominantnom figurom svjetske scene», Afrikanci «patrijarhom nesvrstanih», Englezi «simbolom dvadesetog stoljeća», a njemački kanceler **Willy Brandt** smatrao je Tita «darom sudbine».² Uostalom, već sama nazočnost vodećih svjetskih političara i državnika na Titovu sprovodu, najbolje je pokazala odnos demokratskog Zapada prema Titu i prema komunističkoj Jugoslaviji, jednako kao što je izostanak većine vodećih političara i državnika na **Tuđmanovu** sprovodu pokazao odnos tog istog Zapada prema samostalnoj Hrvatskoj.³

Koliko je za Veliku Britaniju bila važno održanje jedinstvene Jugoslavije, možda i najbolje nam svjedoči da je Hrvatsko proljeće 1971. izazvalo veliku zabrinutost u britanskom veleposlanstvu u Beogradu te u britanskom Ministarstvu vanjskih poslova. U pismu **Bryangu Sparrowu**, bivšem veleposlaniku u Jugoslaviji, a sad načelniku Odjela za Istočnu Europu i Sovjetski Savez u Foreign Officeu, datiranom u Beogradu 6. kolovoza 1971., **Michael L. Tait** iz britanskog veleposlanstva u Jugoslaviji izražava zabrinutost da »zloduh hrvatskog nacionalizma koji su doz-

Piše:

Davor DIJANOVIĆ

vali hrvatski političari kako bi ojačali svoje pozicije u pregovorima o ustavnim amandmanima, neće htjeti natrag u bocu». Da bi Jugoslavija opstala, Sparrow smatra da «...svi narodi, a pogotovo se to odnosi na Srbe i Hrvate, moraju pokazati vrlo veliku političku tankočutnost te ne prihvatići da njihovi zajednički interesi budu zasjenjeni nacionalističkim irele-

Lord Peter Carrington

vantnostima, što je dovoljno teško i u mnogo razvijenijim društвima».⁴ Slom Hrvatskog proljeća, razumije se, dočekan je u Velikoj Britaniji s velikim zadovoljstvom i oduševljenjem.⁵

Britanska projugoslavenska politika nastavlja se i devedesetih godina XX. stoljeća odnosno tijekom Domovinskog rata. Iako je krajem osamdesetih bilo posve jasno da je Jugoslavija – kao neprirodna, umjetna tvorevina i tamnica svih

nesrpskih naroda – neodrživa, Britanija – kao i međunarodna zajednica u cjelini – čvrsto stoji na poziciji njezina održanja kao jedinstvene države. To je bila i politika tadašnje Europske zajednice. **Jacques Delors**, predsjednik Europske komisije od 1985. do 1994., u razgovoru sa srpskim članom Predsjedništva SFRJ, **Borisavom Jovićem**, izjavio je kako je EZ «uvijek» željela očuvati Jugoslaviju.⁶

Pad Berlinskog zida 1989. i ponovno ujedinjenje Njemačke nisu dočekani s pretjeranim oduševljenjem ni u Velikoj Britaniji ni u Francuskoj. Britanski autori **Chris Cvijić** i **Peter Sanfey** o tome pišu: «Vlade zapadneuropejskih zemalja i Sjedinjenih Američkih Država bile su potpuno nespremne, a u nekim slučajevima i ne pretjerano zadovoljne određenim posljedicama pada Berlinskog zida i rezultatima sloma komunističkih režima u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi. U Srednjoj je Evropi, tako, s odobravanjem pozdravljen kraj sovjetske dominacije nad Čehoslovačkom, Mađarskom i Poljskom, baš kao i izlazak triju baltičkih republika iz Sovjetskog Saveza. Međutim, francuski predsjednik **Francois Mitterand** i britanska premijerka **Margaret Thatcher** nisu nimalo blagonaklono gledali na ubrzane pripreme za ujedinjenje Savezne Republike Njemačke (SRNj) i Njemačke Demokratske republike (NjDR), za koje se odlučno zalagao kancelar SRNj **Helmut Kohl**, a u tome ga je podržavala i administracija predsjednika **Georgea H. W. Busha** u Sjedinjenim Američkim Državama. Margaret Thatcher se osobito bojala da će stvaranje ujedinjene Njemačke, s njениh 80 milijuna stanovnika, izazvati naglu promjenu u ravnoteži snaga unutar Europske zajednice i Europe u cjelini. Velika Britanija i Francuska pokušale su nekako usporiti proces ujedinjenja, no sva su njihova nastojanja bila uzaludnja».⁷

To je, radi straha od širenja njemačkog utjecaja, bio dodatni razlog britanskog i francuskog inzistiranja na očuvanju Ju-

1 Trtko JAKOVINA, pogovor knjizi: Geoffrey BEST, *Churchill i rat*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., 380.

2 Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen stoljeća*, Večernji izdavač, Zagreb, 2009., 19.-20.

3 Ivan Mužić upravo u Tuđmanovu sprovodu pronašao je jasnu potvrdu njegovog neovisnosti o zapadnim centrima moći: «Najdostojnije priznanje neovisnoj osobnosti Franje Tuđmana odali su službenici masonske državnih struktura na Zapadu kada mu, slijedeći volju svojih nadređenih, nisu došli na posljednji ispraćaj» (I. MUŽIĆ, «Tuđman i masonstvo», <http://www.muzic-ivan.info/>). S obzirom na to da je F. Tuđman personifikacija ideje slobodne i samostalne Republike Hrvatske, nedolazak na njegov sprovod pokazao je jasan odnos zapadnih političara i prema samostalnoj Hrvatskoj.

4 Milivoj ĐILAS, «Tajni britanski dokumenti o Maspoku», (1), *Nacional*, 19. veljače 2002.

5 M. ĐILAS, «Briante odusevila Titova odluka da slomi Hrvatsko proljeće», (2), *Nacional*, 26. veljače 2002.

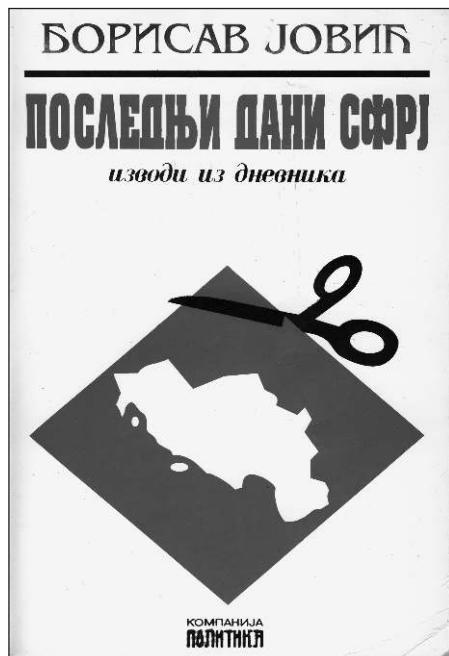
6 Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ. Izvodi iz dnevnika*, Beograd, 1995., 328.-337. Navedeno prema: T. JONJIĆ, «Hrvatska pred sudom», *Hrvatska revija*, god. 9/2009, br. 9, 14.

7 Krsto CVIĆ-Peter SANFEY, *Jugoistočna Europa od konflikta do suradnje*, EPH/Liber, Zagreb, 2009., 89.

goslavije, pa i onda kad pojamo Jugoslaviju otvoreno podrazumijeva Veliku Srbiju. Francuski filozof židovskog podrijetla **Alain Finkielkraut** o tome zaključuje: «Ne strah od usitnjavanja, nego strah od njemačke moći, potakao je Francusku i Englesku da što dulje ostave slobodne ruke Srbiji. Bolje je, smatralo se u našim ministarstvima, velika Srbija stvorena snagom oružja, nego da Njemačka proširi zonu marke i svoju sferu mittel-europskog utjecaja, iskoristivši raspad Jugoslavije. Oslabljena Njemačka za čvršću Evropu: takva je bila računica naših vođa.»¹

Britanska autorica **Carole Hodge** – priznati stručnjak za jugoistočnu Europu – o pozadini događaja prije početka rata, kao i tome tko je **Slobodanu Miloševiću** omogućio ovladavanje vojnim, političkim i gospodarskim strukturama te tako stvorio pretpostavke za kasniju krvavu agresiju na Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu (BiH), piše: «Temeljita analiza događaja u Jugoslaviji iz razdoblja neposredno prije izbijanja rata 1991. godine pokazuje kako se, dok je zemlja padala u sve dublju gospodarsku, političku i socijalnu krizu, Miloševićev položaj neprestano pogoršava, čak i u samoj Srbiji. No, Miloševiću su upomoć priskočili saveznici izvan Jugoslavije, osobito Velika Britanija i omogućili mu da ojača svoj položaj i ovlada vojskom te glavnim političkim i gospodarskim strukturama moći. Tako je on potkraj 1991. ponovno čvrsto zasjeo u sedla iz kojega je područje vojnog djelovanja mogao proširiti i na Bosnu i Hercegovinu».²

Politiku Velike Britanije i međunarodne zajednice prema Jugoslaviji nakon izbijanja rata ista britanska autorica opisuje ovako: «Politiku Europske zajednice u Jugoslaviji ponavljaju su uvjetovali sukobljeni interesi zemalja članica, koji su se zapletali i raspletali na marginama Maastrichta. No, dok je većina članica EU-a podržavala uvođenje zajedničkog europskog sigurnosnog sustava, Velika je Britanija djelovala kao golema prepreka. Francuski prijedlog da se u Jugoslaviju posalju europske snage za razdvajanje, prvi put stavljen na raspravu potkraj srpnja 1991., dobivao je, kako se sukob širio, sve

snažniju potporu većine glavnih europskih država. Ali, Velika se Britanija tome prijedlogu sustavno suprotstavljala, sve dok ga tri mjeseca poslije toga nije podržalo i jugoslavensko Predsjedništvo, koje je tada bilo pod dominacijom Srba. No, u tome su trenutku srpske postrojbe već bile okupirale gotovo trećinu Hrvatske. Britansko udovoljavanje Beogradu postalo je glavno obilježje britanske politike u toj regiji, koja je najvećim dijelom toga desetljeća utjecala i na oblikovanje politike međunarodne zajednice prema Balkanu».³

Strategija kojom se Velika Britanija poslužila kako bi Hrvatskoj onemogućila obranu od četvrte vojne sile u Europi i time pokušala očuvati Jugoslaviju – tada već otvoreno nazivanu Velikom Srbijom – čije je ostvarenje britanski strateški cilj, bilo je uvođenje embarga na isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji: «Ključna odluka EU-a o tome da se vojno ne intervenira, bila je jedna od četiriju uzajamno povezanih političkih odluka prihvaćenih toga mjeseca, kojima je uobičljena uloga Europe na Balkanu za razdoblje od sljedeće četiri godine. Sljedećega je tjedna Vijeće sigurnosti UN-a nametnulo embargo na isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji. No, ta rezolucija vjerojatno ne bi prošla bez veta, barem Kine, da se tadašnji jugosla-

venski ministar vanjskih poslova **Budimir Lončar** nije, na prijedlog Velike Britanije, osobno zauzeo za njezino usvajanje.⁴ Istup Budimira Lončara i pismo jugoslavenskoga predstavnika pri UN-u posebno su zabilježeni u toj rezoluciji, kao i izjave predstavnika nekih članica Vijeća Sigurnosti. Nesrazmjer u naoružanju, koji je tom rezolucijom samo povećan, poslije je na međunarodnoj razini doveo do oštih razmimoilaženja, posebice unutar Vijeća sigurnosti. JNA, koja je svoj zavidan arsenal oružja prikupljala još od kraja Drugoga svjetskog rata, u ljeto 1991. godine uglavnom su činili srpski i crnogorski časnici i novaci. S druge strane, nakon što joj je JNA uglavnom razoružala postrojbe Teritorijalne obrane, Hrvatska uopće nije bila opremljena za odgovarajući otpor četvrtoj najjačoj vojnoj sili u Europi. Embargo na isporuku oružja postao je jedna od glavnih poluga politike međunarodne zajednice. Uz snažnu potporu Velike Britanije i brojnih drugih europskih zemalja, taj je embargo onemogućio svaki značajniji pokušaj Hrvatske (a poslije i Bosne i Hercegovine) da iskoristi svoje pravo na samoobranu».⁵

Potpore Velike Britanije Srbiji tijekom rata razumljiva je i s obzirom na činjenicu da je postojao «snažan lobi unutar Parlementa, snažan po senioritetu svojih članova, ako ne i po brojnosti, koji je zastupao srpska stajališta»,⁶ a uz to je Velika Britanija smatrala Srbiju «svojom saveznicom iz obaju svjetskih ratova», koja bi opet mogla biti «korisna za Veliku Britaniju u novoj, još nedefiniranoj Europi, u razdoblju poslije Hladnoga rata».⁷

Nedavno haaško svjedočenje **dr. Mate Granića**, ministra vanjskih poslova od 1993. do 2000. godine, jasno je potvrdilo destruktivnu politiku Velike Britanije prema Hrvatskoj za vrijeme Domovinskog rata. Prema Granićevu svjedočenju, lord **David Owen** mu je 1994. rekao kako nije moguće postići reintegraciju okupiranih hrvatskih područja bez teritorijalnih ustupaka. Britanci su zahtijevali da se Srbima iz BiH dade izlaz na more te koridor od 20 kilometara kod Županje. Srbiji odnosno tadašnjoj SRJ tako bi pripala Baranja, dok bi istočna Slavonija bila kondominij, tj.

1 Alain FINKIELKRAUT, *Zločin je biti rođen*, Zagreb, 1997., 148.

2 C. HODGE, *Velika Britanija i Balkan*, Detexta, Zagreb, 2007., 26.

3 Isto, 31.

4 Budimir Lončar kasnije je postao savjetnik za međunarodne odnose predsjednika Republike Hrvatske, Stjepana Mesića!

5 C. HODGE, *Velika Britanija i Balkan*, 39.

6 Isto, 112.

7 Isto, 59.

područje pod zajedničkom upravom Hrvatske i Srbije.¹

No, unatoč nepovoljnim međunarodnim okolnostima, unatoč nametnutom embargu i unatoč nesklonosti međunarodne zajednice prema ideji samostalne Hrvatske, Hrvatska se uspjela obraniti od velikosrpske agresije te postići međunarodno priznanje i samostalnost. Time je kratkoročno poražena i britanska politika «na ovim prostorima», kao i svaka ideja koja bi uključivala Hrvatsku u nekoj novoj jugoslavenskoj državnoj koncepciji. Međutim, politika međunarodne zajednice i Velike Britanije prema prostoru bivše Jugoslavije se ne mijenja. Na Hrvatsku se i dalje gleda kao na jedan od subjekata neke nove balkanske asocijacije pod primatom Srbije. Rađa se plan o tzv. Zapadnom Balkanu, poznat još kao «6-1+1», prema kojem bi se u novoj balkanskoj federaciji našle države bivše Jugoslavije – Slovenija + Albanija. Naziv «Zapadni Balkan» spomenut je i u **Tindemansovu** izvješću europskim vladama 1996. godine.²

Dolaskom šesteročlane koalicije na vlast 2000 godine, proces nove balkanske integracije dobiva puni zamah. Imajući na umu da je hrvatskim građanima mrzak bilo koji naziv s prefiksom – «jugo», integracija se počinje provoditi pod krnikom *europeizacije, demokratizacije, liberalizacije, regionalne suradnje, ljudskih prava, pomirbe i dobrosusjedskih odnosa*. Važno je za spomenuti da među bruxelleskim i europskim birokratima ima nezanemariv broj onih koji su imali benevolentan odnos prema bivšoj komunističkoj Jugoslaviji. Hrvatski pisac, diplomat, emigrant i bivši profesor političkih znanosti u Sjedinjenim Američkim Državama, **dr. Tomislav Sunić**, o tome primjećuje: «Mnogi Hrvati naivno misle da će im Europska komisija pomoći u mogućim lustracijama bivših komunista, zaboravljujući da su glavne odredbe Europske unije upravo borba protiv nacionalizma, tj. desničarenja u istočnoj Europi, a ne

borba protiv komunističkog nasljeđa. Konačno, titoistička Jugoslavija imala je veliki broj simpatizera među brojnim današnjim službenicima Europske komisije, kao na primjer kod bivših marksista, bivših prijatelja Jugoslavije i titoizma, utjecajnog šefa Komisije, **Jose Manuela Barossa** ili **Javiera Solane**.³

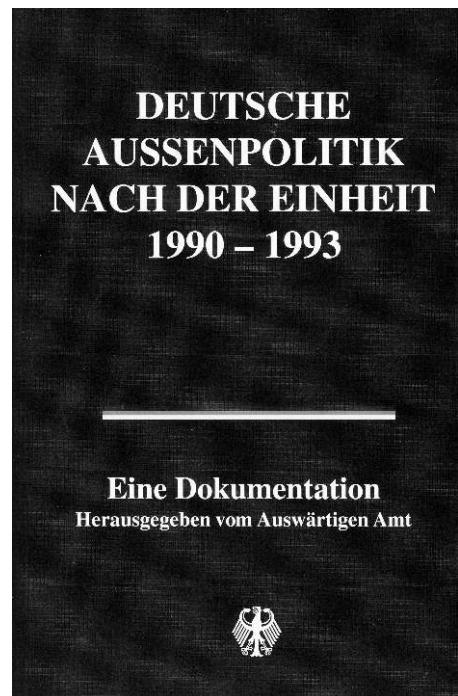
Da bi *zapadnobalkanska koncepcija* mogla proći, prvi je korak podrazumjevao oštar obračun i isključivanje iz medijsko-političkog života državotvornih elemenata koji su sudjelovali u rušenju Jugoslavije i stvaranju hrvatske države. Posljednji američki veleposlanik u Jugoslaviji, **Warren Zimmerman**, nema baš najbolje mišljenje o onima koji su rušili komunističku Jugoslaviju. U uvodu svoje knjige *Izvori jedne katastrofe* on piše: «Ovo je priča o nitkovima – nitkovima koji su krivi za rušenje multietničke Jugoslavije (...) Smrt Jugoslavije i nasilje koje je uslijedilo proizšlo je iz svjesnih akcija nacionalističkih vođa koji su zatočili, prevarili ili eliminirali svaku oporbu njihovim demagoškim planovima».⁴ To je uključivalo i obračun s mnogima koji su participirali u strukturama vlasti u **Tuđmanovo** doba. Provodena je sjeća državotvornih kadrova u diplomaciji (samo u jednom naletu kući se vratilo 35 hrvatskih veleposlanika i konzula, kažnjeno je više od stotinu nepodobnih diplomata i službenika u Ministarstvu vanjskih poslova), očišćene su obavještajno-sigurnosne službe (poglavito Sigurnosno-informativna služba, gdje je samo u jednom danu nadjureno 162 djelatnika), provedena je lustracija malog broja preostalih državotvornih kadrova u medijima, a na njihovo su mjesto instalirani poslušnici, mahom interesno-ideološki povezani s propalim jugoslavenskim režimom.⁵

Pod krnikom tobožnjeg upletanja u politiku, **Stjepan Mesić** je smijenio veći broj generala zaslužnih za obranu u Domovinskom ratu i stvaranje države, čime je haaškim i domaćim tužiteljima praktički prešutno dana poruka i otvorene ruke

za njihov progon. Jer, nema primjera u povijesti da se smjenjuju generali koji su najzaslužniji za netom ostvarenu ratnu pobjedu. Na simboličkoj razini ta je smjena predstavljala delegitimaciju ideje za koju su isti ti generali, kao i stotine tisuća ostalih branitelja, borili tijekom rata. Dokle je takav osvetnički pir – eufemistički zvan «detuđmanizacija» – sezao, svjedoči podatak da su smijenjeni čak i televizijski voditelji koji su do 2000. čitali vijesti, da njihov lik ne bi gledateljstvo podsjećao na «mračne devedesete» i «Tuđmanovo doba». ⁶

Drugi bitan korak podrazumjevao je obračun s Domovinskim ratom njegovom posvemašnjom demonizacijom i kriminalizacijom. Rijetki, sporadični i izolirani zločini počinjeni s hrvatske strane u Domovinskom ratu, odjednom se počinju prikazivati kao dio sustava, pače, kao element koji nužno definira Domovinski rat u njegovoj biti.⁷

Odmah po dolasku na vlast - kako bi se haaške optužnice što bolje pripremile - **trećejanurska koalicija** omogućila je ha-

Dokumenti o njemačkoj vanjskoj politici
1990.-1993.

1 «Mate Granić: Britanci su 1994. tražili da Baranju damo Srbiju», www.vecernji.hr, 18. studenoga 2009. Koga ovaj britanski pokušaj trgovanja tudim teritorijem pretjerano čudi, valja ga podsjetiti da ovo nikako nije prvi put. Dovoljno je podsjetiti na Londonski ugovor od 26. travnja 1919. Tim su ugovorom, zaključenim između Velike Britanije, Francuske i Rusije s jedne, te Italije s druge strane, Italiji obećana kruna teritorijalna proširenje na istočnojadranskoj obali, pod uvjetom da apensinska sila uđe u rat na strani Antante. Ugovor je predviđao i teritorijalno proširenje Srbije na račun hrvatskog teritorija. (Vidi: Hrvoje PETRIĆ, *Izvori za povijest 20 stoljeća*, tekst Londonskog ugovora na str. 1.-3.)

2 Andelko Milardović je 2001. upozorio na mogućnost da regija «Zapadni Balkan» u budućnosti ne uđe u EU, već da bude tzv. «podEuropa» (A. MILARDOVIĆ, *Zbogom Jugoslaviji, zdravo Zapadnom Balkanu!*, Dom i svijet, 25. lipnja 2001.).

3 T. SUNIĆ, «Policija iznad riječi i misli», *Podlistak*, (2), *Hrvatski list*, br. 211, Zadar, 9. listopada 2008.

4 W. ZIMMERMAN, *Izvori jedne katastrofe*, Globus International d.o.o., Zagreb, 1997., 11. S obzirom na to da je jedna od posljedica rušenja Jugoslavije bilo i osamostaljenje Republike Hrvatske, interpretacijom Zimmermanovih riječi vrlo se lako dolazi do zaključka da je i činjenica postojanja samostalne Hrvatske za njega ništa doli – demagoški plan.

5 Nadzor nad hrvatskim obavještajnim sustavom prepusten je britanskoj obavještajnoj službi. Najprije Račan, a kasnije i Sanader, dopustili su britanskoj obavještajnoj službi ne samo da legalno djeluje na području RH (pod izlikom lova na Gotovinu), nego i nesmetano prisluškivanje telefonskih razgovora u Hrvatskoj (Davor IVANKOVIĆ, «Fijasko špijuna», *Slobodna Dalmacija*, 23. studeni 2004.).

6 Razgovor s Marijom Peakić Mikuljan: *Gdje je nestalo hrvatsko televizijsko novinarstvo?*, http://hakave.org/index.php?option=com_content&view=article&id=631:gdje-je-nestalo-hrvatsko-televizijsko-novinarstvo&catid=54:razgovori&Itemid=22, 3. travnja 2007.

7 Zanimljivo je spomenuti stajalište Petera Calvocoressia o Oluji: «Tuđman, koji je neupadljivo reorganizirao i ponovno opremio svoju vojsku, pokrenuo je 1995. godine ofenzive kojima je vratio Krajinu s neočekivanim učinkovitošću i brzinom te izbacio iz nje 100.000 do 200.000 preplašenih Srba koji su pobegli na istok. Bila je to najveća prisilna ratna migracija i jedna od najstrašnijih ljudskih katastrofa pred kojom su humanitarne organizacije i njihovi UN-ovi zaštitnici bili nemogući.» (P. CALVOCORESSI, *Svjetska politika nakon 1945.*, 343.)

aškomu Tužiteljstvu neograničen i neselektivan pristup dokumentaciji. **T. Jonjić** o tome piše: «...Odmah nakon preuzimanja vlasti, koalicijkska je vlada donijela odluku, da se Tužiteljstvu omogući neograničen i neselektivan pristup dokumentaciji koja je većinom nosila oznaku državne i vojne tajne. To je slučaj bez presedanja u svjetskoj povijesti. Takva je odluka apsolutno političke naravi i nije ju moguće braniti pravnim argumentima. Naime, povodom naloga Hrvatskoj (*subpoena*) u predmetu Blaškić, Žalbeno vijeće

T. Stoltenberg, D. Owen i S. Milošević

MKSJ-a u listopadu 1997. postavilo je do danas neokrnute standarde o obvezi države da omogući pristup svojim arhivima. Prema toj odluci, država je u smislu Pravila 54 Pravilnika o postupku i dokazima, obvezna dati strankama na uvid dokumente, ako su oni specificirano navedeni, ako se učini uvjerljivim da su relevantni i ako nisu prekobrojni ('ne može se tražiti predaja stotina dokumenata...'). Nije, dakle, postojala pravna obveza da Hrvatska postupi onako kako je postupila, dajući na raspolaganje Tužiteljstvu tone dokumenta, prepustajući mu time da ih koristi po vlastitoj volji i u svrhe koje s izvornim zahtjevom nemaju nikakve veze (*fishing expedition*). Štoviše, takvim su postupkom Vlada i **Granićev** [Goran Granić, nap. D. D.] savjet za suradnju izravno prekršili niz međunarodnih i domaćih pravnih propisa, jer su javnima faktično učinjeni dokumenti koji su irelevantni za vođenje kaznenih postupaka pred MKSJ, i koji su po svim kriterijima morali ostati nedostupni javnosti. S jedne strane, to su

dokumenti koji otkrivaju sastav, strukturu i *modus operandi* hrvatskih državnih vlasti i pogotovo obavještajnih službi, što se u svakoj normalnoj državi smatra nedodirljivim područjem. S druge strane, to su dokumenti čijim se otkrivanjem bitno vrijedeju prava pojedinca na privatnost i zaštitu ugleda i dostojanstva, poput, recimo, sirovih obavještajnih izvješća o stvarnim ili navodnim svojstvima pojedinaca, njihovim spolnim preferencijama ili uopće o pojedinostima koje mogu povrijediti njihovo dostojanstvo i čast, a s povredama međunarodnoga humanitarnog prava nemaju apsolutno nikakve veze.¹

Stranim pak obavještajnim službama omogućeno je legalno djelovanje na području RH. Najprije im je omogućen pristup tzv. **Šuškovu** arhivu (tj. pismohrani помоћника ministra obrane za sigurnosne poslove), a onda i tzv.

Tuđmanovu arhivu (dokumentaciji iz Ureda Predsjednika i tzv. predsjedničkim transkriptima).² Pod ruku s kriminalizacijom Domovinskog rata, dakako, teče i proces nametanja teze o simetriji krivnje, kao i teze da je rat devedesetih zapravo bio građanski rat.³

O jednom eklatantnom pokušaju namestanja teze o simetriji krivnje i politike «kako se svi svima trebaju ispričati», piše i C. Hodge: «Potkraj lipnja 2005. britanska su veleposlanstva po prijestolnicama na Balkanu potiho pustila u opticaj prijedlog kako bi desetu obljetnicu pokolja u Srebrenici trebalo obilježiti zajedničkom deklaracijom bosanskohercegovačkog, srpskog i hrvatskog vodstva o "pomirenju i isprici". Inicijativa je pokrenuta samo nekoliko tjedana poslije pojave video vrpce na kojoj je do stravičnih pojedinstvenosti ostalo slikom zabilježeno kako skupina pripadnika paravojnih srpskih postrojba pod nazivom "Škorponi" ubija šest ljudi iz Srebrenice. Tu je inicijativu žustro prihvatio predsjednik "Republike

Uspomene zadnjega američkog veleposlanika u SFR Jugoslaviji

Srpske" **Dragan Čavić**, a odlučno odbili bošnjački i hrvatski član Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Bez obzira na to čime je potaknut, prijedlog je značio nespretan pokušaj da se u povijest potisne događaje koji vuku korijene iz projekta na čijemu se ostvarenju i dalje radi – projekta stvaranja "velike Srbije".⁴

Popuštanjem pred takvim pokušajima, pa čak i njihovim poticanjem, a osobito servilnim postupanjem prema haaškom Tužiteljstvu i zahtjevima Bruxellesa, *trećeanuarski režim* stvorio je duhovno i političko ozračje bezuvjetnog pokoravanja, što će pokazati i kasniji postupci i toga i *sanaderovskog* režima u obliku bezuvjetnog ispunjavanja svih zahtjeva i nalogi Haaga i Bruxellesa. I ZERP i pristanak na političko, a ne pravno rješavanje graničnog spora sa Slovenijom, kao i svi ostali ustupci, nužna su posljedica poltronskog mentaliteta inauguriranog 2000. Premda su i hrvatske vlasti do 2000. radile različite ustupke i kompromise, oni su ipak neusporedivi s *prosvjećenim slaganstvom* kasnijih vlada.

(nastavit će se)

1 T. JONJIĆ, *Hrvatski nacionalizam i europske integracije*, Naklada Trpimir, Zagreb, 2008., 173.

2 Isto, 174.

3 Predsjednik Srbije Boris Tadić u intervjuu za njemački *Die Welt* u listopadu 2009. kazao je kako je rat na području bivše Jugoslavije bio «građanski rat, u kome su svi sudjelovali» i da se svi «moramo odrediti prema našoj odgovornosti» (*index.hr*, 18. listopada 2009.). Nitko od hrvatskih političara ili diplomatova nije se osjetio pozvanim demantirati ovu povijesnu krivotvorinu, a da je rat u Jugoslaviji bio građanski smatra i profesor na Filozofском fakultetu Sveučilišta u Zagrebu dr. Neven Budak. Ovo se je laži suprotstavio jedino dr. Ivo Banac koji je odučno dobio tezu da je rat devedesetih bio građanski rat (www.jutarnji.hr, 12. listopada 2009.).

4 C. HODGE, *Velika Britanija i Balkan*, 427. Tužba koju je Srbija 4. siječnja 2010. podnijela protiv Hrvatske Međunarodnom судu pravde, s tvrdnjom da je u razdoblju 1991.-1995. počinjen genocid nad hrvatskim Srbima, također je pokušaj da se krivotvorenom povjesnim činjenicom (a u tome srpska politika ima višestoljetno iskustvo) nametne teza o simetriji krivnje.

DRUŠVENI POGLEDI ANTE STARČEVIĆA

Dr. Ante Starčević je jedan od onih hrvatskih javnih djelatnika u XIX. stoljeću koji su izgradili sustav hrvatske nacionalne ideologije, u kojem su izrazili ne samo svoje shvaćanje položaja hrvatskog naroda, već i tumačenje širih kulturnih i političkih prilika u tadašnjoj Europi. Starčevićeva se ideologija sastoji od mnogih elemenata, koji se mogu analizirati iz različitih perspektiva i s naglaskom na različite dijelove, dakako u kontekstu ondašnjih društvenih i političkih prilika. Starčević je bio hrvatski nacionalist i primarno se zanimal za položaj i sudbinu hrvatskog naroda, koji je u njegovo doba živio u zemljama koje su bile administrativno odvojene, a jedino područje s ograničenom političkom autonomijom bila je Banska Hrvatska. Ona je oscilirala između centralizatorskih tendencija Beča i mađarizatorske politike Pešte. Vojna granica, koja je razvojaćena 1880-ih godina, bila je pod neposrednom vlašću bečkih vojnih vlasti, a Istra i Dalmacija nalazile su se pod upravom bečke vlade. Austrijskoj i mađarskoj eliti nije odgovara teritorijalna integracija hrvatskih zemalja i stvaranje jedinstvene hrvatske političke celine.

Za veći dio hrvatske politike u XIX. stoljeću, primarni su politički ciljevi bili teritorijalno ujedinjavanje hrvatskih zemalja u jednu političku cjelinu sa širokom državnom autonomijom u okviru Habsburške Monarhije, eventualno preuređene na austroslavističkim i (kon)federalističkim osnovama. Separatistički ciljevi odnosno planovi o razbijanju Monarhije, postojali su samo sporadično. Kasnije povećanje utjecaja pravaških grupa, pri kraju XIX. stoljeća, dovelo je do napuštanja izvornoga radikalnog programa nezavisne Hrvatske i prihvaćanja okvira Monarhije, iako ne nužno u postojećem dualističkom obliku. Teške političke i društvene okolnosti te pritisak inozemnih čimbenika izazivali su mnogobrojne frustracije i nezadovoljstva kako kod političke elite, tako i kod širih slojeva. To je nacionalno nezadovoljstvo puni i najjasniji izraz dobio u Starčevićevoj nacionalnoj ideologiji. Nitko kao on nije tako jasno – bez obzira na sva retorička pretjerivanja i krive

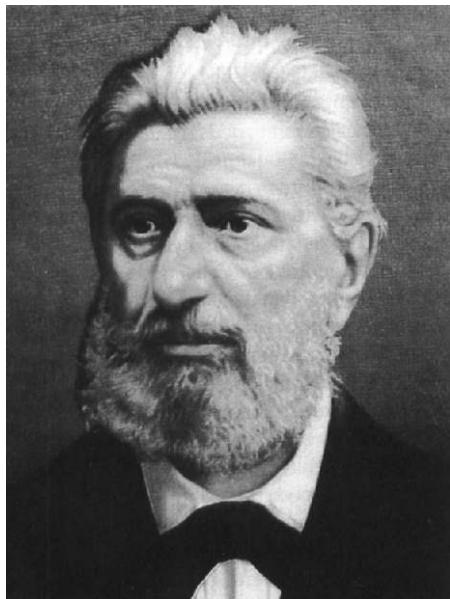
Piše:

Dr. sc. Tomislav MARKUS

prosudbe - izrazio teški položaj hrvatskog naroda unutar Habsburške Monarhije u XIX. stoljeću.

Formuliranje političkih pogleda

Starčevićeva javna djelatnosti počinje u drugoj polovici 1840-tih godine. U to doba on izražava ideje bliske Narodnoj stranci, koja se u protumađarskoj politici nastojala oslanjati na bečki dvor. I za vrijeme revolucije 1848.-1849. Starčević ostaje blizak narodnjacima, iako počinje

Dr. Ante Starčević

izražavati prve kritike saborskih zaključaka o Vojnoj granici. Već tada će neriješeno graničarsko pitanje kod Starčevića izazvati trajnu i duboku mržnju prema Austriji.

U vrijeme Bachova neoapsolutizma, Starčević nije mogao raspravljati o političkim pitanjima, ali zato polemizira s **Vukom Stefanovićem Karadžićem** i drugim srpskim nacionalistima. Iz tih se polemika jasno vidi kako Starčević pod hrvatskim nacionalnim imenom poima ne samo pravoslavne štokavce već i Slovence. Tijekom 1850-ih godina on detaljnije iznosi kritiku ilirskih/južnoslavenskih koncepcija te nastoji afirmirati hrvatsko ime. Važno je istaknuti da u to vrijeme na

pušta protuislamsko stajalište koje je bilo uobičajeno među hrvatskom inteligencijom: Starčević počinje isticati hrvatstvo muslimana i tvrditi da je muslimansko plemstvo u BiH sačuvalo najčistiji hrvatski duh.

Nakon sloma otvorenog neoapsolutizma i poraza Monarhije u ratu 1859., uvedena je ograničena ustavnost, obnovljene su županije u Mađarskoj i u Banskoj Hrvatskoj te su ponovno sazvani pokrajinski sabori. Odgovarajući na taj taktički potez dvora, hrvatska politika nastavlja balansirati između mađarske i bečke politike te nastoji iznuditi što veće ustupke za hrvatsku političku autonomiju. Dugo razdoblje političke represije dovelo je do radikalizacije kod pojedinaca, poput **dr. Eugena Kvaternika**, koji je 1859.-1860. i 1862.-1867. djelovao u europskim zemljama protiv Austrije i zalagao se za samostalnu Hrvatsku. No, kasnije se privremeno vratio u Hrvatsku i ostvario suradnju sa Starčevićem i malobrojnom pravaškom grupom.

Neposredno nakon obnove ustavnog života Starčević je imenovan velikim biložnikom Riječke županije, za koju je 1861. i 1862. napisao nekoliko opsežnih predstavki. U njima su protuaustrijske tendencije – iako bez izražavanja otvorenoga separatističkog programa – znatno naglašenije nego u bilo kojem drugom političkom tekstu iz tog doba. Za Starčevića je Austrija najveći neprijatelj hrvatskog naroda, a Mađari su tek austrijsko oružje, koji rade na svoju propast ako ne priznaju prava drugim narodima. Već tada Starčević ističe jedno od svojih osnovnih političkih uvjerenja, po kojima je Kraljevina Hrvatska povezana s Ugarskom i Austrijom samo personalnom unijom, tj. osobom vladara, koji je obvezan poštivati ustavne slobode. Faktički položaj Hrvatske unutar Monarhije posljedica je austrijskog nasilja i nepovoljnih povijesnih okolnosti, a ne pravna činjenica koja bi obvezivala Hrvate. Osnovna obveza vladara je obnova teritorijalne cjelovitosti Hrvatske, pod čim Starčević misli ne samo na Istru, Dalmaciju i Vojnu granicu, već i na slovenske krajeve i dijelove BiH (tzv. Tursku Hrvatsku).

U predstavkama je Starčević sustavno izložio svoje osnovna politička stajališta, koja neće mijenjati do smrti. Za razliku od drugih javnih djelatnika, uključujući i Kvaternika, on nije mijenjao stavove ovisno o promjenama političkih prilika, ali je dosljednost plaćao izoliranošću. U Hrvatskom saboru 1861. bio je jedan od rijetkih što su poduprli Kvaternikov prijedlog, koji je formalno prihvaćao «okvir» Monarhije, ali je faktički tendirao prema stvaranju samostalne hrvatske države. Nakon raspушtanja Sabora u studenome 1861. Starčević se vratio na mjesto velikog bilježnika Riječke županije. U novim predstavkama, koje je pisao u prvoj polovici 1862., pojačao je protu-austrijske tonove i pooštio kritiku glavnih hrvatskih upravnih tijela. U ljetu te godine je suspendiran iz službe, a Skupština Riječke županije opomenuta je zbog «nepristojnog vladanja». U Hrvatskom saboru 1865.-1867. Starčević je zastupao, u osnovi, iste stavove kao i 1861: pravna samostalnost Hrvatske i odbijanje bilo kakvih bečkih ukaza i samovoljnih kraljevskih uredbi, koje ne poštuju hrvatsku državnu zasebnost.

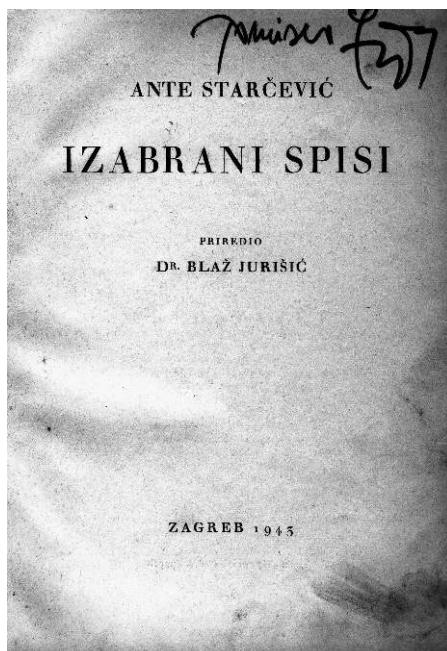
Slavoserbi i stekliši

U to je vrijeme definitivno sazrela Starčevićeva mržnja prema pripadnicima Narodne stranke, čiju je pragmatičnu politiku odnosno načelno priznanje zajedničkih poslova Hrvatske s austrijskim pokrajinama on smatrao izdajom hrvatskih nacionalnih interesa. Od kraja 1860-ih godina do smrti za te je «izdajnike» koristio pogrdne nazive poput «Slavoserbi» i «Mađarolci». Takvo tumačenje i nije vodilo računa o realnim političkim okolnostima, a posebno je došlo do izražaja u prvim pravaškim glasilima krajem 1860-ih i početkom 1870-ih godina: *Zvekanu, Hrvatu i Hrvatskoj*. U to su vrijeme Starčević i Kvaternik napadali isključivo pripadnike Narodne stranke, smatrajući ih glavnim krivcima za političke poraze, dok su izbjegavali kritiku korumpiranog i nepopularnoga mađaronskog režima bana **Levina Raucha**.

Pristaše tada još malobrojne Stranke prava često nazivaju «steklišima», tj. bijesnim psima, koji žestoko brane hrvatsku samostalnost protiv domaćih izdajica i vanjskih neprijatelja. Za razliku od Kvaternika, koji se vodio pragmatičnim političkim okolnostima, Starčević je zastupao

«uzvišena načela» i sebe smatrao nacionalnim prorokom, koji objavljuje «istinu» bez obzira na to kako bi se ona mogla ostvariti. On je često isticao kontrast između slavne hrvatske državne prošlosti i bijedne sadašnjosti za koju su, naravno, «slavoserbi» najveći krivci. Za Starčevića Stranka prava nije obična politička stranka, koja bi imala program i pragmatičnu politiku, već nacionalni pokret koji mora osvijestiti hrvatski narod i oduševiti ga za borbu za državnu samostalnost.

Krajem 1860-ih i početkom 1870-ih godina pravaška je ideologija bila izrazito negativistička, tj. nije nudila nikakve konkretne mјere za prevladavanje ili ublaženje nepovoljnoga političkog i društvenog stanja. No, jasno isticanje hrvatske nacionalne ideje privlačilo je osobito

Najpoznatiji izbor iz Starčevićeva djela (Zagreb, 1943.)

mlade i povećavalo pravašku jezgru. Taj je proces prekinut nakon što u jesen 1871. nije uspio Kvaternikov pokušaj da podigne ustanak (Rakovičku bunu), a sâm Kvaternik bio ubijen. Nastupilo je razdoblje pasivizacije stranke, pa i Starčević 1872.-1878. djeluje prvenstveno publicistički. Tek krajem tog desetljeća počinje reorganizacija i ponovno jačanje Stranke prava, pa je Starčević biran saborskim zastupnikom u svakom sazivu Sabora od 1878. do 1895. godine. U posljednjoj fazi njegova života on ostaje glavna ikona i simbol na koji se svi pozivaju, ali njegov stvarni utjecaj na stranačke pristaše zapravo slab. Usporedno s tim, njegova

negativistička politika onemogućuje širu suradnju oporbenih stranaka, napose Stranke prava i Neodvisne narodne stranke. To su neki od važnih čimbenika raskola u Stranci prava (1895.) u koji ovdje, zbog prostornih ograničenja, ne možemo ulaziti.

Progresivnost i nacionalnost: Starčević i moderno društvo

Starčević je formulirao sustav nacionalne ideologije, koja, iako se primarno zanima za specifične hrvatske prilike, ima jasno izraženu društvenu dimenziju. On, doduše, nije izgradio cijelovitu sociološku teoriju, ali njegovi tekstovi sadrže brojne opaske i komentare o različitim društvenim pojavama. U središtu njegova shvaćanja je narodnost, pod kojom shvaća slobodno razvijanje duhovne i tjelesne snage naroda bez štete po druge narode. Dok je narod porobljen, ne mogu postojati različite stranke, već samo pojedinci koji rade za narod i protiv njega. Starčević nije zastupao organicizam u kojem se pojedinac utapa u šиру narodnu i državnu cjelinu. Naprotiv, bio je blizak konceptu liberalnog nacionalizma, koji narod shvaća kao skup pojedinaca, a ne kao organsku nadpersonalnu cjelinu u kojoj se pojedinac gubi.

Ako bi se koristila novija sociološka terminologija, Starčevića bi se moglo nazvati građanskim nacionalistom. Prema njegovu shvaćanju svi hrvatski državljeni ujedno «politički Hrvati», bez obzira na njihovo etničko podrijetlo ili vjersku pripadnost, pa su obvezni na lojalnost državi. Starčević je često navodio da i Ciganin može biti «pravi Hrvat» ako radi za samostalnost i slobodu Hrvatske, kao što pojedinci, koji su podrijetlom Hrvati, mogu biti izrodice, tj. «Slavoserbi».

Blizak romantičkim koncepcijama, Starčević je vjerovao u postojanje «narodnog duha», koji živi i nakon nestanka izvornoga narodnog supstrata. On je svjestan da u njegovo doba više nema izravnih potomaka Hrvata iz vremena doseljenja, ali je «hrvatski duh» «ucijepljen» u stanovništvo različitog podrijetla. Zbog toga njegovo poistovjećivanje društva i države u okviru nacionalnog programa nije značilo anticipaciju kasnijih totalitarnih učenja, iako ima pisaca (npr. **M. Gross**), koji ocjenjuju da kod Starčevića postoje neki prototalitarni elementi, kao što je tendencija opravdanja plebiscitar-

nog nametanja volje većine i ignoriranje prava manjina.

Poput drugih nacionalista, i Starčević je narod doživljavao kao zajednicu, a nacionalnu državu kao domovinu. U shvaćanju države Starčević polazi od tradicionalnog aristotelijanskoga etičkog viđenja države kao zajednice koja omogućava moralan život svojih članova. Čovjek je po naravi društveno biće, a u državu ulazi radi dobrog života, jer izvan države postoji neprekidni rat svakoga protiv svih. Država se, u skladu s tradicionalnom filozofijom politike i morala, shvaća metafizički i normativno. Država nije bilo kakvo življenje, već éudoredan život u skladu s moralnim zakonima. Drugim riječima, Starčević očito nije uzimao u obzir povijesni značaj države i činjenicu da su ljudi živjeli u društvu i prije njezina nastanka.

Njegov je ideal parlamentarna i demokratska država, dakako po kriterijama XIX. stoljeća. Starčevićovo načelno moderno shvaćanje države ogleda se i u njegovu uvjerenju da je država zajednica slobodno udruženih pojedinaca. No, on djelomično odstupa od modernog shvaćanja države, jer smatra da država nije ograničenje osobnih prava, već pretpostavka njihova razvoja i zaštite. Također, nije mu prihvatljivo modernističko instrumentalno viđenje države, koje naglašava «legitimnu» upotrebu sile. Veza s antičkim, posebno aristotelijanskom tradicijom, vidi se i u njegovu uvjerenju da postoje ropski ili «sužanjski» pojedinci i narodi.

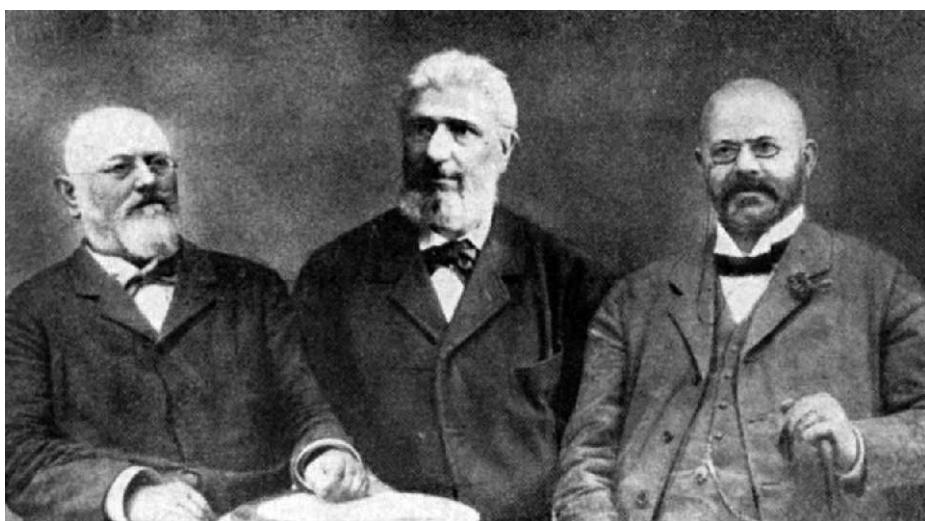
Starčević je uvijek polazio od ideala Francuske građanske revolucije, posebno u vezi narodnog suvereniteta i neotuđivim pravima pojedinca. Iako je cijenio ustavnu monarhiju u Velikoj Britaniji i često hvalio britanski parlamentarizam, on je prednost davao Francuskoj revoluciji i njezinim idealima, jer su se u njoj pobunili široki narodni slojevi, a ne povlašteni staleži i skupine kao u Engleskoj revoluciji. Za nj su republika i monarhija prazne forme, jer je bitno da su narodi i državljanini sretni i slobodni. Apsolutizam, ustavnost, liberalizam i slično bile su mu prazne riječi, jer je blagostanje naroda jedino bitno. Ipak, načelno je prednost davao republici, jer u njoj svaki državljanin može u načelu obnašati svaku funkciju, uključujući i one najviše, koje su u monarhiji unaprijed rezervirane za neke pojedince po rođenju. Dodatni je razlog tomu, što je smatrao kako je despotizam

vladara, koji ignorira volju i potrebe naroda, osnovni izvor političkih nevolja i prevrata.

Za Starčevića u pravnoj državi vlast pripada narodu, čemu se vladari, ako ne žele ispaštati, moraju prilagoditi. Aristokratski duh potiče bahatost i surovost, jer i najveća budala može uživati velike povlastice. Odluke, koje donose apsolutistički vladari, sami ili u savezu sa šačicom plemića, sami su po sebi nevaljani. Feudalizam je značio obespravljenost velike većine naroda, pa je njegovo ukinuće bilo obnavljanje izvornih prava, koja su nepravedno oteta. Republika je prikladna ako je čitav narod prosvijećen, ako svi rade za zajedničko dobro i ako nema neprijateljstva s drugim državama. U tom je slučaju republika vrhunac savršenstva

Sukladno svojoj normativnoj politici, Starčević je smatrao da se odnosi među narodima moraju temeljiti na načelima pravde i poštjenja. Kao i drugi hrvatski nacionalisti XIX. stoljeća, Starčević se stalno pozivao na povijesno i državno pravo, jer su unutar Habsburške Monarhije Hrvati slovili za tzv. povijesni narod, koji je nekad imao svoju državu. No, istodobno se je stalno pozivao i na moderno narodno pravo, pravo naroda na samoupravu i samostalnost.

Naravno, Starčevićev demokratizam treba promatrati u kontekstu XIX. stoljeća. To je varijanta tadašnjeg liberalizma, koji isključuje iz političkog života žene i većinu muškaraca iz nižih slojeva. Iz malobrojnih rečenica u kojima se dotakao ženskih prava, moglo bi se zaključiti da je

David, Ante i Mile Starčević

države, a inače je monarhija manje zlo. Svaki narod, uključujući i Hrvate, mora se izboriti za svoju narodnu slobodu, koristeći povoljne vanjske prilike, ali i složno radeći iznutra.

Ideja slobode, utemeljena na narodnom suverenitetu, osnovica je moderne države. Starčević ističe da su svi ljudi po prirodi jednaki i da su društvene razlike stvar međuljudskog normiranja, a ne božanske milosti. Narodi su slobodni samo ako mogu sami uređivati svoje poslove, bez tuđinske vlasti i bez samovolje vladara. Narod bez suvereniteta nije prava osoba, već gomila i «množina čeljadi». Tek u uvjetima političke slobode narod može postati zreo za upravu i tek tada autonomija općina dobiva smisao. Inače, ona je samo još jedna tuđinska opsjena za zadržavanje naroda u ropsству.

zastupao patrijarhalnu moralnost, koja u kući i obitelji vidi «pravo» mjesto za ženu kao odgojiteljicu «vrlih sinova domovine». U opisivanju «slavoserbskih malverzacija» navodi moralno propadanje kod žena, koje se, poput muškaraca, odaju nasladama i odbijaju rađati djecu. Iako se u desetom «Pismu Magjarolacah» pojavljuje «babu» kao «doktor iz svega steklištva», koja u pameti i razboritosti nadmašuje akademike JAZU, čini se da je to prije satira na račun političkih neprijatelja, nego izraz njegova uvjerenja da bi žene mogle ravnopravno raspravljati o ozbiljnim pitanjima. I na mnogim drugim mjestima Starčević ističe zagrebačke «piljarice» i «babe» kao intelektualno superiorne «Slavoserbima». U pismu bečkom književniku Gustavu Eimu iz listopada 1885., on je kritizirao austro-ugarsku upravu u BiH, jer, uz ostalo, potiče

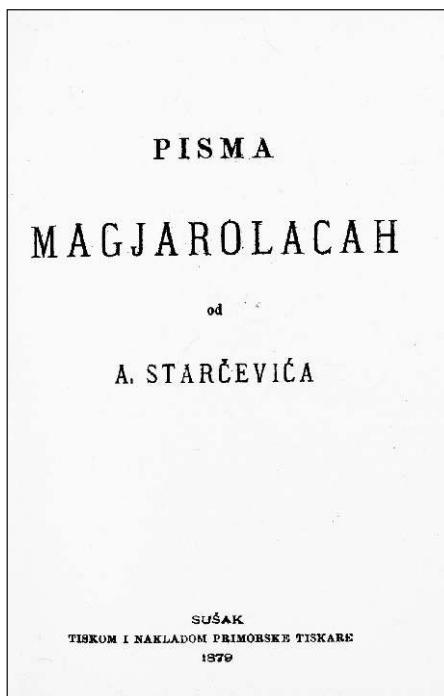
«bludništvo», ruši tradicionalnu moralnost i sablažnjuje žene. To je dio Starčevićeve moralističke osude dualističkog sustava, koji potiče korupciju, krađu i nepravde i zbog kojeg se žene često ponašaju loše.

U Starčevićevim političkim razmatranjima prisutna je snažna crta elitizma, uvjerenje da samo iznimno naobraženi i umni ljudi mogu temeljito razumjeti politička zbivanja. To je stajalište neobično, s obzirom na Starčevićovo podrijetlo. No, Starčević nije bio klasični liberal, jer je, kao seljačko dijete i kao nacionalist, imao naglašenije demokratske nazore od tadašnjih tipičnih liberala, ali i od svog prijatelja Kvaternika. Zalagao se, suprotno liberalizmu XIX. stoljeća, za opće pravo glasa, ali nije pokazivao simpatije za ljevičarske – socijalističke i marksističke – teorije. Komunizam i socijalizam smatrao je izmišljotinama, koje svaki tren mogu ukinuti isti ljudi, koji su ih konstruirali.

On je čvrsto vjerovao u progresivnost ljudske povijesti. Napredak je shvaćao kao poboljšanje dobrog stanja u svim društvenim poslovima i njegovo protezanje na cjelokupni narod. Progresivnost je posebno vidio u prevladavanju anarhičnosti i nasilja karakteristična za agrarna i feudalna društva. Međunacionalno tlačenje nije video kao obilježje modernog doba, već kao ostatak feudalizma, koji u novim uvjetima građanskog društva više nema budućnosti. No, viđenje feudalizma kod Starčevića nije isključivo negativno. Plemićke povlastice nisu bile stvar nasilja, već su imale opravdanja s obzirom na mnoge obveze plemstva, posebno u pogledu obrane zemlje. Tek u novije vrijeme, kako je plemstvo sve više izbjegavalo vojnu službu, njegove su privilegije postale ruglo i predmet narodne mržnje. Iako je i modernim društvima nazlazio krupne zamjerke, Starčević nije sumnjao da su ona vrhunac društvenog razvijatka.

Usko povezan s progresivizmom jest i njegov historicizam, tj. koncept historije koji povijest čovjeka poistovjećuje s povijesnu civilizacije. U perspektivi historicizma bitna je jedino pisana povijest gradskih središta, a sve druge je «divljaštvo» i «barbarstvo». Starčević je navodio da je u ljudskoj povijesti bitno samo zadnjih nekoliko tisuća godina i da povijest naroda ne seže preko toga, jer je sve dalje «mutno». Ipak, Starčevićovo viđenje mo-

dernog društva bilo je donekle ambivalentno. Primjećivao je da se «napredak» često tumači u smislu uvećanja materijalne moći i rastrošnih želja. Tomu je suprotstavlja istočne zemlje, poput Turske, u kojima ne postoji nepotrebi luksuz. Nije bio pobornik teritorijalne ekspanzije, smatrajući da su male i uređene države, poput San Marina, puno sigurnije i sretnije, nego velike države, poput Austrije. Veličina ne znači ništa ako uključuje nasilje i nesreću državljana. S velikom se sigurnošću može reći da Starčević ne bi imao puno simpatije za suvremena masovna potrošačka društva, u kojima dominira poistovjećivane konzumizma i blagostanja.

Starčevićev ideal bilo je, kao i kod mnogih drugih europskih nacionalista, skladno društvo sa suradnjom svih društvenih slojeva. U postizanju toga cilja ključnu bi ulogu trebala imati prosvjeta. No, on je smatrao da obrazovanje naroda treba početi odozdo i da se bez dobro organiziranog školstva nema smisla upuštati u stvaranje visokih ustanova kao što je akademija. No, škole same po sebi ne mogu ništa bez dobrih učitelja, a ponajviše bez državne samostalnosti, jer uvijek ostaju podložne tuđinskoj manipulaciji. Društveni sklad u Hrvatskoj značio bi i prevladavanje jaza između seljaštva i sittog građanstva na jednoj, te viših slojeva, posebno plemstva i bogatog građanstva, na drugoj strani. U skladnoj i pravednoj državi ne bi smjelo biti ni robova ni pros-

jaka. Razlike među ljudima mogu postojati, ali ne mogu se temeljiti na podrijetlu, već na znanju, sposobnostima i moralnosti. Skladno društvo za Starčevića nije homogeno, tj. može sadržavati «razrede», ali tako da viši slojevi, posebno intelektualacija i građanstvo, vladaju u korist puča i za njegovo prosvjećivanje. Najveća zapreka narodnoj i društvenoj harmoniji su, naravno, «Slavoserbi» i neke druge njima slične «pasmine».

Iako je isticao da i Židove i sve druge koji rade na dobrobit domovine smatra svojom braćom, na pojedinim mjestima kod njega se mogu naći i antisemitski tonovi. Starčević, dakako, nije zastupao rasizam koji je u XIX. stoljeću inače bio široko rasprostranjen, ali je smatrao da «po naravi» postoje ljudi «sužanske pasmine», tj. «Slavoserbi», te jedan pravi «slavoserbski» narod, tj. Nijemci. Vjerovao je kako bi i Rousseau podržao Aristotelovu tvrdnju da je ropstvo kod nekih ljudi urođeno, samo da je poznavao «Slavoserbe». No, najčešće se riječ «pasma» kod njega pojavljuje kao duhovna i moralna oznaka, nešto što bi se moglo prevladati duhovnim napretkom i prosvjećivanjem naroda.

Starčevićeva gospodarska i religiozna shvaćanja

Starčevićeva ekonomska shvaćanja bila su određena njegovim općim političkim i nacionalnim pogledima. Smatrao je da svaki narod za slobodan razvoj mora imati mogućnosti samostalne ekonomije. Posebno treba izbjegći ekonomsku prevlast jačeg naroda, što je u Austriji uobičajena praksa. Tek na temelju političke samostalnosti može se govoriti o pravome ekonomskom napretku. Politička sloboda omogućava ekonomsku djelatnost, a ova dovodi do napretka.

Starčević diskurs je potpuno antropocentrički, tj. za njega postaje samo međuljudski odnosi i – ništa više. Šume i druge prirodna bogatstva su «sirovine» i «narodno vlasništvo», toliko dobre koliko služe za ljudsku korist. Zemlja je tu da hrani ljudi i da ju ljudi posjeduju i obrađuju. Bezvrijedan je onaj čovjek, koji zemlju posjeduje, a ne obrađuje ju sam ili ju daje drugima na obradu. Poljoprivredu je Starčević smatrao temeljem narodnoga gospodarstva, posebno u zemljama poput Hrvatske, u kojima je ogromna većina stanovništva još živjela na selu. Bijedno

stanje poljoprivrede u Hrvatskoj, s uništanjem šuma i beskorisnim građenjem cesta, posljedica je tuđinske prevlasti. Starčević se zalagao za povezivanje poljoprivrede i «obrtnosti», pod čime nije mislio samo sitno zanatstvo, već i modernu krupnu industriju. Vlasništvo nad zemljom osnovica je moralnosti, pravde i domoljublja. Starčević je smatrao da je naglo ukinuće kmetstva 1848. dovelo do ekonomskog nereda, zbog neadekvatne odštete plemstvu i slabe seljačke obrade zemlje. Nogodbeni sustav nakon 1868. samo je pogoršao ekonomsko stanje zbog nekontrolirane diobe zadruga i pauperizacije seljaštva. Zanimljivo je da se Starčević zalagao za gradnju poštanskih cesta i uređenje rječnih puteva, ali je bio protiv željeznica, smatrajući da donose veliki trošak, a daju malu korist.

Glede konkretnih ekonomskih pitanja Starčević je najviše govorio o zadrugama, što je tada bila iznimno aktualna i važna tema za hrvatsko društvo. Njima se bavio u nizu članaka i govora, a sažeto se može kazati, da je isticao moralne prednosti zadružnog života, ali i njihovu tromost i nepogodnost za narodni napredak. Tim nedostatcima se može doskočiti pravodobnim i promišljenim reformama, kako bi zadruge mogle doprinositi društvenoj koheziji i sprečavati izrazitiju klasnu diferencijaciju. Sporadično zanimanje je Starčević pokazivao za skupine ljudi zaposlene u obrtima te u modernoj industriji. Interpelirao je bansku vladu povodom vi-

jesti o visokoj stopi smrtnosti među radnicama u tvornici papira na Sušaku i tražio poboljšanje radnih uvjeta. Za Starčevića je ljudski rad osnovica cjelokupnog bogatstva, jer bez njega prirodne pogodnosti, poput mora ili rječnih puteva, ne znače ništa.

U religioznim shvaćanjima Starčević je zastupao načelo laicizacije, tj. da vjera treba biti privatna stvar, a crkva strogo odvojena od države. Vjera ne može biti

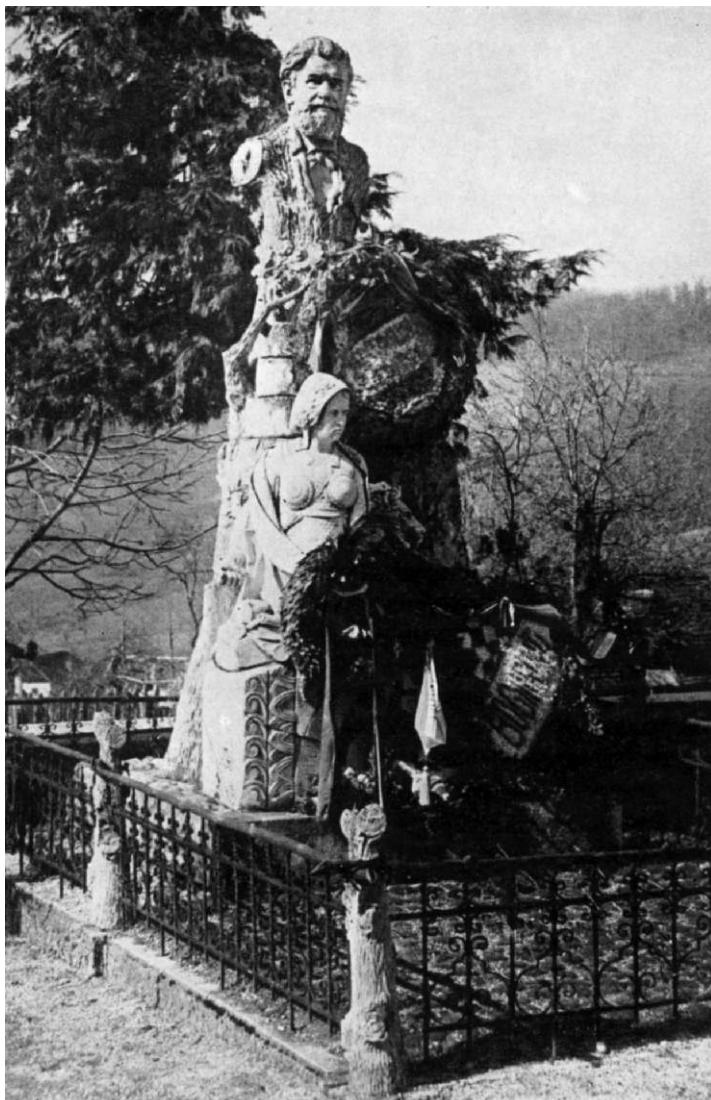
smjernica u dnevnoj politici, jer se primarno odnosi na brigu za budući (onostani) život. Svećenstvo treba moralno okrepljivati narod na ovom svijetu i pripromati ga za vječni život. Pravaška propaganda mora isticati da je vjera stvar «duševnosti» i da svako isticanje vjerskih razlika šteti narodnim interesima. U tom je kontekstu Starčević često idealizirao Tursku kao zemlju slobode i vjerske ravnopravnosti, što nije bilo motivirano samo

papinstva. Njegova oštra kritika katoličkog svećenstva u hrvatskim zemljama, posebno u Banskoj Hrvatskoj, bila je u dobroj mjeri posljedica činjenice da je ono pristajalo uz njegove političke protivnike, Narodnu stranku, kasnije mađarsku grupaciju u **Khuenovo** doba ili uz druge opozicijske grupe, posebno uz Neodvisnu narodnu stranku. I to je za Starčevića još jedna od mnogobrojnih štetnih posljedica tuđinske dominacije.

Smatrao je da su katolički svećenici «poživinčili» hrvatski narod, tj. pretvorili ga u roblje Austrijanaca i Mađara. Uz anakronističke kmetske odnose, religija je glavno oruđe kojim »otčinsko ravnateljstvo ravnateljstva«, tj. Austrija, nastoji uništiti hrvatski narod.

Međutim, zagovaranje laicizacije nije značilo ateističku orientaciju. Starčević je ne samo zadržao vjeru u besmrtnost duše, već je smatrao da je to temelj čudorednosti kod svih prosvijećenih naroda. Ateisti ne smiju biti prihvaćani za svjedočoke pred sudom, jer bez vjere u Boga i dušu društvo ne može postojati. Svećenstvo može biti narodu od velike koristi, ako nije u tuđinskoj službi i ako prima državnu plaću, umjesto da prima podavanja. Narod treba plaćati svećenike i birati više svećenike, i s njima upravljati crkvenim imetkom. Starčević je pravio striktну razliku između kršćanstva, kao čudorednog učenja, i kvazi-kršćanstva, kojeg zloupotrebljavaju pohlepni svećenici i političari, a najviše, naravno, »Slavoserbi«. Velikim je problemom smatrao održanje mrtvog latinskog jezika u Katoličkoj crkvi, što prisiljava svećenike da se koriste jezikom koji ni pastva, a često ni oni ne razumiju.

U skladu sa svojim antropocentričkim diskursom, Starčević druge vrste živih bića spominje vrlo rijetko, a i to gotovo isključivo u negativnom kontekstu, kada treba uvrijediti političke protivnike. Zbog ljudskog razuma postoji nepremostiva provalija između čovjeka i drugih vrsta. No, bez moralnog i političkog prosvjetljenja čovjek je »živinče«. Najstrašnija

Rendićev spomenik na Starčevićevu grobu u Šestinama

težnjom za dodatnom demonizacijom Austrije, već i njegovim nastojanjem da se ublaži tada uobičajeni negativni stav prema islamu. Unutarnji problemi Turske, po njegovu uvjerenju, lako bi se riješili da nema intrige europskih sila i njihovih domaćih pomagača (»slavoserba«).

Iako nije napadao pojedine pape, Starčević je bio protivnik papinske svjetovne vlasti, koju je smatrao glavnim uzrokom izrođavanja katoličanstva i moralne krize

moguća optužba u Starčevićevoj političkoj retorici bila je tvrdnja da su i najplemenitiji «Slavoserbi» daleko ispod razine najprostije «živine». Slavoserbi su dobri samo za svinjska korita, ali ne i za ljudsko društvo. Oni samo «muču», «bleje» i «rokču», ili čak ni to, jer su ispod razine «živine». Kolovođe «Slavoserba», posebno **Strossmayera** i **Mažuranića**, vodi samo «najblatnja sebičnost, najnižji ostan životinje». «Slavoserbi» su, za Starčevića, svinje, koze, krave, psi i druge pripitomljene životinje. Govoriti s njima isto je što raspravlјati s «nemom živinom», a njihovi listovi nisu glasila ni «kozah nekerštenih hrvatskih». «Slavoserbi» su «živina», koja je, nakon majmuna, najsličnija čovjeku.

Dosljedno tomu, Starčević je divlji prirodni svijet video kao zapreku ljudskom napretku, koju treba savladati i neprijatelja, kojeg treba uništiti. Osim loših ljudi, čovjeku je divlja priroda («nema narav») jedini pravi neprijatelj. Divlji svijet treba ili pokoriti ili uništiti. I za njega civilizacija je postignuće-i-uzdignuće, ispunjenje ljudskosti, društveni okvir u kojem čovjek jedino može biti čovjek. Tipično za modernog čovjeka, Starčevićevi viđenje ljudskog života izrazito je sumorno, neprekidni rat i borba: «Sav naš život stoji u borbi da nas se jedan proti drugomu osigura, da nekoju živinu upitomimo i rabiemo, drugu zataremo, da se obranimo od nepogode vremena, da naravu podložimo naših sverham, ili barem da se ponešto otmemo od njezinih udaraca, a da nam čovjek barem neškodi, ako nam nekoristi.» Starčević je Francuze i Engleze smatrao najprosvjećenijim narodima, jer su postigli najveće uspjehe u pokoravanju prirode i osiguranju od tuđinske prevlasti. Slijedom toga je kod njega uzaludno tražiti čak i naznake neke proto-ekološke ideje, koja bi anticipirale njihovo kasnije pojavljivanje i širenje. Jednako tako vrijedi primjetiti da se nije osvrnuo na evolucijske teorije, koje su se širile Europom u XIX. stoljeću.

Starčevićevi pogledi o društvu u retrospektivi

Starčević je u prvom redu bio nacionalni i politički ideolog koji teži postignuću pragmatičkih ciljeva, a ne znanstvenik koji teži spoznavanju istine. No on je, istodobno, pretendirao na istinitost svojih stavova, tvrdeći, primjerice, da je politika

znanost, kao skup svih istina u određenoj ljudskoj djelatnosti. Uz to, glavni su Starčevićevi društveni stavovi dio humanističkog nasljeđa – aksijalnih religija i filozofija – iz kojeg su ponikle moderne sekularne ideologije, uključujući i liberalizam, kao i društvene znanosti. Stoga njegovi stavovi mogu biti predmetom znanstvene prosudbe, neovisno o njegovim pragmatičkim interesima. Njegovo viđenje hrvatske dnevne politike bilo je jednostrano i opterećeno političkim i moralizatorskim predrasudama. Isto vrijedi i za njegova nacionalna uvjerenja, posebno ignoriranje procesa slovenske i srpske nacionalne integracije te nametanje hrvatskog imena na prostorima gdje ono nije imalo uporišta u narodu.

rije u XIX. stoljeću, koje su isticale da je država razmjerno nedavna tvorevina i da su ljudi živjeli u društvu bez države najveći dio svoje povijesti. Slijedom toga ni Starčevićevi tumačenje društva i države nije bilo znanstveno, već moralističko i metafizičko.

Glavni Starčevićevi politički i ekonomski stavovi nose izraziti pečat društvenoga i povjesnog konteksta. Građanski nacionalizam i elitistički liberalizam bili su tipični za tadašnje političke mislioce, koji su bili vrlo nepovjerljivi prema radikalnim demokratskim idejama. U ekonomskim pitanjima Starčevićevi stavovi odražavaju tranzicijsko razdoblje hrvatskog društva s prvim jačim početcima industrializacije i jačanja građanstva.

Starčevićeva vjera u biološki diskontinuitet, koja se posebno očituje u kritici «slavoserba», pripada humanističkoj ideologiji, koja je suvereno dominirala u XIX. stoljeću i koja prevladava i dan-danas. Njegova argumentacija je sasvim u duhu tradicionalnog humanizma: razum i duša «dokaz» su ljudske iznimnosti i jedinstvenosti. Starčevićevi osnovno objašnjenje ljudskih – ne samo hrvatskih – nevolja, tipično je humanističko: problem je u manjku moralnosti, znanja, racionalnosti i prosvijećenosti. Iz toga nastaje dominacija «živinstva», koje bi trebalo racionalno obuzdavati. To je humanističko tumačenje postajalo sve upitnije sa širenjem modernih evolucijskih teorija. O tome, naravno, Starčević nije mogao znati ništa, ali to ne može utjecati na to da niz njegovih shvaćanja, koja proizlaze iz njegova antropocentriskog diskursa, danas ne ocjenimo neprihvatljivima. No, unatoč tomu, nema sumnje da je formuliranje hrvatskoga nacionalnog programa bilo i ostalo njegova glavna odlika, i ujedno ključno svojstvo po kojem će utjecati na svoje suvremenike i kasnije naraštaje.

*

(Nap. ur. Ovo je autorizirana verzija skraćenoga i prerađenoga izvornoga znanstvenog članka dr. sc. Tomislava Markusa, povjesničara s Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, koji je pod naslovom «Društveni nazori Ante Starčevića» objavljen u Časopisu za suvremenu povijest, 41/2009, br. 3, Zagreb, 2009., str. 827.-848.)•

CRTICE IZ HRVATSKE FINANCIJSKOPRAVNE PROŠLOSTI (V.)

Iako hrvatska povijest ima sadržajnu i živu finansijskopravnu prošlost, o tome je u javnosti malo poznato. Osim rada nekolicine pisaca koji su se time (sustavno ili usputno) bavili jedan dio svoga života, u većini (novijih) radova gotovo da se i ne spominju primjeri iz naše finansijskopravne prošlosti. Kao što smo pokazali u prethodnim nastavcima ovog teksta, dojam da takvo što ni ne postoji, potpuno je pogrešan. Iščitavajući djela ne samo domaćih, već i stranih pisaca, koji u svojim radovima obrađuju povijest hrvatskog naroda i hrvatskih krajeva (bez obzira na to pod čijom su se suverenom vlašću ti krajevi svojedobno nalazili), fragmentarno se nailazi (u većoj ili manjoj mjeri) i na pojedine opise ondašnjih finansijskopravnih zbivanja. Opisujući naša društvena zbivanja i život u prošlim vremenima, mnogi su se pisci (ne)htijući dotakli i prihodovne odnosno rashodovne strane onodobnih javnih zajednica, neovisno o tome kako su se te zajednice zvali i u kojim su se oblicima javljale (grad, općina...). Kako bi se takvi primjeri otrgnuli zaboravu, i u nastavku ćemo ukratko prikazati zanimljive podatke i spoznaje zabilježene u djelima tih pisaca.

Ernest Bauer: Hrvati u Tridesetogodišnjem ratu, Matica Hrvatska, Zagreb, 1941.

Makar nije riječ o hrvatskim područjima, na posredan se način sljedeći primjer tice i Hrvata, te je radi slikovitosti primjera i njegova možebitnog korištenja prilikom povjesne obrade javnih financija, šteta ne spomenuti sljedeći slučaj. **Ernest Bauer**, hrvatski povjesničar, u svome djelu *Hrvati u Tridesetogodišnjem ratu*, opisuje djelovanje hrvatskih postrojbi. Riječ je, naime, o vjersko-političkom ratu koji se između 1618. i 1648., zbog suprotnosti interesa, vodio između katolika (katolička Liga) i protestanata (protestantska Unija) na prostoru središnje Europe. U tom su ratu na strani katolika u njemačkoj carskoj vojsci ratovali mnogi vojnici s područja hrvatske Vojne krajine, poznati pod općim imenom Krovaten ili Krabaten (Hrvati).

Bauer na str. 95. i dalje opisuje bitku kod Lützena god. 1632. koja je za konačnu posljedicu, između ostaloga, imala napuštanje grada Leipziga od strane katoličke vojske, pod čijom su se zastavom na tom prostoru borili i Hrvati. O silovitosti borbi za Leipzig govore opisi Leipziga

Piše:

Prof. dr. sc. Nikola MIJATOVIĆ,
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

nakon toga, koji »pokazuju zanimljivu sliku bijede i nevolje, koja je pritisla ovaj inače vrlo bogati trgovski grad. Nesigurnost na cestama bila je tolika, da su svi trgovci izostali s inače glasovitog leipziškog sajma, a po svim ulicama ležali su ranjenici...i mrtvaci...150 kuća u gradu nije više bilo sposobno da plaća porez, pa su se morale na dražbama prodavati (nap. N.M.), a mnogi imućni građani spali na prosjački štap«.

O značenju poreza u to doba dovoljno govori činjenica da se pored silnih ratnih strahota koje su pogodile Leipzig, od razaranja, rušenja, ubijenih i ranjenih, spominje i nemogućnost plaćanja poreza kao jedna od težih posljedica koja dovodi do gospodarskog uništenja poreznog obveznika koji nije u stanju izvršiti svoju poreznu obvezu. Pored očito postojeće porezne obveze u gradu Leipzigu, koja je opstala unatoč ratnim strahotama i o načinu utvrđenja koje se ne govori ništa, posredno se saznaje i o postojanju ovre odnosno prisilne dražbovine prodaje kuće poreznih obveznika koji nisu u staju podmiriti svoj porezni teret, radi poreznog namirenja gradskoj vlasti, što se i danas provodi na gotovo isti ili sličan način.

Imbro Ignjatijević Tkalac:
Hrvatsko gospodarstvo polovicom XIX. stoljeća (Dom i svijet / Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2004.)

U zajedničkom izdanju Doma i svijeta i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu objavljen je rad Hrvatsko gospodarstvo polovicom XIX. stoljeća iz pera **Imbre Ignjatijevića Tkalca** (1824.-1912.), liberala po uvjerenju, koji je putovao gotovo cijelu Europu studirajući i živeći u raznim europskim gradovima (Berlin, Pariz, Firenza, Rim, Heidelberg, Zagreb ...). Od ukupno 88 godina svoga života, u Hrvatskoj je živio svega 30 godina. Tkalac se 1852. godine prihvatio ponuđene mu službe tajnika Trgovčike i obrtničke komore u Zagrebu. Iako nije znao što mu je zadaća prilikom stupanja u službu, on je prihvatio ponuđenu službu vjerujući „da na tom mjestu može nešto učiniti za domovinu koja se nalazila u velikim promjenama, prelazeći od feudal-

nog na građanski sustav, nalazeći se na pragu modernizacije.“ U takvoj odluci pripomogla mu je i sugestija tadašnjeg ministra trgovine **Karla Ludwiga von Brucka**, koji mu je kazao: „Trgovčike komore su danas u Austriji jedini nezavisni, reprezentativni organ, preko koga pokrajine mogu iznositi središnjoj vladu svoje potrebe. Po svoj prilici nećete kod ove mnogo postići, ali načelno nije od malog značaja, da ima jedna ustanova, koja bar smije govoriti, dok svi šute i samo smiju slušati“.

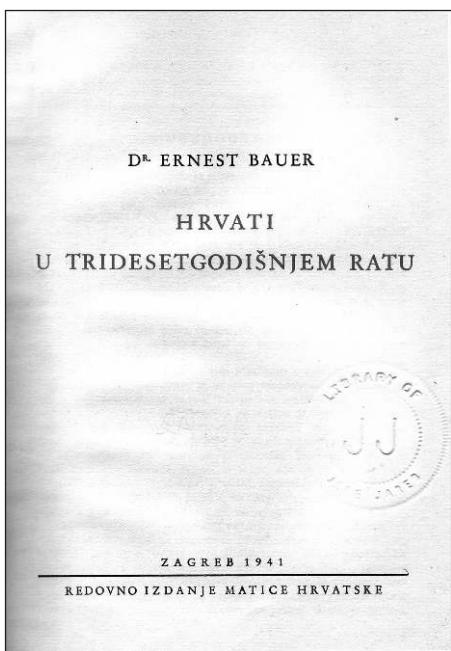
Obnašajući dužnost tajnika Trgovčike i obrtničke komore u Zagrebu, Tkalac je napisao ukupno tri izvještaja o gospodarskom radu i problemima s područja komore, čitanje kojih pripomaže u razumijevanju gospodarskih odnosa u Hrvatskoj u razdoblju od 1852. do 1860. godine. Dok je u prvom Izvještaju autor „pun nade i očekivanja“, u zadnjem se Izvještaju već nazire „Tkalčev očaj da Hrvatska

Dr. Ernest Bauer

ne će dobiti ono što joj pripada po njezinu položaju, važnosti i povijesti naroda“. Iako od prvog do zadnje Izvještaja nije proteklo niti deset godina, u tih je deset godina „već...bilo zacrtano sve ono što će hrvatska područja mučiti još mnogo desetljeća.“

Tkalčevi se izvještaji odnose na Hrvatsku u tadašnjim granicama. Ondašnja Hrvatska nije obuhvaćala Vojnu krajину, Dalmaciju i Istru. Ukupna površina brojila je otprilike 10.000 km četvornih, s 521.610 stanovnika (četvrtina sadašnjeg stanovništva na tom području). S obzirom na to da se u radu spominju dijelovi koji se tiču poreznih pitanja, iako nije riječ o

promatranom naslovu, vrijedan je spomena citat na koji se Stipetić poziva u svome predgovoru, jer jasno govori o Tkalčevoj kritici nemara koji je vlast iskazivala prema seljaštvu. U svojim *Usponama iz Hrvatske* (Matica hrvatska, Zagreb, 1945.) Tkalac ističe kako se tek od Marije Terezije počelo razmišljati kako da se poboljša socijalni položaj seljaštva, osnove cijelog državnog života. Dotad se puštao seljaka da živi kao neuka životinja, jer ga se na taj način moglo lakše pljačkati i iskoristavati. Seljački je stalež nazivan rјom što plaća porez (naglasio N. M.) (*miseris contribuens plebs*), a u plemstvu je omiljena bila poslovica po kojoj je „puk najbolji, kad plaće, a najgori, kad se smije (*optima flens, pressima ridens*)“ (v. *Usponene iz Hrvatske*, str. 53.).

Prvi izvještaj Trgovačke i obrtničke komore za trgovinu i obrt u Hrvatskoj Visokomu carskom i kraljevskom ministarstvu za trgovinu, obrt i javne građevine o stanju poljoprivrede, obrta, trgovine i prometa na njezinu području u 1852. godini Tkalac je strukturirao tako da prikazuje: a) područje Komore, njezin položaj, veličinu i stanovništvo; b) topografske i klimatske odnose; c) odnose u (poljoprivrednoj i tvorničkoj) proizvodnji; d) trgovinu, kreditne ustanove i prometna sredstva; e) radne odnose i životne uvjete radnika. Na sličan način strukturirana su i ostala dva izvještaja.

U dijelu koji obrađuje topografiju odnosno ortografske okolnosti, kazuje se kako je od plemenitih metala do sada pronađeno samo zlato koje Drava i Mura donose iz štajerskoga i koruškog visokogorja, „i taj aluvij nosi zlato samo dotele dok je struja rijeke jaka – dalje u Slavoniji zlata nema... Zlato dobiveno ispiranjem prije

se otkupljivalo u Velikoj Kaniži i Varaždinu kod tamošnjih tridesetnica (naglasio N. M.) i solarnica (naglasio N. M.)“ Prevoditeljica **Mira Kolar** u bilješkama uz tekst (14) navodi da „tridesetnica je mjesto gdje se plaćala carina u tridesetom dijelu uvezene robe. No kasnije su određivani i drukčiji postoci za pojedine vrste robe.“ O solarnicama Kolar u bilješkama uz tekst (15) govori kao o skladištima soli kojih je bilo u mnogim mjestima Hrvatske, „obično tako da su seljaci do njih mogli doći kolima. Od 1698. sol je bila državni monopol. U Hrvatskoj bilo je dosta solarnica, a sol se uglavno doprema la iz Erdelja ili iz Salzburga te u 19. stoljeću morska sol iz Paga.“

Prihodi od državnog monopola u srednjem su vijeku činili značajan prihod državne blagajne. Prema **Jelčiću** (*Financijsko pravo i finansijska znanost*, Narodne novine, Zagreb, 2002., str. 426.), državni monopol je slučaj kada država – isključujući fizičke i pravne osobe – zadržava pravo da proizvodi (monopol proizvodnje) i/ili prodaje (monopol prodaje) određene proizvode po cijeni koja je veća od troškova proizvodnje, odnosno po cijenama većim od uobičajenih troškova trgovine. Očito je da je i ondašnja Hrvatska posegnula za tim izvorom prihoda, a Tkalac bilježi solarnice odnosno državni monopol na sol.

Opisujući pojedine grane proizvodnje na području Komore, na str. 62. spominje se vinogradarstvo. Prema Tkalcu, „vino bi moglo uz toliku rasprostranjenost vinograda boljim radom lagano postati najdragocjeniji proizvod na području Komore... Sve vino koje se proizvede na području Komore uglavnom se potroši u zemlji, jer do sada nije bilo traženo u drugim područjima. Međutim, ako bi se spomenute manjkavosti otklonile poukom zemljoradnika u vinogradarstvu, rasprostranjenjem vinogradarskih škola i podrumarskih društva, mogla bi vinarska proizvodnja kvantitativno i kvalitativno jako porasti, a hrvatsko vino moglo bi dobiti olakšicu ukidanjem međucarina (naglasio N. M.), te bi izvozom u susjedne pokrajine vino moglo postati jedna od najprobitačnijih trgovачkih roba komorskoga područja.“

Tkalac vinogradarstvo ističe kao proizvodnu granu koja ima prostora za napredak. Pritom naglašava potrebu odgovarajuće izobrazbe osnivanjem vinogradarskih škola i podrumarskih društva, ali i ukidanja izvoznih međucarina kao vrste posrednog poreza. Očito je da se, iako Tkalac o tome ništa podrobnije ne govori, u slučaju izvoza vina u susjedne pokrajine plaćala odgovarajuća međucarina, što je

imalo utjecaja na cijenu vina i posljedično njegovu smanjenu konkurentnost na susjednom tržištu. Kako bi se uslijed smanjenja cijene povećala potražnja hrvatskih vina na susjednim tržištima i potaknula njihova dalja proizvodnja, Tkalac se zalaže za ukidanje međucarina u slučaju izvoza u susjedne pokrajine.

Dio Izvještaja bavi se gradskim obrtništvom, između ostalog, obrađeno je i pivarnstvo (str. 77.) koje na „području Komore nije razvijeno, jer se pivo troši gotovo isključivo u gradovima i kod seljačkog stanovništva nalazi slabo tržište.“ Istaknuto je da bi se „kvaliteta... proizvoda mogla poboljšati, iako je konkurenca sa štajerskim i austrijskim pivom u zadnje vrijeme utjecala i na znatno poboljšanje domaćeg piva.“ Kolar u bilješkama uz tekst (72) iznosi kako se pivo u nas pod utjecajem Nijemaca počinje variti već potkraj 17. stoljeća kao i u Beču. U Osijeku se tri pivara spominju već 1694. godine, a prva zagrebačka pivovara otvorena je 1740. godine. Posljedica otvaranja pivovara i širenja potrošnje piva jest uvođenje poreza na pivo, koje je prema Kolar, bio važan dio ondašnjih gradskih prihoda.

Govoreći o trgovini na području Komore, uz trgovinu žitom i trgovinu drvom, kao izuzetno važnom (naročito za područje Zagreba) istaknuta je trgovina krpama (str. 89.-90). Od krpa se dobivao izuzetno kvalitetan papir. U prethodno vrijeme često se izvozilo više od 20.000 centi prnja, dok se u doba pisanja Izvještaja količina izvoza smanjivala. Razloge tome, prema navodima tvornice papira treba tražiti ne u manjku krpa, već u visokoj izvoznoj carini i povišenju prijevoznih troškova, što je izravno poskupljivalo izvoz u inozemstvo. Štoviše, potražnja domaćih tvornica papira za krpama bila je izuzetno mala, te stoga nakupac krpa nije mogao seljaku za isporučene krpe isplatiti pristojnu cijenu, pogotovo uzme li se u obzir da se nakupac većih zaliha krpa dosta teško rješavao. O značenju krpa u to vrijeme jasno govori Tkalčev prijedlog o krpama kao (zamjenskom) sredstvu plaćanja prema kojem bi trebalo „tom inače bezvrijednom materijalu dati vrijednost i učiniti ga korisnim za razne društvene slojeve, jer krpe mogu biti zamijenjene za neku važnu robu, koju skupljač krpa donese seljaku kući, a koji zbog nestasice novca a i zbog gubitka vremena jedva može ići u grad u kupnju.“

(nastavit će se)

BAKA ŠIMA POLITIČKA UZNICA - ŽRTVA PORAĆA

Poslije završetka Drugoga svjetskoga rata, UDB-a je na području Širokog Brijegea i šire, okrutno ubila veliki broj „križara“, odnosno „škipara“,¹ čija je tijela izlagala na raznim mjestima u Općini (zidovi groblja, mostovi, seoski trgovci, ceste, itd.), gdje su pokazivani za primjer što će se dogoditi onima koji surađuju s

Šime Brekalo

„ustaškim odmetnicima“. Te žrtve nazivamo poratnim žrtvama. Također u žrtve porača spadaju i članovi njihovih obitelji, sumještani i prijatelji (brojni civilni, žene, djeca, starci, bolesnici itd.) koji su „radi viđanja s križarima“ mučeni i ubijani.

Isto tako je u poratnim godinama UDB-a veliki broj civila, samo na osnovi sumnje da se viđaju s križarima, zatvarala i osuđivala na višegodišnji strogi zatvor s prinudnim radom, što su ga izdržavali po raznim kazamatima u bivšoj Jugoslaviji. Tako je npr. 25. studenoga 1947. (na sv. Katu) UDB-a uhitila skupinu od 20-tak civila iz sela Crne Lokve, župa Kočerin

Piše:

Doc. dr. sc. Mile LASIĆ

dvoje po dvoje vezane provela u Istražni zatvor u Crnim Lokvama i Kočerini gdje su ih desetak dana pod prisilom ispitivali (bez hrane i vode, grubo premačivanje). Zatvorenike su, preko zatvora u Lištici, 3. prosinca 1947. prebacili u zatvor u Mostaru, gdje ih je Okružni sud u Mostaru presudom broj: K. 492/47 od 26. 12. 1947. osudio na strogi zatvor od dvije godine s prinudnim radom.²

Od petoro osuđenih u navedenoj presudi, trećeoptužena bila je i moja baka (s mamine strane) Šima Brekalo r. Crnjac, ž. Ludvikova, rođ. 1900., majka koja je rodila devetero djece. Ona i pored prijetnji, mučenja, premačivanja, istrage i suđenja nije priznala navodni zločin, čime je hrabro posvjedočila svoju vjeru, rođoljublje i domoljublje. O baki Šimi nisam puno znao, jer ni moja majka nije puno upamtila o njoj, budući da je i sama bila dijete kad joj je majka bila u zatvoru, a netom po izlasku nesretno stradala. Evo što su mi mama Ruža i teta Jurka³ rekli o baki Šimi.

Baka Šima Brekalo r. Crnjac⁴ rođena je 1902.⁵ u Britvici. Udalja se najvjerojatnije 1926. ili 1927. u Crnim Lokvama ili u Kočerini za Ludvika Brekala iz Crnih Lokava,⁶ a umrla je nesretnim slučajem – padom sa stuba, 27. rujna 1949. u 18 sati na Kočerini u Matakovo (Banožića) kući,⁷ nekoliko dana iza povratka iz zatvora u Zenici,⁸ prigodom preuzimanja hrane koju su nazivali „kvarti“ i koja se dijelila kao potpora pučanstvu iza Drugoga svjetskog rata.⁹ Pokojnu baku Šimu su tek sutradan dovezli u Crne Lokve konjskom zapregom, kako bi je pokopali na mjesnom groblju.

Dokumentaciju o bakinu uzništvu nisam našao u Mostaru, jer je uništena u Domovinskom ratu 1991./95. Međutim,

ljeta 2009., na moju zamolbu, prijatelj mi je našao, kopirao i dostavio kompletan dossier iz arhiva zatvora u Zenici, koji sadrži mnoštvo pisanih podataka o baki Šimi, političkoj uznici i žrtvi porača. To me je ponukalo da još više istražim bakin slučaj. Evo što se može isčitati iz pronađene dokumentacije i izjava svjedoka.

Prvo na što nailazimo u dokumentaciji je *Presuda („u ime naroda“) Okružnog suda u Mostaru br. K. 492/47 od 26. prosinca 1947.*, kojom je Baka Šima zajedno s još četvero sumještana osuđena na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom, za svakog od optuženih, po dvije godine. U izrečenu kaznu uračunato joj je i vrijeme provedeno u istražnom zatvoru i u pritvoru, ali samo ono provedeno u Mostaru od 3. do 26. prosinca 1947., dok se vrijeme od uhićenja 25. studenoga (sv. Kata) do 3. prosinca 1947. nije uračunalo. Svih petero osuđenih, radi slaboga imovinskog stanja, oslobođeni su plaćanja troškova kaznenog postupka. Iz presude se jasno vidi da je baka Šima bila u istražnom zatvoru od 3. prosinca 1947. (iako je u pritvoru bila od 25. studenoga), a 26. prosinca 1947. (na božićni Stipanjan) bila je osuđena na kaznu lišenja slobode od dvije (2) godine s prinudnim radom. Istom presudom i na istu kaznu zatvora osuđeni su i bakini sumještani: **Ivan Brekalo Nikolin** (1913.) iz Ljubotića, **Stipe Brekalo** sin Jakova (1914.) iz Ljubotića, **Stojan Grbeša** Antin (1908.) iz Ljubotića i **Jure Grbeša** Ivanov (1900.) iz Ljubotića.¹⁰

U navedenoj presudi stoji da su sva četvorica suoptužena pred sudom priznala krivnju, a za baku Šimu stoji: „*Opt. Brekalo Šima porekla je djelo pred sudom iako je u pripremnom postupku pred UDBA-om priznala, braneći se da je pred UDBA-om priznala iz straha. Međutim, njena obrana je neosnovana iz razloga, jer je sud stekao ubjedjenje da je optužena djelo porekla pred sudom kako bi izbjegla krivičnu odgovornost zaisto, te je njen priznanje pred UDBA-om uzeto kao isti-*

1 Primjerice, na Mosoru blizu Gostuša su 18. rujna 1946. pripadnici UDB-e su škipare (njih 9) na spavanju poubijali, a potom spaliili, v. Karlo ROTIM, *Župa Mostarski Gradac, Široki Brijeg, 1995.*, str. 159., ubojstvo škipara na Vranu, Čvrstinci i dr.

2 Vidi presudu Okružnog suda u Mostaru broj K. 492/47 od 23. prosinca 1947.

3 Jurka je najstarija bakina kći, posjećivala je pet šest puta u zatvoru u Mostaru i Zenici, tri puta „dragovoljno moralaći“ na omladinsku radnu akciju u Bosnu, za majčinu smrt doznala tek po povratku s omladinske radne akcije.

4 Roditelji bake Šime bili su Anto Crnjac i Janja r. Brekalo iz Britvice, Široki Brijeg.

5 U Matičnoj knjizi državljana vodi se godina rođenja 1902. U presudi Okružnog suda u Mostaru br. K. 492/47 od 26. prosinca 1947. stoji godina rođenja 1900., a na nadgrobnom spomeniku u Crnim Lokvama stoji upisano 1891–1949, gdje je godina rođenja greškom upisana i za Šimu i za Ludviga (deset godina ranije). Za Ludviga je godina smrti trebala biti upisana 1955. umjesto 1954. Jedino je ispravno upisana godina Šimine smrti, 1949.

6 Roden 24. 8. 1901., umro 9. 2. 1955., otac Grgo Brekalo i majka Šima r. Banožić.

7 Podaci u originalnoj Matičnoj knjizi umrlih, tekući broj 33.

8 Baka Šima je uhićena i mučena od strane UDB-e u istražnom zatvoru (Crne Lokve, Kočerin, Lištica i Mostar). Okružni sud u Mostaru je osudio na kaznu zatvora s prisilnim radom, zatvor izdržavala u Mostaru i Zenici gdje su loši zatvorski uvjeti smještaja i prehrane učinili da se baka Šima kući vratala, svjedoci kažu, „modra ko čivil“ ili „črnoće se ko glavnja“.

9 Svjedoci su rekli da je uzela na leđa vreću od 60 kg pšenice i ponijela je niz drvene stube koje su se pod težinom prolomile, pa je baka Šima pala s visine, ostavši na mjestu mrtva.

10 Crne Lokve su tada bile u sastavu Ljubotića pa se za sve njih navodi da su iz Ljubotića.

nito, na osnovu čega je sud ustanovio djelo kao i krivicu te je za isto proglašio krivom, uvezši joj prigodom odmjeravanja kazne kao olakšavajuću okolnost što je udovica sa šestero djece“.

Četvorici osuđenih u istom predmetu olakotna okolnost je bila priznanje, a baki Šimi, koja nije priznala djelo, sud je naveo da je udovica sa šestoro malodobne djece,¹ kako bi joj izrekao istu kaznu zatvora kao i suoptuženima koji su priznali djelo. Kao krivica baki Šimi je navedeno da je „neutrđenog dana i mjeseca 1947. sastala se u svojoj kući s ustaškim odmetnicima među kojima je poznala Dutinu Petra,² a isto tako se sastajala s njima u mjesecu oktobru 1947. god., dala im hrane i pružala obavljenja o kretanju vojske“. Dati hranu u svojoj kući onome tko je u nevolji i tko spašava goli život skrivanjem u šumi nije nikakav zločin nego čin milosrđa. Pitam se što je vojska radila dvije i pol godine nakon završetka rata – okrutno ubijala pripadnike regularne vojske bivše Nezavisne Države Hrvatske.

Umjesto pouke o pravnom lječku, u presudi na kraju stoji partizansko-komunistička krilatica: Smrt fašizmu – Sloboda narodu! A koliko je samo taj režim „u ime naroda“ i pod ovom kriлатicom počinio ubojstava, mučenja, zatvaranja, nanio zla, bolji, patnje, progona, teška kršenja ljudskih prava i temeljnih sloboda, tako da je pravo čudo da je trajao koliko je trajao.

U kaznenom listu Okružnog suda u Mostaru (pisanom cirilicom!), pored osobnih podataka, stoji da je baka osuđena za kazneno djelo iz „čl. 3. toč. 14. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države“, a kao „pobuda djela“ navedeno je „mržnja protiv današnjeg poretku“. U kartonu osuđenika Kazneno-popravnog doma u Zenici dat je nešto detaljniji osobni opis osuđenice bake Šime, nego što je onaj u kaznenom listu Okružnog suda u Mostaru. Tako iz njega doznajemo osobni opis bake Šime: visoka stasa, prosijede

kose koju plete, smeđe oči, duguljasto lice, pravilnog nosa i usta, 7 zubi nema, tetovirana u obje ruke i madež na desnoj ruci. Posebice je važno reći da u rubrici „Iz kojih je pobuda djelo počinjeno“ stoji „političkih“, čime je zapravo i ondašnji režim priznao da je baka Šima bila politič-

BiH, zanimanje domaćica, vjera: rkt, udatata, mjesto boravka Crne Lokve; u rubrici fotografija – nedostaje; u rubrici „Porodične prilike“ stoji: bračni drug Ludvik, šest kćeri u dobi od 4 do 17 godina: Jurka 17, Ana 15, Andra 10, Ruža 8, Marija 6 i Iva 4 godine, otac Ivan Crnjac⁴ i majka

Janja Brekalo, brat Ante i sestre: Ilka ud. Soldo i Anica ud. Crnjac; živjela je s mužem u Crnim Lokvama, slaboga imovnog stanja; u rubrici „Lični opis“ isti kao onaj iz kartona osuđenika s tim da za čelo kaže da je srednje a obrve smeđe; u rubrici „Školska spremam“ stoji da je baka odgojena kod kuće, govori srpsko-hrvatski jezik i da je nepismena. Sljedeće rubrike su prazne: ukazi o pomilovanju, zdravstveno stanje i težina, bоловanje u zatvoru, knjiga stvari i dragocjenosti, zaposlenost za vrijeme izdržavanja kazne, izdržavanje kazne u celiji i zajedničkom zatvoru, pomoći, obračun kazne, usmeni i pismani saobraćaj osuđenika za vrijeme izvršenja kazne, disciplinske kazne i dr.

Pošto u bakinu osobnom kartonu osuđenice nedostaje fotografija, zanimljivo je spomenuti kako je bakina obitelj dobila jednu njezinu fotografiju, i to po svoj prilici onu iz osobnog kartona, što najvjernije pokazuje lik bake Šime. Naime, sliku bake Šime, vjerojatno iz nekog zatvora ili radilišta kamo je baka Šima isla pri nudno raditi zajedno s drugim zatvorenicima, njezinoj je obitelji donio Ante Kvesić zv. Tukac iz Kočerina, koji je i sâm izdržavao kaznu zatvora s prinudnim radom, o čemu svjedoči presuda Okružnog suda u Mostaru br. K. 493/47 od 26. prosinca 1947.⁵ Obitelj pok. Ante Kvesića zv. Tukac me uputila na jedinoga živućeg suosuđenog s bakom Šimom, koji nešto više zna o tom slučaju. To je Stipe Brekalo zv. Jakišić,⁶ rođen 26. prosinca 1914. u Crnim Lokvama, Ljubotići, Široki Brijeg. On je drugoosuđeni u istome postupku s bakom Šimom: osuđen je na isto vrijeme i za isto djelo, a služio je kaznu zatvora u Mostaru i Zenici zajedno s

Narodna Republika: BOSNA I HERCEGOVINA		<i>Gro/a</i>	
Uprava kazneno-popravnog doma u: ZENICI			
KARTON OSUĐENIKA			
Za: BRKEALO (CRNJAC IVANA) ŠIMA			
LIČNI OPIS			
Stan:	visoka	Lice:	duguljasto
Kosa:	prosijede plete	Nosi:	brav.
Oči:	smeđe	Usta:	prav.
Ruke:		Zubi:	7 nema
Naslov:		Osnak zaštite:	tetovirana u obje ruke i mlila na desnoj ruci
Naslov:	NAME	Latice neme:	nema
Prezime i ime oca:	Crnjac Ivan	Dva. prez. i im. male:	Brekelo Janje
Ime, prezime, god. i mjesec rođenja (čita se):	Crnjac N. R. 1900	Bratnica, Široki Brijeg BiH	
Nacionalnost:	Hrvatska	Državljanstvo:	FRYJ
Mjesto, domovina, mjesto, mjesec rođenja (čita se):	Crne Lokve, Široki Brijeg BiH	Simboli: spomeni	nepismena
Vjek, stanje, mjesto rođenja:		Istovjetno stanje:	slabco
Brojčano, mjesto rođenja:		Istovjetno delo:	čl. 3 t. 14 knd.
Ugovor o sukladnosti:			
Brekalo Ivan i dr.			
Način počinjanja delova i prethodna učinkovitost:			
U toč. 1947 primila dve ptiće u kuon odmet, i deša im hrisopatne i druge oboljenja, ne i dela obaveštaja o zatvaraju vojske.			
Da je počinjala delo počinjala polit.			
Da je počinjala Stipe Brekalo Š. Brijeg			
Ke je sudio: Čas. JT. oka. smčster			
Kada je konačno počinjala: 2 (iva) god. liš. al. sa pr. redom.			
Sud pretečnog počinjala je: Mostar K. 492/47. od 26.XII.1947.			
Sud pretečnog počinjala je: Mostar K. 492/47. od 26.XII.1947.			
Od tada nije se vratila počinjala izdržavanja:			
Mjesečno mjesto i godina:			
Kada je dovedena u zatvor:			
19.II.1948.			
Kada je ustanovljena:			
19.II.1948.			
Kada je ustanovljena:			
19.II.1948.			
Ime, prezime povoznik učinio za razliku:			
Ugovor o sukladnosti:			

Osuđenički karton Š. Brekalo

ka uznica.³ Baka je, do tada, bila neosuđvana, a zdravstveno stanje karakterizira iznemoglost, inače zdrava i sposobna. Karton daje i otiske svih prstiju desne i lijeve ruke.

U Matičnoj evidenciji br. 650/a Kazneno-popravnog doma u Zenici dat je osobni opis osuđenice bake Šime kao i drugi podaci od kojih izdvajamo: u zatvor (KPD) u Zenici baka je primljena 19. veljače 1948., a početak izdržavanja kazne računa se od 3. prosinca 1947. kada je dovedena u „Čelovinu“, zatvor u Mostaru; godina rođenja stoji 1900. (bez dana i mjeseca) u selu Britvica, Mjesni narodni odbor Ljubotići, srez Široki Brijeg, NR

1 Baka Šima je imala muža Ludvika, koji je umro iza nje 1955., i živu djecu u dobi od 4 do 17 godina: Jurka 17, Ana 15, Andra 10, Ruža 8, Marija 6 i Iva 4 godine. Troje bakine muške djece umrlo je u ranoj mladosti: Ante (15.1.1932.-1937.), Rade i Marko (1938.) umrli su u ranom djetinjstvu, u dobi od samo nekoliko mjeseci.

2 Pravilnije Petar Ljubića „Čutina“, koji je mučki ubijen u „Ljubiću klancu“ gdje mu je postavljeno spomen obilježje. S Petrom su se još skrivali poznati Vinko Škrobo iz Dužica i Stipe Brekalo „Nević“ (ubijen u Rakitnu 1947., Šimin muž Ludvik i Stipe

3 Republika Hrvatska je donijela Zakon o privama bivših političkih zatvorenika iz 1991. (NN 34/91, 76/93, 52/94, 34/95, 164/98, 109/01) po kojem se priznaje status političkog zatvorenika. BiH nema takav zakon.

4 U Presudi stoji da je Šimin otac Ivan a Matičnoj knjizi Anto, bakina godina rođenja 1900., a treba 1901., mjesto rođenja – Crne Lokve treba Britvica, da je udovica a nije, da je priznala djelo i krivicu a nije.

5 Roden 1928., umro 2000., otac Blago i majka Andra Š. Soldo, kaznu zatvora izdržavao je u zatvoru Foča (Konjicu i drugim mjestima) u razdoblju od 2. 11. 1947. do 2. 11. 1948., ali je u zatvoru, bolje rečeno na pričudnom radu, ostao dulje pola godine do godinu dana. Istržni zatvor je oko mjesec dana trajao na Kočerini, a potom je prebačen u Mostar, tako da mu se vrijeme provedeno u pritvoru do presude, tj. 2. studenoga do 26. prosinca 1947., uračunalo u vrijeme izdržavanja kazne zatvora.

6 Otac Jakov i majka Iva rođena Brekalo.

njom i vrlo dobro se sjeća tih dana. Evo što o tome, 6. studenoga 2009. u svojoj rođnoj kući u Crnim Lokvama, meni i mojoj majci Ruži, kaže Stipe u svome potresnom svjedočenju:

«Bilo je to na sv. Katu 25. 11. 1947. kada nas je UDB-a pokušala po kućama i zatvorila, nas 20-tak, u kuću **Petra Brekala (Dusparušića) zv. Đipića** i u kuću **Jure Grbeša zv. Đurinovića**. Toga dana veliki je broj ljudi radio na čatrnji za rudnik. Uzeli su konope s dva samara za konje, dvojica drže, a treći veže ruke na leđima. Potom su upitali: „Hoćeće li priznati što vas budemo pitali?“ Iza toga su uzeli u ruku kolce duljine 1,5 m koji su na sebi imali kvrge od grana i jedno po jedno udarali po leđima i prsima dok svaki ne bi pao na zemlju. Tako su **Radu Brekala** udarili 9 puta kolcem i deveti put je pao na zemlju. Stojan Grbeša od muških i Šima Brekalo i **Iva Grbeša „Gusuša“** iz Cerovih Dolaca od ženskih su najžešće prebijeni, pri čemu je svugdje na mjestu udarca kolcem ostajalo modro. U tim kućama ostali smo dva dana i dvije noći, svezanih ruku na leđima, bez hrane i vode i mogućnosti odlaska na WC.¹ **Vrane [Frane] Soldo**, stražar na rudniku ponekad bi, kad drugi ne gledaju, pomalo popuštao vezove pa se moglo lakše trpeti.

Tih dana UDB-a je sazvala konferenciju u selu, gdje su govorili nazočnima da zatvoreni nikad ne će izići. Među zatvorenima je bila i **Kata Galić zv. Miračuša** i njezine dvije kćeri **Anica i Andra**. Anicu su vješali na konferenciji, pri čemu je višeći morala govoriti „Mene su ustaše prćile“ i druge slične gadosti.² Nakon četiri dana, dvoje po dvoje vezanih ruku, prebacili su nas 10-12 na Kočerin gdje su nas zatvorili u pratarsku [fratarsku] kapelu. Morali smo se vezanih ruku okrenuti i gledati prema zidu. Na Kočerini su nas također premlaćivali kolcem i ispitivali, gdje su se pojedini zatvorenici (**Stanko i Drago Brekalo**) onesvjećivali od boli. Cijelu tu akciju vodio je **Ilija Galonja** od Banjaluke, ne znam koji je čin imao. S

<i>Obrázek sv. u Mostaru Broj K. 192 / 47</i>		<i>670 a</i>
Казнени лист		
1. Презиме и име осуђеника	<i>Brekalo Šime zv. Ladoša Sime i Radu</i>	
2. Надимак, ако ga има		
3. Презиме и име родитеља и дјеvojčacko презиме матери	<i>Šimi Grbeš i Janya rod. Brekalo</i>	
4. Година и место rođenja осуђеника (срс. република)	<i>1900, Crne Lokse, Šir. grješ, 7. 7. 18</i>	
5. Мјесто становног боравка (срс. република)	<i>Crne Lokse, Šir. grješ, 7. 7. 18</i>	
6. Националност	<i>Хрватска</i>	
7. Држављанство републиканско	<i>J. H.</i>	
8. Брачно stanje	<i>udotka</i>	
9. Broj djece	<i>četvero</i>	
10. Zanimanje	<i>zemljacica</i>	
11. Писменост (школска спрема)	<i>nerazvijena</i>	
12. Раније казне	<i>nepravduvana</i>	
13. Здравствено stanje	<i>dobro</i>	
14. Имућствене премине	<i>slabe</i>	
15. Da li je služio vojsku		
16. Dan i broj presude suda I stupnja	<i>26. IX. 1947, K. 192 / 47</i>	
17. Dan i broj presude suda II stupnja	<i>č. 3. 7. 1948. Žakova o krićenju zdravstvenog protiv učestnika i države</i>	
18. Кривично djelo za koje je osuđen	<i>uzvija protiv domaćih protivnika</i>	
19. Побуда djela	<i>Zdravstvene i političke</i>	
20. Казна na koju je pravomocno osuđen	<i>21. doje godine bješča slobode se privedući radac</i>	
21. Da li je kazna uslijed nemilovanja pomilene i kako		

Документ izdat je u Mostaru — П.к. 4528/1947.

Kazneni list Š. Breaklo

Kočerina su nas prebacili u Lišticu u Unutrašnje (miliciju) gdje smo ostali nekoliko dana zatvoreni u ćelije u podrumu. Iz Lištice su nas autom prebacili u Mostar u zatvor "Čelovinu", a to je moglo bilo 3. prosinca 1947.

U zatvoru u Lištici i Čelovini nisu nas tukli, ali su uvjeti bili vrlo teški. Kod malog se broja stražara mogla obaviti nužda, dok ostala većina to nije dopuštala. Posebice mi se urezalo u pamćenje jedno mjesto u krugu (dvorištu) Čelovine, uz jedno stablo, kamo su po noći izvodili zatvorenike, vezali ih i mučili pri čemu su se čuli jauci, a mnogi zatvorenici su tu okrutno ubijeni. Iza toga bi se začuo auto koje bi ubijene odvozio iz Čelovine.³ Po izricanju presude (na božićni Stipanjan 26. 12. 1947.), u zatvoru smo ostali oko dva mjeseca, kad su nas u veljači 1948. iz zatvora Čelovina u Mostaru prebacili u zatvor u Zenici. Pri sprovođenju iz Čelovine do vlaka na stanicu su oko nas bili stražari s uperenim strojnicama. Ubacili su nas u

vagone i zaključali i tako smo putovali do Zenice. Kad smo došli u Zenicu i prošli kroz kapiju zatvora, sve su nas postrojili i tada nam je upravitelj zatvora održao govor. Iz govora upravitelja sam zapamtio sljedeće: "Ima vas tu i pravih, ali vas je sud osudio..., ne morate nikom govoriti zašto ste osuđeni..., u svakoj sobi postoji kućni red i morate ga poštivati..." Šimu Brekalo, nakon što nas je pri ulasku u zatvor u Zenici odvojio muške od ženskih, nisam poslije video.»

Stipe dalje nastavlja priču o svom uzništvu: «Uvjeti su u zatvoru u Zenici bili teški, bilo nas je u sobi nabijeno i do tristo, hrana samo kruh i voda, bez dnevног svjetla i zraka, tako da smo svi pocrnjeli. Malo bi se pomogli kada bi nam netko od rodbine došao u posjet i donio hrane. Tu sam ostao oko mjesec dana kada su nas ukrcali u vlak i odvezli u Travnik, gdje se radi velikog snijega nije moglo u Bugojno, a potom pješice preko Koprivnice na Kupres u radni logor Rilić, gdje smo radili na farmi ovaca iskope (temelje) za stambene zgrade i kopali kamen u kamenolomu za te zgrade. U logoru je bilo samo za nas muške dvanaest baraka, a bilo je i baraka za žene pokraj nas. Tu sam ostao oko godinu dana kada sam premješten u rudnik ugljena Barbara u Zenici gdje sam radio do isteka kazne.»

Iz opisanoga je djelomice rasvijetljen lik i djelo bake Šime, koju je njezina obitelj prerano izgubila. Zato je ovo sjećanje tek vraćanje maloga dijela duga prema mojoj baki Šimi, političkoj zatvorenici i žrtvi porača, koju prošli komunistički režim, zatvor i prinudni rad nisu slobili, a baka Šima je ostala vjerna svojoj rimokatoličkoj vjeri, ustrajna u borbi za Hrvatsku i svoj rod, čime je njezino do moljublje i rodoljublje ostalo neokaljano. Ovo je ujedno i poziv svima onima koji to još nisu učinili, da slične primjere u svojoj obitelji istraže i zabilježe, kako se njihova žrtva ne bi zaboravila: „Nek' se mladi Hrvat uči / kako se za Hrvatsku muči.“

1. UDB-a je neke uhićene koji su priznali pustila, a radilo se o nekoliko ženskih osoba.

2. UDB-a se poslije rata služila raznim prijavim metodama kako bi „križare“ ogadila u narodu, npr. ubojstva u ustaškim odorama fratara i civila (primjerice na Kočerini), silovanja u ustaškim odorama po selima i sl.

3. Kasnije sam saznao od drugih da su ubijeni odvoženi u Bijelo Polje gdje su negdje pod brdom zakopani.

O RUŠENJU CRKVE U STAROJ GRADIŠKI

Čini se da postoje različita sjećanja i nagađanja o rušenju crkve u Staroj Gradiški. Radi toga želim podsjetiti na neke pojedinosti kojih se dobro sjećam.

Na Badnjak, 24. prosinca 1945. imali smo polnoćku usred noći, i u dvorištu kod logorskoga zdenca mali okićeni bor. Možda je to bio neposredni povod jugos-

Piše:

Branka ŠARGAĆ

jarnici radio Zuberov otac. Možda je starogradiški upravitelj, pod dojmom razmjerno blagog režima u Lepoglavi, bio relativno blag prema nama robijašima?

Stara Gradiška

lavenskim komunističkim vlastima da sruše crkvu? Crkva je srušena u siječnju ili početkom veljače 1946. godine. dobro se sjećam da smo mi žene morale ići čistiti cigle od ostataka župne kuće, a na ciglama je još bilo snijega i žbuke.

Može se čovjek upitati, kako je bilo moguće u logoru imati polnoćku i okićen boćić. Nekoliko godina nakon toga, kad je **prof. Zuber**, koji je bio izvorno osuđen na smrt, pa na 20 godina, a onda mu je kazna bitno skraćena na 3,5 ili četiri godine, navodno na intervenciju **Moše Pijade**, otpušten iz zatvora i došao u Varaždin, i ja sam ga pitala kako je bilo moguće osnovati pjevački zbor, orkestar, imati priredbe, fotografirati se... Gospodin **Kovalsky** je imao svoju fotografsku radnju u Zagrebu, pa je išao po fotoaparat i pribor za razvijanje filmova, **Viki Glowatzky** je išao po rezervi za priredbe...

Prema prof. Zuberu, to je bilo moguće u prvo vrijeme jer je upravitelj zatvora tada bio bivši lepoglavski robijaš, a u Lepoglavi je prije Drugoga svjetskog rata u stro-

Inače, ta polnoća 1945., koju smo slavili u starogradiškome logoru, u meni je učvrstila vjeru i snagu, koja mi je pomogla preživjeti sve životne nedaće.

Malo nakon spomenutoga čišćenja os-tataka župne kuće, 13. ožujka 1946. iz Zagreba je došla komisija Ministarstva unutarnjih poslova radi pregleda zavoda za prisilni rad. Tog popodneva nas deset zatvorenica pozvano je na razgovor, a od nas deset, 22. ožujka je otpusnice dobilo pet. Dvije otpuštene bile su iz Zagreba: **prof. Anica Fugašić** i **Mira Katić**, a iz Varaždina jedna profesorica, moja sestra i ja. Za Uskrs smo puštene na slobodu!

Kad su nas pustili, žurile smo na željezničku postaju Okučani. No, vlak je već bio prošao! Tada je njome prolazio samo jedan vlak dnevno, onaj koji je vozio između Zagreba i Beograda, te je u smjeru Zagreba prolazio rano ujutro. Što sada? Otišle smo do jedne gostonice popiti čaj. Nakon nekoliko minuta došla su dva muškarca i počeli se raspitivati o nama. Kad su otišli, gostoničar nam je rekao da su ona dvojica bili agenti UDB-e i da nam je najpametnije otići na postaju i umiješati se među ljudi, jer – ako ostanemo same, može nas noć progutati. Takva su to bila vremena...•

Srušena crkva sv. Mihovila

«ZA OVO ZA ŠTO SAM UMRO, ISPLATI SE UMRIJETI!» - KAKO JE UBIJEN MOJ BRAT JOSIP BELOŠEVIĆ

Moj brat Josip Belošević zv. Bajo, rođen je 29. rujna 1924. u Zlataru. Otac je, naime, tamo bio željeznički činovnik – prometnik, pa je 1929. dobio premještaj u Varaždin gdje je doselila čitava obitelj.

Moj brat Josip je u Varaždinu pohađao četiri razreda pučke škole i četiri razreda

Josip Belošević zv. Bajo, obješen 24. rujna 1952. u varazdinskom zatvoru

gimnazije, a zatim je u Čakovcu upisao učiteljsku školu. No tamo je završio samo dvije godine, jer su Mađari 1941. okupirali Međimurje, pa je učiteljska škola preselila u Križevce, gdje je Josip nastavio školovanje. Kako je dospio u Koprivnici i kako je tamo postao logornikom Ustaške mladeži, nije mi poznato.

U vrijeme sloma Nezavisne Države Hrvatske, i on je krenuo na povlačenje prema Zapadu. Bio je izručen kao i mnogi drugi, pa je na križnom putu došao do Novoga Sada. Nekako su ga poslali u rodni Zlatar. Tamo je živjela jedna naša rođakinja koja je javila mami da je Bajo tamo i da dođe po nj. Majka je otišla i odvela ga u Zagreb. Tamo mu je izvadila osobnu iskaznicu i odvela kod svoje sestre u Lipik. Ne znam koliko je Josip boravio u Lipiku, ali je nakon nekog vremena otišao u Novi Sad gdje je radio kao ekonom u nekom građevinskom poduzeću. Tada je dobio

Piše:

Branka ŠARGAČ

poziv za služenje vojnog roka u Ajdovščini, u Sloveniji.

Tamo je upoznao djevojku, Slovenku. Kako je ona ostala trudna, a on završio vojsku, vjenčali su se u Ljubljani. Uskoro je dobio curicu, a potom se vratio na posao u Novi Sad.

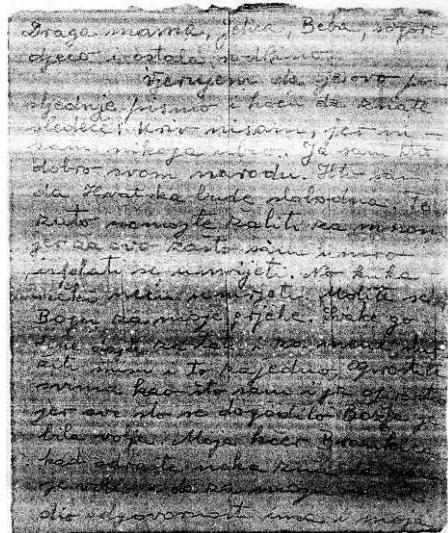
Dok je bio u vojsci, sreća je jednoga školskoga kolegu. Vjerljivo su otvoreno razgovarali o svemu. I kad se taj kolega vratio u Varaždin, vjerljivo je pri čašici rekao da je bio s Bajom u vojsci i razgovarao. Jedan od nazočnih odmah je sve prijavio UDB-i, pa su Baju doveli iz Novoga Sada. U Varaždinu mu je u travnju 1952. upriličeno suđenje, na koje su doveli vojsku, da plješće i izvljava se.

Moj brat Josip je osuđen u travnju 1952., a obješen je 24. rujna 1952. Kad sam išla njegovu odvjetniku dr. Kohlu, na konačni obračun, nije htio ništa naplatiti, nego je samo ponavljao da ništa nije mogao učiniti, budući da je osudu donio «komitet». Ujutro nakon izvršena osude, milicioner je došao i rekao da možemo preuzeti Josipove stvari. Među njima je bio i vojnički gunj, u kojem je bilo ušiveno pismo sljedećg sadržaja:

«Draga mama, Jelica, Beba, šogore, djeco i ostala rodbina,

Vjerujem da je ovo posljednje pismo i hoću da znate sljedeće. Kriv nisam, jer nisam nikoga ubio. Ja sam htio dobro svom narodu. Htio sam da Hrvatska bude slobodna. Te zato nemojte žaliti za mnom, jer za ovo za što sam umro isplati se umrijeti. No kukavički neću umrijeti. Molite se Bogu za moje grijeha. Svake godine dajte za tatu i za mene služiti misu, i to zajedno. Oprostite svi ma kao što sam i ja oprostio, jer sve što se je dogodilo Božja je bila volja!

Moja kćer Brankica kad odraste neka zna da sam je volio, a da za moju smrt dio odgovornosti ima i moja žena, njenja majka, premda sam joj sve oprostio i ne bih htio da joj se što desi bilo kada.

Beloševićevu zadnje pismo, ušiveno u podstavu vojničkoga gunja

A sada mili moji, ostajte mi zbogom do konačnog sastanka pred sudom Božjim.

Mama, nemoj plakati jer tako je to sve Bog htio.

Mnogo Vas sve voli i grli Vaš

Bajo

Živila Hrvatska!

Varaždin, 11. VIII. 1952. g.»•

NA KAMENU SVETOGRGUR

(iz pisma sestri, Sv. Grgur, 1959.)

Na kamenu sjedim, gledam...

Oko mene sivi kamen, a tamo dalje,

Tamo dalje

Tmurni oblaci koji se nad nas nadviše.

Ispod sivo more...

U njemu uronjen i u lance okovan

Stoji Sveti Grgur.

Sve je sivo, samo lanci, oni su crveni.

Daleko na pučini bijeli se brod.

Gledam i zamišljam taj komadić slobode,

Slobode u našem Jadranu.

Bože, pa zar ovdje ni galebova nema?

Ne, samo nas orao s Velebita nadligeće.

Sjedim i gledam sivi kamen,

Zardali kamen.

Zardao od ljudskoga znoja i krvi,

Osušen vjetrovima ljudske patnje.

Želimir KUŽATKO

STOJAN VUČIĆEVIC – USPOMENE SA SV. GRGURA

(Iz izlaganja na 5. neretvanskim književnim, znanstvenim i kulturnim susretima: «Stojan Vučićević – književnik i žrtva»)

Ovogodišnji Peti neretvanski književni, znanstveni i kulturni susreti posvećeni su mom prijatelju i supatniku Stojanu Vučićeviću. Navršilo se, naime, pedeset godina od uhićenja velikog broja mladih Hrvata, koji su zatočeni na otoku Sv. Grgur. No kad se danas govori o Golome i o Grguru, spominju se ibeovci, a nas nema.

Stojan Vučićević

Ja sam na Sv. Grgur (tada se zvao samo: Grgur) došao s prvom sarajevskom skupinom pripadnika *Hrvatskog pokreta mladih* ili *Vidovićevom* grupom, kako smo se imali običaj nazivati. Na otoku smo zatekli skupinu staljinista, uglavnom oficira-označa povratnika, a od naših već je bila stigla skupina *Slavka Milićića* iz Zenice. Nismo se dotad poznavali i tu nam je bila prilika da se upoznamo.

Ubrižno su počele pristizati i nove grupe. Ta tužna okolnost za nas je ipak imala i svojih prednosti, jer smo postajali brojniji pa smo se mogli i fizički suprotstaviti ubačenim provokatorima i batinašima kriminalcima – birtijašima iz BiH, kao i okorjelim staljinistima koji su nam u «Paviljonu pet», gdje su nas sedmoricu smjestili među nepopravljive, pobacali krevete na «krug». Jer, kako je rekao crnogorski pukovnik **Ljubo Vušović**, „četiri godine mi smo ratovali protiv usta-

Piše:

Želimir KUŽATKO

ša i ne možemo spavati pod istim krovom“. Spomenuti Ljubo je često upozoravao na „ustaški podmladak“ i njegovo postojanje često koristio u svom obračunu sa jugoslavenskom Komunističkom partijom.

Ubrižno nakon nas stigla su tri mladića iz Metkovića. Bili su to tri vrlo mladi hrvatski gimnazijalci, koji su nam odmah prišli i predstavili se: bili su to **Ivo Taslak, Ante Brečić zv. Feđa** i **Stojan Vučićević**. Nišam danas siguran ali mislim da su pripadali HRP. Vremenom smo postali dobri prijatelji, kao i sa skupinom Imoćana, koju smo zvali *grupa Ivana Gabelice*. Iako se i tada često spominjao «HOP», o Hrvatskome osloboditeljskom pokretu sam nešto doznao tek tijekom mog boravka u Rimu i u Sv. Jeronimu. Spomenuta tri mlada čovjeka napustila su svoj rodni kraj, svoje najdraže, svoje prve ljubavi i svoju gimnaziju i školovanje, i došli ovdje da s nama brzo odrastaju, prolaze tešku životnu školu punu боли, patnje i žudnje za svim onim što su ostavili za sobom. Da, dolaskom u logor za nama se zatvara *kapija* naše mladosti i otvaraju se nove stranice našeg života i obilježene budućnosti.

Bili smo mladi i revoltirani novom nepravdom koju nam nanose. Ljutili smo se na sve, ali sam znao reći: „Ipak ne smijemo biti nezahvalni, naprotiv moramo biti zahvalni i Titu, i Partiji i Rankoviću i Svetislavu Stefanoviću, jer da nije njih, ne bismo danas imali toliko dobrih prijatelja“. (...) Već u logoru o nama su se ispredale kojekakve priče, kako bi nam bio zagorčan život nakon izlaska. Za mene su rekli, primjerice, da sam minirao novu sarajevsku stanicu, a optužba da su neki bili sinovi crnokošuljaša bila je više nego cesta. (...)

Kad je bila najavljena pomrčina sunca, mi smo se *hopovci*, kako su nas zvali, prijavili da idemo na žensko radilište. Tamo je bilo nekoga primorskog hrasta, pa je trebalo kupiti žir za svinje koje su hranili za potrebe uprave. Našli smo komadiće stakla, osjenčili ih i taj dan uputili se

preko otoka na drugu stranu, gdje je bilo tada već napušteno žensko radilište. Stigli smo na vrh otoka, posjedali na kamenje i čekali. Oko nas je mirno paslo tisuće ovaca.

Počela je pomrčina, osjetio se je neki blagi povjetarac, a ovce su se uznemirile i počele blejati. Kad je pomrčina prošla, mi smo nastavili svoj put. Kad smo stigli na žensko radilište, gdje je bio i jedan mali izvor pitke vode, posjedali smo pa nam je *ekonom* pripremio i podijelio marendu, koja se obično sastojala od jedne kutije sardina na deset osoba. Dok su nam tako dijelili marendu, primjetismo da nema

Sveti Grgur

Joje Ricova. Nakon marenade nakupismo žir i istim putem vraćamo se u logor gdje vidimo našeg Joju kako sjedi na kamenu i nešto piše. Reče da je dobio inspiraciju i piše pjesmu. Joja je bio stariji i već poznat hrvatski pjesnik, pa je mnogim gimnazijalcima bio uzor.

Prošle su godine i počeli smo se susretati na toj našoj slobodi. Jednom me jedan zapita:

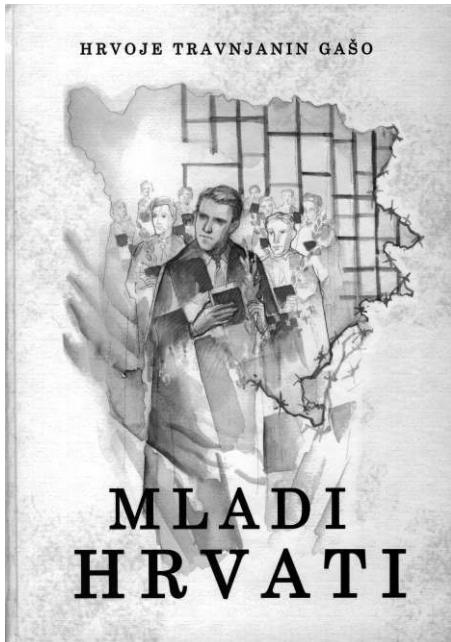
- „Žućo, što bi od one Stojanove pjesme o pomrčini sunca?“

- „Kakve Stojanove, to je Ricov pisao.“

Kasnije sam doznao da tu pjesmu Joja nije završio. Za razliku od njega, naš Stojan je također bio pjesnik i on je taj događaj ovjekovječio. Zahvaljujući njegovoj supruzi, koja mi je darovala nekoliko njegovih zbirki pjesama, upoznao sam Stojana onog poslije robije. No, gdje je razlika Stojana na robiji i Stojana poslije robije? Grgur je u nama duboko ostavio svoje tragove koji se očitavaju u svakoj Stojanovoj pjesmi, i mi koji smo bili s njim, u svakoj od njih se prepoznajemo. Zato, hvala Ti, dragi Bože, što si nam ga dao, ali - zašto nam ga tako brzo uze?“

JOŠ O ORGANIZACIJI MLADI HRVATI

U br. 214. *Političkog zatvorenika* objavljen je prikaz knjige **Hrvoja Gaše** o organizaciji *Mladi Hrvati*, iz pera *don Ilije Drmića*, te opaske uz taj prikaz koje je napisao **Tomislav Jonjić**.

S obzirom na tamo navedene tvrdnje i dvojbe, moram primijetiti sljedeće: (1) godine 1953. organizacija pok. Tomislava Vidovića nosila je ime Mladi Hrvati. To sam potanje opisao u svojoj novoj knjizi, koja se prevodi i na engleski te u travnju ove godine ide u tisk; (2) godine 1956. preimenovali smo se u Pokret mladih, pa

ISPRAVAK

Previdom pri korekturi, u članku **Ivice Karamatića** br. 214 (siječanj 2010.) na str. 23. pogrešno je otisnuto «instrumentalizacija» umjesto «instrumentacija». I u opaskama **Tomislava Jonjića** na str. 39. umjesto «refleksija» trebalo je biti «refleks». Ilustracija na str. 10., tekstu **Davora Dijanovića**, krivo je potpisana s «Proizvod britanskog izvješća...»; trebalo je stajati «Prijevod britanskog izvješća...». Uz članak **Ivana Gabelice** o dr. **Anti Starčeviću** (str. 25.-29.), kao treći nastavak naše rasprave o pravaštву, propušteno je naznačiti da je autor publicist, bivši odvjetnik, političar i utemeljitelj Hrvatske čiste stranke prava te bivši narodni zastupnik. Ispričavamo se suradnicima i čitateljima. (Ur.)

je netko, po uzoru na HOP, i nas nazivao Hrvatskim pokretom mladih; (3) godine 1953. organizacija je službeno imala šest članova: **Tomislav Vidović, Josip Čaprnjić, Anto Čurak, Josip Čurić, Zdravko Klajić** i ja, **Želimir Kužatko**; (4) sve ukazuje na to da je već tada došlo do «provale» i da nas je UDB-a pratila, pa su neki odustali, ali je Vidović nastavio organizirati «trojke»; (5) na fotografiji objavljenoj u br. 214., str. 39. pored Bonića i Šimića nalazi se **dr. Krešimir Mlinović**, a ne «Krešo Mlinarić».

Šteta je što se u pothvate kao što je nastanak knjige H. Gaše ne ulazi dovoljno temeljito i bez potrebnih konzultacija sa svim živim članovima organizacije.

Želimir Kužatko

HVALA ANKI RUKAVINA!

Ni ljudska mašta ne može zamisliti ono što čovjek u životu može proživjeti i kakav životni put može imati. Čitajući razgovor s **Ankom Rukavina**, lako je doći do tog zaključka. Sličan životni put imali su mnogi emigranti koji su imali sreće sačuvati živu glavu nakon krvavog Bleiburga. Fasciniraju me ovakvi životopisi i ovi

ranta koji se je također vratio iz Argentine. To je bio **Ivan Sokolski**, izbjegao je iz Hrvatske kao mladi hrvatski vojnik te se je 2000. godine vratio iz Argentine u Domovinu i mirno umro u svojem rodnom kraju.

Također mi je želja povezati se s nekim ljudima u Argentini te upoznati sadašnji život ondašnjih izbjeglica. Naravno, nisu se mogli svi vratiti, neki su vezani obiteljima, drugi financijskim razlozima itd. Posebno me zanima sudbina Đurdice i Jadranke Crljen, supruge i kćeri profesora Danijela Crljena.

Drago mi je što Vaš časopis piše o hrvatskim izbjeglicama nakon posljednjega svjetskog rata. Doista su ovo vrlo zanimljive i teške sudbine, ali sudbine časnih poštenih i hrabrih ljudi. Posebno me ovo zanima, jer je i moj predak nestao u Bleiburgu. Nismo nikad uspjeli doznati je li poginuo ili je pak uspio prejeći granicu. Naravno, budući da mu je obitelj (supruga i dvoje malodobne djece) ostala u Domovini, i da je kojim slučajem ostao živ, nije se smio javljati kako ne bi obitelj izložio opasnosti.

D. Crljen i A. Rukavina s drugim spasiteljima

Ijudi su za mene heroji. Nakon teškog života u emigraciji doći ponovno u Domovinu, to je doista fascinantno.

Anki Rukavina treba odati iznimno priznanje zbog sudjelovanja u spašavanju profesora Crljena i mnogih drugih izbjeglica nakon svjetskog rata. Doista bih volio uživo vidjeti tu osobu i bio bih vam zahvalan ako bih mogao doznati u kojem domu umirovljenika se nalazi. U svom sam poslu imao čast susreti jednog emig-

Drago mi je što danas mogu pročitati o ovim hrabrim izbjeglicama koji su uspjeli sačuvati svoje domoljublje i nakon toliko godina teškog života emigracije. Izražavajući vam svoje poštovanje, želim da i ubuduće nastavite pisati o hrvatskim izbjeglicama nakon svjetskog rata. Moja elektronička adresa glasi: biljana.jelicic.lakusic@sb.htnet.hr

*Antun LAKUŠIĆ, dipl. prav.
Frana Supila 24 b, Slavonski Brod*

STRAHOTNO SVJEDOČENJE O KPD STARA GRADIŠKA

(Dr. Augustin Franić, KPD Stara Gradiška – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, HDPZ – Podružnica Dubrovnik, 2009.)

Nakon knjige *KPD Lepoglava – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika* (2000.) i više drugih tekstova o stradavanju u totalitarnome jugoslavenskom komunističkom sustavu, dr. sc. Augustin Franić pripremio je i knjigu *KPD Stara Gradiška – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika*, nedavno objavljenu u Dubrovniku u izdanju tamošnje podružnice HDPZ-a. Autor Franić, i sâm u dva navrata politički osuđenik, prvi put još u srednjoškolskim godinama (1947.–1952.) a drugi put u studentsko doba (1954.–1958.), ukupno je

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

kaznionice u Staroj Gradiški, raznih dokumentacijskih zbirki jugoslavenskih sigurnosnih službi i vjerskih komisija, nezaobilaznih kad se radi o kažnjavanju i sudbini svećenika u komunističkoj Jugoslaviji, a o čemu velikim dijelom svjedoči i ova knjiga.

U predgovoru Franić upozorava na strahotu sustava koji su vladali u komunističkim kaznionicama Lepoglavi i Staroj Gradiški. Upravo u starogradiškoj kaznionici bilo je „dosta strašnih dana, tako strašnih da čovjek koji to nije doživio ne može gotovo povjerovati“. Autor objašnjava: „Pod raznim mučenjima drakonskim metodama mnogi su posrnuli i čak sami sebe ubili. Za vrijeme tzv. spomenutog preodgoja, mnogi su ponosni i uporni osuđenici likvidirani pod parolom 'ubijen pri pokušaju bijega'. Nikada se nije čulo da je netko u tom tobožnjem bijegu ranjen, pa uhvaćen, nego je dobro naciljan. Bilo je čak slučajeva da su neki pokušali od spomenutih patnja doista pobjeći, i kada su uhvaćeni, dovedeni su u samicu, gdje su ubijeni i na seljačkim kolima izneseni mrtvi i zakopani izvan KP Doma.“

U uvodnom tekstu autor se osvrnuo na povijest tvrđave Stare Gradiške, sagrađene u drugoj polovini XVIII. stoljeća, i na njezinu prenamjenu 1921. godine u kaznionicu. Zbog loših životnih uvjeta (vlažnih prostorija, bez grijanja, slabe vode i hrane, u stalnoj podhranjenosti, neizvjesnosti i napetosti), i još više zbog toga što je sustav kaznionice (činili su ga Srbi sa 76,14 posto) posebno loše postupao s Hrvatima koji su među kažnjenicima 1945.–1991. godine činili absolutnu većinu (82,7 posto), tu se kaznionicu smatralo najgorom u komunističkoj Jugoslaviji.

Franić ne prikazuje kaznionički sustav, kako je funkcionirao, u kakvim su uvjetima živjeli kažnjenci i koje su sve teške radove obavljali, nego je istražio i prikazao umiranje, stradanje i likvidacije veli-

koga broja političkih zatvorenika u starogradiškoj kaznionici, većinom Hrvata, ili izvan nje, već prema tome gdje su se nalazili na izvođenju radova, od Istre do Beograda. U tom radu prikazao je one koji su zbog loših životnih uvjeta ili zbog premlaćivanja i drugih oblika torture pod istragom, pa i u kaznionici oboljevali i umrli, one koje je sustav planirano likvidirao ili ih je svojim postupcima prisilio na samoubojstvo. Sve to najzornije svjedoči o sustavu kroz koji su politički kažnjenci prolazili.

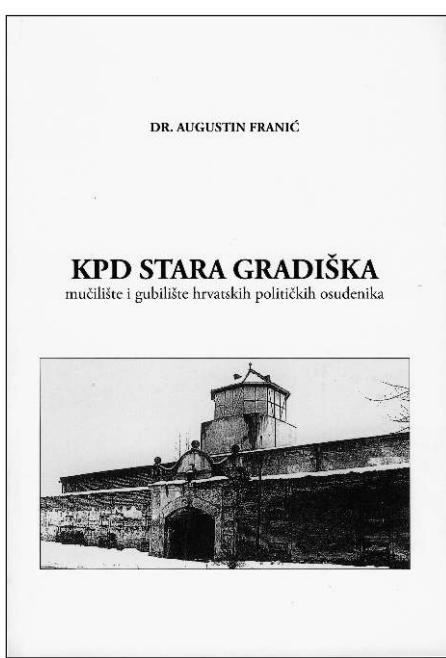
Prvo je prikazao umrle političke osu-

Starogradske zidine danas

denike u skladu sa zabilješkama u matičnim knjigama KPD Stara Gradiška, njih 176. U tom je radu za svakoga osuđenika utvrdio osobne podatke, zbog čega je osuđen i na koliku kaznu, te od čega su bolovali i zbog čega su umrli. Za svakoga se navodi uzrok smrti, obično neka nagla bolest: moždana kap, neka srčana bolest, padavica i krvarenje u mozak, upala pluća, upala bubrega, „staračka bolest“, paraliza srca, „skvrčenje jetre“, „otrovana krv i gnojenje jetre“, „tuberkuloza pluća s krvoliptanjem“, obostrana upala pluća, angina pectoris, trovanje organizma, visoki krvni tlak i degeneracija srca te staračka slabost itd.

Uglavnom, za svakoga mrtvog navedena je neka dijagnoza. Kakav je odnos zatvorske uprave bio prema bolesnim zatvorenicima, vidi se iz zabilješke uz ime dr. Josipa Hartingera, umrlog 3. srpnja 1949. od „omekšanja srca i ogromnog proširenja i prsnuća početne žile kućavice“ u 65. godini života, uz čije se ime dodaje „jedan manje“.

devet godina zatvorske kazne izdržao u Lepoglavi i Staroj Gradiški, ali i u drugim zatvorima, pa i u rudniku „Raša“ u Istri, gdje se je sve nalazio na izdržavanju kazne.

Dobro je, dakle, osobno iskusio i upoznao sve patnje, ponižavanja, mučenja, smrtna stradanja, pa i planski osmišljene likvidacije političkih zatvorenika u jugoslavenskim kazamatima. Osim toga iskustva, iako pri kraju osmoga desetljeća života, sada već u devetome, Franić je godina marljivo i ustajno prikupljao i crpio podatke iz literature o stradanjima utamničenih Hrvata za politička i ratna djela u komunističkim kazamatima te iz raznih službenih evidencija i matičnih knjiga

Kad se pogleda kojih su godina umirali zatvorenici, onda je pregled sljedeći: 1945. - 9 umrlih, 1946. - 14, 1947. - 30, 1948. - 50, 1949. - 30, 1950. - 21, 1951. - 8, te još nekih godina po jedan i 1977. - tri. Zamislite, u jednoj godini u jednoj kaznionici umre pedeset političkih zatvorenika. Skoro svaki tjedan po jedan! Ne treba tražiti strašniji dojam za tu kaznionicu. Bilo bi zanimljivo istražiti što je bilo sa zatvorenicima kažnjenima za klasični kriminal, jesu li oni u tako velikom broju umirali?

Koliko je ukupno umrlo zatvorenika u starogradiškoj kaznionici u navedenom razdoblju? Od 176 umrlih političkih zatvorenika petorica su bili Srbi, jedan je Hrvat iz Splita bio osuđen zbog četništva, a među umrlima bila su dvojica muslimana. Među „umrlima“ posebno je potresna sudbina **Marka Nikšića** iz Široke Kule, osuđena za ratno djelo na dvanaest godina zatvora, koji je sa 68 godina života, nakon što je odležao jedanaest godina kazne, počinio samoubojstvo skočivši u bunar na radilištu Pustara. U pismu koje je ostavio iza sebe navodi da to radi „pošto je moj preodgojni referent izrekao takovu osudu, i ja moram da izvršim, a to je **Popović Mirko** koji me je odredio na ovakav posao, kojeg ne mogu da radim, onda moram da ovako završim“.

Potom je Franić prikazao 93 zatvorenika osuđena za politička ili ratna djela, ubijena u bijegu s nekoga od radilišta na kojima su radili, neki i iz starogradiške kaznionice ili negdje drugdje. U takvim je prilikama u 1945. godini ubijeno 16 zatvorenika osuđenih za politička i ratna djela, 1946. - 34, 1947. - 12, 1948. - 6, 1949. - 2, 1950. - 6, 1951. - 6 itd. Trojica su odvedena pod ponovnu istragu i kasnije je javljeno da su dva strijeljana, a da je jedan umro „od srčane kapi“. Za dvojicu se navodi da su učinili samoubojstvo. Od njih 93, jedan je bio musliman, a ostali kršćani – katoličci.

Posebno je prikazano isplanirano ubojstvo petorice bivših pripadnika obavještajnoga sustava NDH, koji su 17. studenog 1945. iz kaznionice u Lepoglavi dovedeni u Staru Gradišku, odakle su tobože 20. siječnja 1946. pobegli. Njihova je sudbina potvrđena u izveštaju „Referade za fašističko-terorističke organizacije“ od 1. srpnja 1948., u kome se navodi da su svi pripadnici „policijsko-obavještajnog aparata NDH i njegove agentre... pred nekoliko mjeseci“ likvidirani.

Kula - današnji izgled

Na sličan način prikazane su likvidacije pojedinaca i skupina: domobranskog časnika **Ivana Švajhlera** 19. rujna 1947., trojicu skupine **Kralj** koji su pobegli 3. ožujka 1948. s rada iz šume Strug kraj Stare Gradiške, a likvidirani u studenom iste godine, osmorice političkih zatvorenika i jednoga osuđenika za grabežno umorstvo u Staroj Gradiški 13. rujna 1946. pri pokušaju bijega. Potom slijede prikazi ubojstva više zatvorenika, isplaniranih ili u bijegu, među kojima su i poznati zatvorenici apsolvent povijesti **Ivo Mašina** (umoren 1961.) i student likovne akademije u Rimu **Vjekoslav Balin** (umoren 1965.) te politički osuđenik Slovensac **Janez Toplišek** i **Zlatko Mejški**, osuđenik zbog raznih kriminalnih radnji, koji su 15. studenoga 1965. pokušali pobjeći preko zatvorskoga zida. Uprava zatvora je znala za taj bijeg i bijeguncima pripremila zasjedu u kojoj su ubijeni vatrom iz automatskog oružja. Priložene fotografije zorno predočuju dramatičnost toga isplaniranog zločina. Franić je posebno prikazao obavještajni sustav među zatvorenicima u starogradiškoj kaznionici koji je radio za upravu kaznionice.

Jugoslavenska je komunistička vlast osobito nastojala onemogućiti rad obrazovnih institucija Crkve u Hrvata. U tu je svrhu, zbog „neprijateljske propagande“, organizirala procese profesorima i bogoslovima nekoliko visokih katoličkih bogoslovske škole i sjemeništa. U okviru toga programa 1947. godine suđeno je rektoru Sjemeništa u Dubrovniku **don Frani Vučetiću**, četrnaestorici bogoslova i trojici njihovih poglavara Zagrebačke nadbiskupije 1950. godine u Zagrebu; bogoslovima i poglavarima Više teološke škole u Rijeci 1955. godine, a u toj kontekstu spada i zabrana rada škole na pet godina i zabrane rada Klasične gimnazije u okviru Centralnoga bogoslovske sjemenište te 1956. godine suđenje profesorima i bogoslovima Centralnoga bo-

goslovske sjemeništa u Splitu te zabrana rada Visokoj teološkoj školi na osam godina i pripadajućeg Sjemeništa i Franjevačkog sjemeništa na Poljudu na šest godina.

Zatim je prikazano suđenje 1960. godine petorici profesora svećenika i trojici bogoslova Bogoslovnog fakulteta u Đakovu zbog „širenja neprijateljske propagande“. Neki od tada osuđenih svećenika kaznu su izdržavali u Staroj Gradiški. Također, posebno su prikazani svećenici na izdržavanju kazne u starogradiškoj

kaznionici u prvih dvadeset pet godina komunističke Jugoslavije, njih 228, te petorica talijanskih svećenika franjevaca, osuđenih 1947. godine u Puli i jedanaest svećenika koji su od 1945. do 1951. umrli u kaznionici kao i svećenika **Jakoba Ladića**, koji je smrtno stradao na radilištu u Beogradu. Za svakoga od ukupno 259 katoličkih svećenika, koji su kaznu izdržavali u Staroj Gradiški, navedeni su osobni podaci, podaci o osudama i izdržavanju kazne, a o umrlim svećenicima u Staroj Gradiški navedeni su još podaci o bolesti i smrti. Navedeni podaci nisu samo šturi osnovni navodi, nego glavni pokazatelji svega onoga što se događalo u starogradiškoj kaznionici u komunističkom sustavu. Naravno, tu su i mnogi drugi pokazatelji koji upućuju na sve ono što su u toj kaznionici u navedeno vrijeme proživljivali i doživljavali zatvorenici za ratna i politička djela.

Iako razmatra jedan dio osuđeničkoga života u zloglasnoj komunističkoj kaznionici i pokriva jedan dio povijesti starogradiške kaznionice, knjiga dr. Augustina Franića, kao i ona o Lepoglavi, dragocjeno je svjedočanstvo o životu svakako na desetke tisuća osuđenika za ratna i politička djela koji su u vrijeme komunističkoga jugoslavenskog sustava u većini dugogodišnje kazne izdržavali u Staroj Gradiški u vrlo teškim uvjetima, kad život političkog zatvorenika nije imao nikakve vrijednosti te kad se osuđenika za politička i ratna djela uništavalo na sve moguće načine. Kao takva, upotpunit će manjak literature upravo o tome životu, a posebno će dobro doći svima koji žele više upoznati uvjete u kojima su takvi osuđenici živjeli, zainteresirati istraživače komunističke represije u Jugoslaviji i potaknuti ih na dalja istraživanja. Svakako, knjiga će im biti u mnogočemu dobar vodič!•

UPlate za zvono crkve SV. MIHOVILA U STAROJ GRADIŠKI

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika - Podružnica Gospicima ima 62 člana. Na poziv Središnjice HDPZ, pomoć za izradu i ugradnju zvona u crkvi sv. Mihovila u Staroj Gradiški, uplatilo je 55 članova, 6 nije iz opravdanih razloga, radi slabog imovinskog stanja. Uplatnicom od 30. prosinca 2009. uplaćen je iznos od 3.350,00 kn na račun Središnjice.

Redoviti, pridruženi i dragovoljni članovi:

1. Katarina Abramović, Brušane, 50,00 kn
2. Joso Baburić, Gospic, 50,00 kn
3. Marija Baburić, Gospic, 50,00 kn
4. Mira Barbiani, Senj, 50,00 kn
5. Dragutin Biondić, Senj, 50,00 kn
6. Kata Biondić, Vratnik, 50,00 kn
7. Sonja Boras, Senj, 50,00 kn
8. Katica Borić, Križpolje, 50,00 kn
9. Marica Brajković, Otočac-Prozor, 50,00 kn
10. Veronika Brkić, Lovinac, 50,00 kn
11. Kata Brkljačić, Gospic, 50,00 kn
12. Matija Brkljačić, Gospic, 50,00 kn
13. Nada Brkljačić, Gospic, 50,00 kn
14. Luka Čorak, Krivi Put, 50,00 kn

15. Vlade Dasović, Brinje, 50,00 kn
16. Ivan Fajdić, Gospic, 50,00 kn
17. Mile Golić, Čanak, 50,00 kn
18. Mile Grošpić, Gospic, 50,00 kn
19. Tomislav Javor, Gospic, 50,00 kn
20. Mandica Kovačević, Gospic, 50,00 kn
21. Martin Kovačević, Gospic, 50,00 kn
22. Vladimir Krznarić, Brinje, 50,00 kn
23. Blaž Maras, Brušane, 50,00 kn
24. Marija Margeta, Senj, 50,00 kn
25. Ana Marković, Gospic, 50,00 kn
26. Marija Matač, Rijeka-Lukovo Šugarje, 50,00 kn
27. Mirko Mesić, Gospic, 50,00 kn
28. Branimir Matić, Županja-Rajevo Selo, 50,00 kn
29. Nikola Milković, Gospic, 50,00 kn
30. Marijana Miškulin, Gospic, 50,00 kn
31. Nikola Mraović, Gospic, 250,00 kn
32. Ivan Pavelić, Brušane, 50,00 kn
33. Augustin Pavičić, Lukovo Šugarje, 50,00 kn
34. Nikola Pavičić, Lukovo Šugarje, 50,00 kn
35. Nikola Pejnović, Gospic, 50,00 kn
36. Robert Peranić, Novalja, 50,00 kn
37. Krešimir Perković, Letinac, 50,00 kn
38. Stjepan Perlić, Križpolje, 50,00 kn
39. Kata Petrić, Brušane, 50,00 kn
40. Daniel Radošević, Smiljan, 50,00 kn

41. Marija Rukavina, Gospic, 50,00 kn
42. Zorka Rukavina, Sveti Juraj, 50,00 kn
43. Manda Sanković, Brušane, 50,00 kn
44. Ivan Sertić, Senj, 50,00 kn
45. Nada Sertić, Senj, 50,00 kn
46. Tomislav Šojat, Senj, 50,00 kn
47. Nikola Ugarković, Brinje, 50,00 kn
48. Marija Vičić, Brinje, 50,00 kn
49. Mile Vičić, Brinje, 50,00 kn
50. Jadranka Vučetić, Brinje, 50,00 kn
51. Mile Vukelić, Gospic, 50,00 kn
52. Ivan Vukić, Gospic, 50,00 kn
53. Marija Vukić, Gospic, 50,00 kn
54. Ante Zrinski, Senj, 50,00 kn
55. Zorka Župan, Gospic, 50,00 kn

Počasni član

56. Dr. Mile Bogović, biskup, Gospic, 250,00 kn

Dragovoljni davatelji

57. Marija Seka Golac, Gospic, 50,00 kn
58. Mićo Maras, Gospic, 50,00 kn
59. Tonkica Peranić, Novalja, 50,00 kn

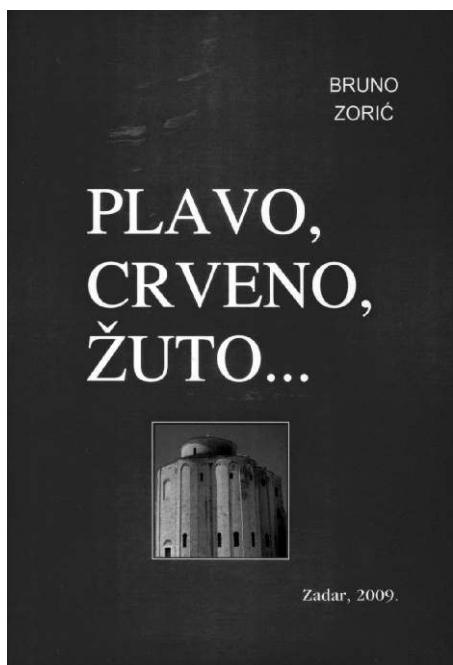
Ukupno: 3.350,00 kn

Priredio: Ivan VUKIĆ

DVIJE ZBIRKE PJESAMA BRUNE ZORIĆA

U nakladi zadarske podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika u studenome 2009. objavljene su dvije nove zbirke pjesama prof. Brune Zorića.

Prva, pod naslovom *Plavo, crveno, žuto...* sadrži 155 pjesama različite tematike, a podijeljena je u sljedeće cikluse:

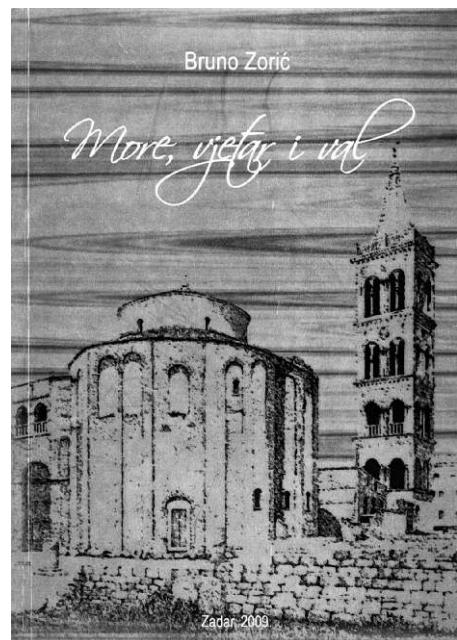

Bezglavi ljudi (12 pjesama), *Naše progonstvo* (13 pjesama), *Olujne noći* (6 pjesama), *Kad vas zaboli vrijeme* (7 pjesama), *Otkrivene rane* (16 pjesama), *Grad duboko spava* (17 pjesama), *Polomljena srca* (4 pjesme), *Udubine u dušama* (9 pjesama), *Zvuk glazbala* (22 pjesme), *Mjesec i zvijezde* (18 pjesama), *Jutarnje svjetlo* (16 pjesama), *Svilene zastave lepršaju* (15 pjesama). Osim pjesama, zbirka sadrži piščev životopis i bibliografiju te popis njegovih najvažnijih članaka.

Posebno zanimljive i vrijedne su pjesme s robijaškom tematikom, koje imaju autobiografske crte: "Ispovijest zatvorenika", "Robijaš", "Turopoljska rapsodija robijaša", "Moja tamnica", "Golgota zatvorenika", "Kartonaža", "Batinaši", "Hrvatski domoljubi" i mnoge druge.

Druga (ukupno deseta) Zorićeva zbirka nosi naslov *More, vjetar i val*. Ona ima 104 stranice s ukupno 63 pjesme. Čitava je zbirka posvećena Zadru, pjesnikovu rodnom gradu, te je usustavljena u nekoliko ciklusa (*Kamen do kamen stoji grad*, *Za svoj narod dišem*, *Tragovi svjetla*, *Naš žrtvenik i Sunce i zrak u listopadu*). Ljepotom se osobito ističu pjesme

"Zadru u predvečerje", "Povratak djetinjstvu", "Ulice moga grada", "Udaljeni otoci", "Galebovi bijeli", "Morski krajolici", "Stalno u meni izviru koraci moga grada", "Slika moje domovine", "Kamen do kamena stoji grad", "Ja i moj grad" i druge. (D. V.)

PANKO BRAŠNAROV – UBIJEN NA GOLOME 1953.

Primili smo molbu uredništva *Veles News*, da objavimo podatke koji na bilo koji način mogu pomoći u potrazi za posmrtnim ostacima **Panka Brašnarova**, prvog predsjedatelja Sobranja ASNOM-a 1944., koji je – prema raspoloživim podatcima – umro na Golom otoku 13. srpnja 1953. od posljedica batinanja.

Panko Brašnarov

Glavni izvor podataka su usmena svjedočenja Makedonaca koji su s Brašnarovim stigli na Goli 3. srpnja 1951. godine. Prema riječima osuđenika **Svetozara Čočorovskog**, Panko se zajedno s njim i još sedam osuđenika iz Makedonije na Goli iskrcao tog dana u vrlo slabom fizičkom stanju. Čočorovski je preminuo prije par godina u selu Vevčani kod Ohridskog jezera. Prema snimljenoj izjavi **Jordana Mecanovskog** Ivanova (još je živ, prebiva u Velesu) Panko je zadnji put viđen par dana prije **13. srpnja 1951.**, kad je premirnuo pored nužnika u logoru. Mecanov se sjeca da je Panko bio gol, zavijen samo u deku («čebe»). Razgovarali su i rekao mu je da je smješten u paviljonu broj 6, i da se taj dan u njegovu paviljonu čistilo od «taftabita». Brašnarov se požalio kako su ga jako tukli i kako ne vjeruje da će još dugo živjeti.

Prema riječima osuđenika **Acheta Kjuchuka**, on je 8. srpnja 1951. video Brašnarova dok je radio u logorskoj menzi. Video je da ga dva osuđenika nose pod pazuhom, bio je užasno slab i iz-

nemogao. Htio ga je utješiti, ali mu je Brašnarov odgovorio: «*Od mene više ništa neće biti, nećemo se više vidjeti, da znaš*». Nekoliko dana kasnije, 13. srpnja 1951. je Kjucuk od zatvorenika čuo da je Panko Brašnarov umro.

Od sugovornika koje smo intervjuirali i čije izjave imamo tonski snimljene, važna je i izjava **Jordana Lazarovskog zv. Cvaj**. On nam je rekao da se sjeća kako je 12. srpnja 1951., ujutro, kad su išli na rad, odjednom nastalo komešanje, počelo je deranje i cika, pa je doznao da je neki zatvorenik pao iz stroja. Bio je to Brašnarov. Zatvorenici su prolazili kraj Panka koji je bespomoćan ležao i udarali su ga nogama. Lazarovski tvrdi da se i pored strogih pravila, sagnuo i podigao Brašnarova, vukući ga oko 200 metara do logorske ambulante, gdje ga je zadnji put vidio. Nakon toga je bio kažnjen što mu je pomogao, pa je dva puta bio propušten kroz «špalir».

To su izjave naših izvora, od kojih je još živ samo Mecanovski. Posjedujemo i faksimile dokumenata u kojim je kao razlog smrti navedena "opća iznemoglost, neuhranjenost i povećanje miokarda srca". Zapisnik o njegovoj smrti potpisala je komisija. U zapisniku se navodi da je «*Panko Brašnar umro u bolnici radilišta Mermer 13. jula 1951., primljen u bolnicu 8 jula*» (što se ne poklapa s izjavama Mecanovskog da ga je vidio 12. srpnja). Zapisnik o smrti su potpisali: **major Kiro Sotirovski, kapetan Mile Blanuša, kapetan dr. Alija Krpo i kažnjenik dr. Nikola Nikolić**, a prema tom zapisniku, «smrt je nastupila 13. jula 1951 u 13 časova»

Naši su sugovornici imali različite verzije o mjestu Brašnarovljeve sahrane: Lazarovski tvrdi da su tijelo bacili u more, dok Čočorovski i Mecanov kažu da osoba njegova ranga (prvi predsjedatelj Sobranja ASNOM 1944. u manastiru Prohor Pčinjski) nije nikako mogao biti bačen u more, pa prvi tvrdi da je Panko sahranjen u Bakru, dok je Mecanov uvjeren da su posmrtnе ostatke Panka Brašnarova odnijeli u Rijeku i sahranili na tamošnjem groblju.

Molimo sve koji nešto znaju o robjanju, smrti i pokopu Panka Brašnarova, da to javi g. Aleksandru Kukuleffu, voditelju novinarskog tima *Veles News*, na adresu *velesnews@yahoo.com.*•

TRAŽI SE IVAN PAVIĆ

Moj djed **Ivan Pavić** rođen je 28. listopada 1913. u Podbiloj, općina Posušje, mjesni ured Vir. Otac mu se zvao Mate, a majka Joza rođ. Malenica. Prema podatcima kojima obitelj raspolaže, djed je nestao u veljači ili ožujku 1947. godine na području Varaždina, gdje je boravio kod obitelji **Bodrušić (Bodrožić? Bodružić)**, budući da je imao pokretnu trgovačku radnju («korparenje»).

Koliko znademo, uhitile su ga jugoslavenske komunističke vlasti i prebacile u zagrebački zatvor u Petrinjskoj 12. Tamo su ga neki od rodbine čak i posjećivali. No tu mu se izgubio svaki trag i svaka vijest o njemu. Obraćao sam se Upravi za zatvorski sustav, Policijskoj upravi varaždinskoj, Hrvatskomu državnom arhivu itd., ali je odgovor uvijek bio isti: «Nema ga u evidenciji».

Rješenjem Općinskog suda u Lištici br. R. 37/66 od 20. listopada 1967. na zahtjev njegove supruge **Mile** proglašen je mrtvim. U tom se rješenju kao prebivalište i mjesto smrti navodi Zagreb, ali se znade da u tome izvanparničnom postupku ni onda ni danas nema previše pouzdana načina utvrđivanja činjenica. Bit će zahvalan ako mi se bilo tko s vijestima o Ivanu Paviću javi na moju elektroničku adresu: marijan.pavicevic1@zg.t-com.hr

Marijan PAVIĆ

GDJE SU POS-MRTNI OSTATCI MOJIH RODITELJA?

Obraćam se uredništvu i javnosti posredovanjem gospodina Ivana Vukića, koji mi je u ovoj i u drugim stvarima uvijek bio pri ruci. Želio bih, naime, utvrditi i pronaći mjesto gdje je zakopan moj otac, i gdje je moja majka ubijena i zakopana.

Moj otac zvao se **Petar Rafael Žic pok. Petra, zv. «Klačić»**, iz sela Punta, na otoku Krku. Nadimak su dobivale loze odnosno plemena pojedinog prezimena, da bi se lakše utvrdila pripadnost članova toga inače vrlo brojnog prezimena. Koliko znamo, otac je strijeljan u Babinu Potoku 29. listopada 1943., a vjerojatno je negdje u blizini i pokopan. Tamo su ga jugoslavenski partizani doveli, nakon što su ga uhitili u Puntu. Navodno su bili nazočni sljedeći svjedoci: **Franjo Duda**, upravitelj župe, te **Ivan Žic pok. Franje «Klačić»** iz Punta i **Ivan Žic pok. Petra «Klačić»**, također iz Punta. Na komadu papira koji sam dobio, bilo je i ime **Nikole Mrakovčića pok. Nikole zv. Matovac**, ali u kakvoj je on vezi s tim tragičnim događajem, ne znam.

I moju majku su partizani pokupili u Puntu i odveli u Liku. Tada sam odveden i ja, ali su nas u Lici razdvojili u ženski i muški logor. Moja majka se zvala **Filka Pelagija Žic pok. Antona** iz Punta, zv. Klačić.

Ja ne znam ime mjesta u kojem smo bili u logoru, ali se sjećam da je na drugoj strani malog brda bila partizanska vojska te neka tiskara u kojoj su tiskani letci koje smo mi morali prenositi. Mene su stavili u tu postrojbu koja je prenosila letke, jer sam bio malodoban. Na tzv. sudu, koji je zasjedao u kamenoj štali, «sudačka trojka» mi je rekla da će me poštediti zbog godina. Nas su u listopadu 1944. odveli u šumu, a ne znam kad su i gdje ubili i zakopali moju majku. Možda je to bilo već 1944., a možda tek 1945. godine?

Bit će zahvalan za svaku obavijest, koju molim dostaviti na adresu: **Ranko & Darinka Žic**, 6820 Tilden Lane, North Bethesda, Maryland 20852-4501, USA, tel. (01-301)881-0046, e-pošta: rdzic@earthlink.net, ili na adresu: **Ivan Vukić**, Žabička 2, 53000 Gospic, tel. 053/572006, e-pošta: ivan.vukic2@gst.com.hr.

Ranko ŽIC

NA ŠIROKOME BRIJEGU OBILJEŽENA 65. OBLJETNICA UBOJSTVA HERCEGOVACKIH FRANJEVACA

U franjevačkoj crkvi na Širokom Brijegu i na obližnjem mjestu gdje su jugoslavenski partizani 7. veljače 1945. pobili veliki broj širokobrijeških franjevaca, kod ratnoga skloništa, ovo-godišnjega je 7. veljače održana tiha

Oštećena širokobriješka crkva

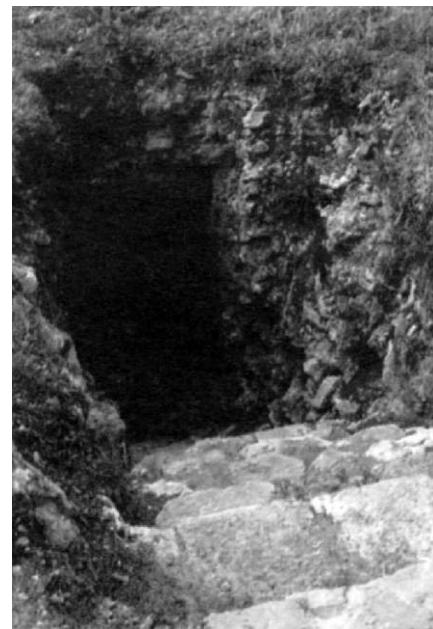
molitva u čast 66 hercegovačka franjevaca ubijena tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća. Nakon molitve kod skloništa, u prepunoj crkvi, pored groba u kojem su pokopana 22 franjevca, održana je sv. misa koju je predvodio provincijski vikar **fra Miljenko Šteko**, vikar Hercegovačke franjevačke provincije.

Nakon popričesne molitve nazočnima se obratio **fra Miljenko Stojić**, vicepostulator postupka mučeništva *Fra Leo Petrović i 65 subraće*. On je ukratko opisao djelovanje vicepostulature, dosadašnji tijek i predstojeće aktivnosti. Ujedno je pozvao sve koji tom postupku mogu pomoći, da se jave.

Širokobriješki gvardijan **fra Branimir Musa** podsjetio je na riječi generalnog pohoditelja **fra Ivana de Vietrija**, koji je nakon obilaska Bosne i Hercegovine 1708. godine napisao: »*U tim krajevima nema pedlja zemlje koja nije natopljena krvlju siromašnih frataru*«. Nastavio je: »*Samo mi koji smo rođeni na ovoj zemlji znamo kroz kolike patnje*

je prošao ovaj narod. Kao da su se stoljeća i godine natjecale koja će više bola donijeti. Svako stoljeće je bilo teško i svaka godina krvava, ali 1945. bila je apokalipsa prije Apokalipse. Mržnja, ta sotonska hrana, sručila se na ovaj mali narod i na njegovu Crkvu. Svećenstvo poubijano, kulturni identitet pogražen, dostojarstvo obitelji uništeno, crkve i kapelice spaljeni... Danas si postavljam pitanje, što je veća tragedija: umrijeti ili zaboraviti što je bilo!? Narod koji nema svoje pamćenje nije narod, pa stoga ako želimo živjeti kao narod, moramo pamtititi, kako radosne tako i žalosne i krvave trenutke svoje povijesti. Povijest je, istina, učiteljica života, ali je i hraniteljica duha da nikada ne zaboravimo ime i prezime svojih pokojnih.»

Jugoslavenski su partizani, naime, tijekom Drugog svjetskog rata i u poraću pobili gotovo trećinu članova Hercegovačke franjevačke provincije, drugu trećinu su rastjerali po bijelom svijetu, a treću trećinu je ostala u domovini, zbog čega su je komunisti »nagradiili«, između ostalog, različitim progonima i dugim tamničkim godinama. Prosječna dob pobijenih bila je 41 godina. Još se ne zna za grobove njih 35. (M.)

Fratri su pobijeni i spaljeni u skloništu

IVAN MILIČEVIĆ: SUDIONIK BLEIBURŠKE TRAGEDIJE I POLITIČKI UZNIK

U zoru 9. siječnja 2010. nakon kraće bolesti prestalo je kucati plemenito i blago srce hrvatskog stradalnika, sudionika bleiburške tragedije i križnog puta, dugo-godišnjeg uznika, člana HDPZ-a, **Ivana Miličevića**. Rođen je 27. veljače 1925. godine u Radišćima kod Ljubuškoga. Pučku školu završio je kod Sestara milosrdnica u Ljubuškom kao odličan učenik. Srednju ekonomsku školu završio je naknadno 1967. u Splitu.

U najljepšim godinama života zahvatio ga je vihor Drugoga svjetskog rata. Kao momak od 18 godina mobiliziran je 4. kolovoza 1943. u tadašnju Ustašku vojnicu i poslan na službu u Sarajevo, zatim u Banja Luku, pa na kraju u Zagreb, gdje je bio pripadnik straže koja je čuvala Glavnu poštu u Jurišićevoj ulici. Na toj je službi dočekao kraj rata, te se 8. svibnja 1945. s tisućama drugih hrvatskih vojnika i civila povlačio prema Austriji. Od Bleiburga je skupa s rijekom ljudi na prijevaru izručen jugoslavenskim partizanima, nakon čega je počeo njegov križni put s neizrecivim patnjama i stradanjima. Na tom putu, gledajući svakodnevno najstravičnije prizore partizanskog terora, klanja i ubijanja, te skapavajući od muka u neizdrživim i usiljenim marševima smrti, bez vode i hrane od Bleiburga preko Maribora, Varaždina, Osijeka i Vinkovaca dolazi do Beograda. U Beogradu ostaje u zarobljeništvu do 9. ožujka 1946. godine.

U svom je naraštaju bio jedan od rijetkih Ljubušaka koji su preživjeli križni put i vratio se u Hercegovinu. No, povratak s križnog puta nije bio kraj njegovim patnjama i progostvu, jer su ubrzo krenuli novi križni putevi - lažne etikete, sulude optužbe, teška udbaška maltretiranja, sramotna uhićenja, nepravedna suđenja, te zatim dugogodišnja i mučna ropstva po komunističkim logorima i zatvorima, od kojih je najteže bilo zatočeništvo na otoku sv. Grguru. Naime, 20. listopada 1959. godine na njegovu radnom mjestu u Ljubuškom uhitili su ga lokalni hercego-

vački udbaši i odveli u Okružni zatvor u Mostaru. Ubrzo su protiv njega podigli optužnicu u kojoj su ga optužili da je pripadnik *Hrvatskog oslobođilačkog pokreta* (HOP-a) i da kao takav radi na rušenju komunističke Jugoslavije i stvaranju hrvatske države. Nakon dvo-mjesečne mučne udbaške istrage u Mostaru odveden je u Centralni zatvor u Sarajevo, te zatim na otok sv. Grgur, na kojem je u zatočeništvu proveo 26 mjeseci.

Pušten je na slobodu 19. prosinca 1961. godine, ali je i dalje bio izvrgnut raznim progonima i maltretiranjima od lokalnih komunističkih vlasti.

Oženio se 29. prosinca 1963. godine s **Marijom Rogić**, te formirao obitelj u kojoj su mu najveću sreću i radost davala njegova djeca - Dijana, Nela, Tomislav i Tihomir. Supruga Marija postala mu je tada najjači oslonac u životu, davala mu potrebnu utjehu i snagu u teškim trenucima i ustrajno dijelila i podnosiла s njime sve životne patnje i stradanja. Ona je bila i ostala živi svjedok njegova mučeničkog života. Videći ipak da nema kraja komunističkom divljanju i da ga njegovi dušmani ne će pustiti dok ga ne slome i uniše, a ne želeći provesti život samo po zatvorima i svoju obitelj gledati u posvemašnoj bijedi i neimaštini, odlučio je napustiti tadašnju Jugoslaviju i preseliti se u daleku Australiju. Dana 23. svibnja 1974. krišom napušta rodnu kuću i obitelj te odlazi u Njemačku, gdje je naumio privabiti potrebne dokumente za odlazak u Australiju, prvo za sebe, a onda naknadno i za cijelu svoju obitelj.

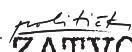
Međutim, samo tri mjeseca od toga tužnog rastanka i odlaska u Njemačku zbila se tragedija koja je nadvisila sve do-tadašnje njegove patnje, križne puteve i komunističke logore i zatočeništa: 17. kolovoza 1974. u prometnoj nesreći tragično pogiba njegov miljenik, sedmogodišnji sin Tomislav. Tu tragediju Ivan nikad nije prebolio. Ne htijući da se njegova tragično preminulog sina pokopa a da ga on

barem mrtva ne vidi, Ivan se vraća iz Njemačke na pogreb, unatoč velikoj opasnosti od ponovnog uhićenja i zatočeništva u Jugoslaviji.

Patnički život Ivana Miličevića prestaje padom nehumanog i zločinačkog komunističkog sustava i stvaranjem nove hrvatske države, koja mu se s pravom odužila priznavanjem statusa hrvatskog patnika i političkog zatvorenika, te zasluženom mirovinom, koju je uživao od 1995. godine. Ivan je jedno vrijeme obnasio i dužnost tajnika tadašnje podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika u Ljubuškome. U tom periodu mnogim hrvatskim političkim zatvorenicima s područja općine Ljubuški i šire Hercegovine pisao je zamolbe vlasti Republike Hrvatske da bi mogli ostvariti status hrvatskih političkih uznika i s time vezana zakonska prava.

Sprovodne obrede za pokojnoga hrvatskog uznika Ivana Miličevića vodio je fra **Vladimir Kozina** na starome katoličkom groblju Krvnica u Radišćima, župa Humac. Obredu je nazočio veliki broj ljudi, unatoč kišnom i hladnom vremenu. Dirljive su bile riječi svećenika nakon pročitanog životopisa «Da je majka Hercegzembla dala samo jednog ovakvog čovjeka, kao što je dala našega pokojnog brata Ivana, puno nam je dala, s obzirom na patnje koje je prošao za svoju obitelj, hrvatski narod, Katoličku crkvu i kršćansku vjeru.» A nama - njegovim najmilijima u srcu ostaje velika tuga, ali i iskreni ponos što smo imali takvog oca, supruga i djeda. Njegov patnički život i blažena smrt ostat će nam uvijek u svetoj uspomeni. Slobodno možemo reći da je svojim životom zadužio ne samo nas - svoju obitelj, već i naš hrvatski narod i državu za koju je toliko patio i stradao. Neka mu vječna slava i hvala za sve!

Tihomir Miličević

ZATVORENIK

USPOMENA NA MATU MARČINKA

Nije običaj nekrologe započinjati anegdotama, ali neka mu bude dopušteno u ovome spomenu na **Matu Marčinka** (1925.-2010.) podsjetiti se zgode iz sredine osamdesetih godina, jer mi se ona čini ilustrativnom i za ondašnje stanje u Hrvatskoj, a i za velikog pokojnika.

Valjda kao i u svako drugo doba, i tada su se sveučilištari najčešće sastajali i družili po nacionalnome osjećaju i političkim sklonostima. U to su se vrijeme novine i književna djela (da ne govorimo o historiografskim raspravama!) još uvijek čitali između redaka, a ako se komu učinilo da se u kojem tekstu nagovješće kako je Jugoslaviji i komunizmu odzvonilo, stvar bi se prepisivala, fotokopirala i dalje širila. Slično *samizdatima* pod sovjetskom čizmom, ta *kultura fotokopija i usmene predaje* u jugoslavenskoj je diktaturi cvjetala zapanjujućom živošću i bogatstvom. Znalo se čak za zagrebačke fotokopiraonice u kojima se šutke, bez ijedne suvišne riječi ili znaka, dobivao i znatan popust za umnožavanje toga štiva; dok su sveučilištari oprezno dolazili i pokušavali nekako zakamuflirati gradivo koje žele umnožiti (nikad u veliku broju primjeraka, da ne bude previše sumnjivo), vlasnici tih radnji bi jednostavno *griješili pri obračunu* kopiranih stranica, uvijek i bez iznimke na svoju štetu, ne dopuštajući čak da ih se u toj pogrešci ispravi. A nije bilo pametno ni posebno im zahvaliti, da tko ne pomisli kako se radi o provokaciji.

Bilo je tada u neku ruku i pitanje prestiža, na vrijeme doznati što pišu ljubljanska

Mato Marčinko

Mladina ili *Nova revija*, pribaviti **Šegedinovo** pismo *Portugalcu Šuvetu* ili se dokopati svog primjerka *Marulića* u kojem je **pok. Radovan Grgec** pretiskao znameniti pamflet **Nikole Stojanovića** «*Srbi i Hrvati*» (1902.), u kojem se nagovještava borba »do istrage naše ili vaše«.

Pisci i urednici koji bi se na takve pot hvate odvažili, uživali bi nepodijeljene simpatije nacionalno svjesne sveučilišne mlađeži. U tom je smislu među važna i prepoznatljiva imena ušlo i ime **Tomislava Heresa**.

Iako je ime odavalo da bi mogla biti riječ o pseudonimu, nismo tada znali da je to jedno od brojnih imena pod kojima se u javnosti pojavljivao Mato Marčinko. A pisanje toga zagonetnog *Heresa* nam je

posebno imponiralo, jer je u to doba, u vrijeme *hrvatske šutnje*, on bio jedan od onih koji je svojim tekstovima s temama iz starije hrvatske povijesti hranio nacionalnu svijest i ponos, pokazujući da nema te sile koja će narodu što je izdržao tolike Scile i Haribde, zauvijek ukrasti budućnost. I bit će da je zato poneki od nas pozavidio prijatelju i kolegi, kad se ovaj jednom zgodom pohvalio da je ne samo upoznao, nego je čak o položaju Hrvatske i potanko raspredao i s Marčinkom i s *Heresom*. S obojicom, dakle. Kad smo shvatili da je bila riječ o nevinoj laži, i da su Marčinko i *Heres* jedna te ista osoba, to više nije bilo ni važno: Hrvatska se budila da nikad više ne zaspi.

Marčinka sam upoznao kasno, krajem travnja 1991., kad ga je vodstvo obnovljenoga ogranka Matice hrvatske u Imotskome – kojemu sam bio tajnik – pozvalo kao predavača u prigodi zrinsko-frankopanske obljetnice. Ne računajući **Vladu Gotovcu** koji kao Matičin predsjednik nije dopustio da se bez njega obnovi ogrank u njegovu rodnom gradu kojemu se i bez posebna povoda uvijek iznova vraćao, Marčinko je bio prvi iz Matičinih središnjih tijela koji je gostovao u Imotskome.

Naravno, tada nismo mogli ni slutiti da čemo puno godina provesti zajedno u uredničkom odboru *Političkog zatvorenika*. I tamo je on bio pripovijest za sebe. Na sjednice uredništva je dolazio uvijek pripremljen i uvijek pripravan na suradnju. Nizale su se stranice, citati, brojke,

NADGROBNO SLOVO MATI MARČINKU

Gospođo Marija, rodbino i prijatelji!

Danas se oprštamo od gospodina Mate Marčinka, uz čije ime bismo mogli nasloniti čitav niz atribucija kakvima se inače svi ljudi ponose. Bio je vrsni književnik, povjesničar, pjesnik, publicist, no mi bivši politički uznici veličinu toga skromnog čovjeka cijenili smo iznad svega po domoljublju koje je svjedočio svojim cjelokupnim životom i svakom ispisanim stranicom svojih bezbrojnih tekstova.

Otišao je s ovoga svijeta pun fizičkih ožiljaka, od Bleiburga i Križnih puteva do UDB-inih zatvora i starogradiške kaznionice, a možda još više ožiljaka duše zbog laži i nepravdi doživljenih u konačno dosanjanoj hrvatskoj državi.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika i udruga Macelj 1945. odlaskom Mate Marčinka s ovoga svijeta gube jednog od svojih najuglednijih članova, koji je svojim životom svjedočio da se isplati biti domoljub, a nakon svih patnji i bolesti koje su ga neprekidno pratile, pos-

Obranić nad Marčinkovim odrom

ljednjih dvadeset godina života u slobodnoj i neovisnoj Hrvatskoj smogao je snage istražiti i objaviti građu od neprocjenjive važnosti za povjesnu istinu o našoj domovini.

Njegov životni put povijest je generacije hrvatskog naroda rođene početkom dvadesetog stoljeća. Bili su svjedoci stvaranja neovisne hrvatske države u ratnom vihoru Drugoga svjetskog rata i, nažalost, mnogima su to bili zadnji dani života. Mato Marčinko ostao je živ, preživjevši torturu Križnog puta, ali s trajnim poslijedicama po zdravlje. I kada smo već povjerivali, da smo se zauvijek odmaknuli od okrutnih poslijeratnih postupaka komunističkoga represivnog aparata, sedamdesetih godina, u vrijeme Hrvatskog proljeća, jugoslavenski režim nazi-

podatci... Iz njegova fizički razmjerno slabašna tijelu iskrio je neslomljiv duh i neumorna ljubav. Ako je za išta bio nesposoban, onda je je to bila nesposobnost da bude ravnodušan na bilo koju misao ili riječ o Hrvatskoj. Kao i svaki pravi rodoljub, svoje sunarodnjake nije dijelio po regionalnome ili zavičajnom ključu. Između Hrvata iz Boke i onoga iz Subotice, Tuzle, Krapine ili Pazina, nije video niti je mogao vidjeti razliku, a ipak je ostao trajno i na poseban način vezan sa svojom Hrastovicom. Kao što je ljepotu svoga zavičaja doživljavao na matoševski način, kao odraz ljubavi prema Bogu i Domovini, tako je s posebnom ljubomorom skrbio za opstanak i napredak toga kutka Hrvatske.

Jesu li, pak, njegove postavke o davnjoj, iranskoj i crnomorskoj prapovijesti Hrvata, kao glavna tema i težište njegovih intelektualnih napora, tek izraz nacionalnog romantizma ili najmanje neuvjerljiva hipoteza o povijesti jednoga dijela hrvatskog naroda, pokazat će znanost i budućnost. No sadašnjost nam jasno svjedoči da je sad već jednoipolstoljetni progon svake neslavenske teorije o podrijetlu Hrvata motiviran isključivo političkim, a ne znanstvenim razlozima. U tom su smislu Matina shvaćanja i njegova borba imali ne samo etičko i političko, nego i znanstveno utemeljenje. Vlastita uvjerenja, nacionalna, politička i znanstvena, za nj ni u jednom trenutku nisu bila predmet trgovine ili pogodbe.

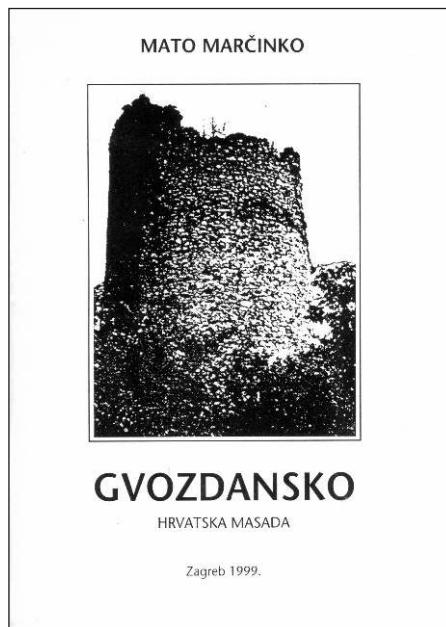
I samozahvaljujući osjećaju ponosa i prkosa, mogao je kao boležljivi mladić preživjeti strahote Križnoga puta, na koji su mu uspomene bile tako teške da bi znao kazati kako daje godinu robije za jedan dan marša pod paskom jugoslavenskih komunističkih bjesomučnika.

Možda i radi toga što je već jednom krvavo iskusio što znači izgubiti državu,

van «socijalizmom s ljudskim licem» osuđuje i šalje našeg Matu Marčinka na robiju zbog jedne ispjевane pjesme kažnjivog naslova - *Hrvatska molitva*.

No, ni to ga nije slomilo, vjerovao je da će ipak dočekati dan kad puka objava pjesama neće biti kazneno djelo. I, hvala Bogu, doživio je devedesete godine.

Čitajući njegove pjesme i prozna djela, zajedno smo se veselili i dijelili sretne trenutke stvaranja neovisne Hrvatske. Činio je to bez ispravnih fraza i patetike. Rugao se komunizmu, kapitalizmu i svemu što nije ostvareno znojem i Božjim darom. Ukratko, bio nam je

Jedno od brojnih djela Mate Marčinka

prema objema hrvatskim državama koje je doživio, pokazivao je više ljubavi i više spremnosti na praštanje, nego što bi prosječnik to ikad mogao. Proizlazilo je to i iz njegova dubokoga kršćanskog nadahnuna, ali i iz svijesti da je Hrvatska i onda i danas stasala usred vučjega čopora. Zato je većinu grijeha i pogrešaka pripisivao zastranjnjima pojedinaca i zablude skupina.

I možda je najtužnija od svega činjenica, da Mato Marčinko, po vlastitim riječima, spada u one koji nikad nisu prežalili što ih Svevišnji nije na onaj, bolji svijet pozvao sredinom devedesetih godina, nakon *Oluje* i oslobođenja Hrvatske. Da ih poštedi svjedočenja batrganju, puzanju i poniženjima koja su došla nakon toga velikog doba. Ta tužaljka nije samo blistava svjedožba Marčinkova dostojanstva, ona je ujedno optužba koju naraštaji što tek dolaze imaju zadaću iskupiti... (T. J.)

svjetionik i zahvaljujući njemu vjerojatno smo postali bolji ljudi.

Tužni zbore, oprāštamo se od jednog velikog i dobrog čovjeka - na zemlji zauvjek. Otišao je u svijet gdje nema patnji, bola i smrti. Neka ga dragi Bog čuva na nebeskim putovima, dok mu jednog dana opet ne postanemo suputnici.

Neka mu budu uslišane sve njegove molitve!

Zagreb, Mirogoj – Krematorij,
4. veljače 2010.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
HDPZ-a*

U Letoncu kod Brinja 17. siječnja 2010. pokopan je hrvatski politički uznik **Krešimir Perković**. Uz brojne mještane i prijatelje, pokopu su nazočili njegovi supatnici, bivši politički uznici iz Stare Gradiške **dr. sc. Andelko Mijatović, Toma Burić, Mate Nevistić i Ivan Vukić**. Zbog bolesti nisu nazočili, ali su u duhu s pokojnikom bili **Blaž Bordić** s obitelji, **Rade Stojić** s obitelji i **Branko Podrug** s obitelji. U ime Hrvatskog društva političkih zatvorenika od pokojnika se oprostio predsjednik Podružnice Gospić, Ivan Vukić, koristeći se u svojoj besjadi podatcima koje mu je pokojnik dao za život:

«Dragi brate Krešimire! Okupili smo se ovdje oko Tvoga odra, odati Ti posljednju počast i zahvaliti na žrtvi koju si podnio za Hrvatsku.

Život te nije mazio. Vrlo mlad ostao si bez majke. Rano, kao golobradi mladić, u potrazi za poslom, napustio si obiteljski dom. Hrvatska u Jugoslaviji bila je gospodarski i politički zapostavljena, a Hrvati obespravljeni. Tvoje istančano domoljublje gušila je ta spoznaja, osjećao si se sputanim i poniženim. Odlučio si pobjeći iz Jugoslavije, bilo kuda, samo da se oslobodiš mrskog komunizma i "bratskoga" srpskog zagrljaja, koji Te je gušio poput udava.

Emigrirao si u Italiju, u Trst 1959. godine. Nakon tri mjeseca provedena u sabirnom logoru u Latini kraj Rima, u skupini od četiristo mladića, oputovao si u Australiju u koju si dobio pravo useljenja i u kojoj si proveo četiri godine života. Odmah po dolasku aktivno si se uključio u život hrvatske političke emigracije. Učlanio si se u Hrvatski oslobodilački pokret, a potom 1961. u Hrvatsko revolucionarno bratstvo. Kao član HRB-a, s još osmoricom članova po zapovijedi Glavnog stana HRB-a oputovali ste u Europu, s nalogom da uđete u Jugoslaviju i nizom diverzija upoznate domaću i svjetsku javnost s neizdrživim političkim i gospodarskim stanjem Hrvata u Titovoj Jugoslaviji.

U svibnju 1963. doputovali ste u Stuttgart, potom u Milano i Trst. Kod Sežane 7. srpnja 1963. iza ponoći ušli ste u Jugoslaviju. Do Like pješačili ste 11 dana. Zapovjednik **Ilija Tolić** između Brinja i Otočca rasporedio vas je u tri skupine. Svaka skupina dobila je zadatak koji mora izvršiti. Zapovjedeno vam je da napravite

POSLJEDNJI OPROŠTAJ OD POLITIČKOG UZNIKA KREŠIMIRA PERKOVIĆA

Krešimir Perković

materijalnu štetu, ali da dobro pazite da ne bude ljudskih žrtava. Nažalost, UDB-a i KOS su znali da ste ušli u Jugoslaviju i nakon prve izvršene akcije stezali su obruc oko vas, pa je jedna skupina za drugom bila zarobljena. Nakon brutalnog premlaćivanja i istražnog zatvora u Rijeci ste osuđeni vrlo drastično na visoke kazne: zapovjednik Ilija Tolić na 15 godina, njegov zamjenik Josip Oblak na 14, Dražen Tapšanji na 13, Branko Podrug, Rade Stojić i Vlade Leko na 12, Stanko

Zdrilić na 7, a Nikola Fumić i Ti na 6 godina.

Nakon proživljenih strahota robijanja u Staroj Gradiški i nakon izlaska na slobodu, ponovno bježiš iz omržene Jugoslavije. Uhvatili su Te i nakon silnog batinjanja, od kojih si gotovo bio neubrojiv, kako si mi pričao, istražni sudac **Marijan Horvatinović** pustio Te na slobodu do suđenja. Nisi čekao suđenje, odlučio si pobjeći i pod cijenu života. Novac za put dali su ti bivši politički uznici, **dr. Andelko Mijatović** i sada pokojni **Tomo Marković**, koje si slučajno sreo, i koji su i sami u to doba jedva preživljivali, radeći teške fizičke poslove. Uspio si preći granicu, doći do Trsta, a potom pet dana i pet noći, kao slijepi putnik, putovao si vlakom do Madrida u koji si stigao u listopadu 1970. godine.

U Madridu su te prihvatali i pomogli ti hrvatski domoljubi fra **Branko Marić** i **Ivica Jurčević "Sremac"**. Fra. Branko Marić upoznao Te s domoljubom **Tomislavom Jurašinovićem** iz Kostajnice, koji Ti je pomogao da 1972. uđeš kao turist u Francusku. On Ti je kasnije sredio i dokumente za legalno useljenje. U Francuskoj si upoznao

divne hrvatske domoljube, spremne na najveću žrtvu za Narod i Dom, a i hrvatske otpadnike, ološ, koji je okrvavio ruke nevinom hrvatskom krvlju, služeći zločinačkom komunističkom sustavu Titove Jugoslavije.

Na početku Domovinskog rata vratio se u Hrvatsku i stavio se na raspolaganje Domovini. Pomažeš u okvirima svojih mogućnosti, jer Ti je tijelo bilo izmučeno

Perković i Katica Gregurić

strahovitim batinanjem komunističkih batinaša, robijanjem u Staroj Gradiški i teškim životom političkog emigranta u Europi i Australiji. Učlanio si se i u Lovačko društvo Brinje i rijetke ugodne trenutke, izvan obiteljskog života, proveo si sa svojim prijateljima lovциma.

Po povratku u Domovinu upoznao si svoju vjernu i privrženu pratiљu **Katicu Gregurić**, divnu ženu, koja je s Tobom bila u dobru i zlu, vjerno Te prateći do zadnjeg daha života Tvoga. Hvala dragom Bogu, što Te je obdario svojom milošću povezavši Te s njom.

Eto, nakon burnog života hrvatskog domoljuba-emigranta, vratio si se sa svog životnog puta ovamo, na vječni počinak, ovdje, u svoj rodni Letinac. Počivaj u miru, brate Krešimire, pod tvrdom ličkom hrvatskom grudom koju si neizmjerno volio i za koju si živio. Mnogi će se pitati, zašto Te zovem *brate*, a braća nismo. Braća smo po robijaškom križu, što si ga ponosno i dostojanstveno nosio do kraja svoga života. Neka Ti je laka hrvatska gruda, počivaj u miru Božjem, brate Krešimire!»

Ivan VUKIĆ

Perkovićev odar

U SPOMEN Bene BARIĆ

Bene (Bonaventura) Barić, posljednji živi iz jedne skupine nevino osuđenih mladih Hrvata, preminuo je u studenome 2009. godine. Rodio se 14. srpnja 1922. u Poličniku. U Drugome svjetskom ratu bio je hrvatski vojnik, pripadnik oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske. Na kraju rata, 1945., prošao je i preživio Križni put. Kao bivši hrvatski vojnik i rodoljub teško je nastradao u zločinačkom komunističkom sustavu bez ikakve krivice.

Presudom Okružnog suda u Zagru br. K. 51/52, od 30. lipnja 1953. godine, pod predsjedanjem sudca Josipa Carevića, uz Barića su osuđeni i: **Ive Kevrić, Slavko Stanko Baljak, Nikola Jadre Strika, Mile Didulica i Jerko Fratrović**. Barić je osuđen na 20 godina strogog zatvora, a to nije bila najgora kazna koju su nemilosrdni komunisti dobjeli ovim mladim ljudima. Baljak i Kevrić su osuđeni na smrtnе kazne, koje su zatim i izvršene strijeljanjem na zadarском groblju.

Treba li i to reći, svima je pridodana i kazna trajnog ograničenja građanskih prava. Čitava sudska farsa odigrana je uz pomoć lažnih svjedoka, a donošenje presude je bilo puka formalnost. Sve to, kako bi hrvatska mladost bila kažnjena samo zato što je branila svoju državu, i kako bi i to bila opomena budućim hrvatskim naraštajima. Bene Barić je izdržao 15 godina 1 mjesec i 2 dana robije u mučilištima i gubiščima hrvatskih političkih uznika, u zatvorima u Lepoglavi i Staroj Gradiški. Nije živio u rodnom Poličniku, već u nedalekim Suhovarama, selu svoje supruge, gdje je doživio duboku starost usprkos svim strahotama koje su mu priredili neprijatelji hrvatskoga naroda.

Neka mu je laka hrvatska zemlja za koju je živio i stradao!

Bruno ZORIĆ, prof.

POBIJENI HRVATSKI POLITIČKI UZNICI - MOLIMO POMOĆ I SURADNJU -

Znatan je broj hrvatskih političkih uznika u prvoj i drugoj Jugoslaviji svojim životom platio borbu za hrvatsku državu: ubijeni su na izdržavanju kazne ili su uslijed te kazne brzo skončali. Većina njih je danas potpuno zaboravljenja, a praktično po nikomu od njih ne zovu se ulice, ustanove, škole...

Komu danas nešto znači ime Andjelka Capeka ili Marijana Hrvoja, Tomislava Vidovića ili Tome Dumančića? A radi se o ljudima koji su pali, da bismo mi mogli živjeti u slobodi!

Nasuprot tomu, brojne institucije i javni prostori nose imena po njihovim intelektualnim ili stvarnim egzekutorima. To jasno govori o stanju u Hrvatskoj.

Pokušajmo to promijeniti! Pokušajmo održavati svijest o našim sunarodnjacima i suborcima koji su platili najskuplju cijenu za hrvatsku slobodu i državno neovisnost!

Uredništvo *Političkog zatvorenika* želi u svakome idućem broju bar po jednu stranicu posvetiti ubijenim i umorenim hrvatskim političkim uznicima. Radi toga pozivamo njihove obitelji, prijatelje, rodbinu i suborce, da nam dostave fotografije i osnovne podatke o njima. Fotografije na zahtjev vraćamo! Zahvaljujemo na suradnji i pomoći!

POZIV NA SURADNJU

Godinama smo pozivali hrvatske političke uznike da svoja sjećanja zabilježe i pošalju nam radi objavlјivanja. Odziv je, nažalost, razmjerno mali: velika većina i dalje kani svoje uspomene odnijeti na onaj svijet, vjerojatno ne shvaćajući da time čine veliku uslugu ideolozima jugoslavstva i komunizma.

Zato ponovno pozivamo: napišite i objavite svoja sjećanja te na taj način omogućite mladim naraštajima i budućim povjesničarima da ispravno ocijene pravi položaj Hrvata u Jugoslaviji!

U SPOMEN

Mato MARČINKO

Hrastovica, 13. veljače 1925. - Zagreb, 31. siječnja 2010.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

Maria Maja STIPIŠIĆ

umrla 21. prosinca 2009. u 85. godini života

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

Luka KURILIĆ

rođ. 1931., umro 15. siječnja 2010. u Ljubljani, pokopan 19. siječnja 2010. na Pagu

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

Sofija MARCIUŠ

pridruženi član, rođ. 14. svibnja 1917., umrla 5. svibnja 2009.

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Varaždin

U SPOMEN

Josip NOVAK

umro 22. siječnja 2010. godine

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Varaždin

IN DIESEM HEFT

Am 10. Februar 2010 wurden 60 Jahre seit dem Tod des Zagreber Erzbischof, seligen Kardinal **Dr. Alojzije Stepinac** vollendet. Als der jüngste Bischof in der Geschichte von Zagreb (Erz) Diözese, in einer äußerst turbulenten Zeit, von Mitte der 30er bis Ende 50-er Jahren, war Stepinac kroatischer Metropolit. Während dieser Zeit setzte er sich entschlossen und mutig gegen totalitäre Ideologien, vor allem dem Nationalsozialismus und Kommunismus. Gleichzeitig befürwortet der das des kroatischen Volkes auf Freiheit und nationale Unabhängigkeit. Entspre-

Deshalb wurde erneut im Oktober und 1946 verhaftet und in einem Schauprozess ohne das Recht auf Rechtsmittel zu 16 Jahre strenges Gefängnis verurteilt. Und auf dem Schauprozess, dass der Papst Pius XII. „zuträg“ nannte verteidigte Erzbischof Stepinac tapfer die Katholische Kirche und sein kroatisches Volk. Er lehnte alle Vorschläge das Kroatiens zu verlassen, und verbüßte seine Strafe im Gefängnis in dem verrufenen Gefängnis in Lepoglava. Als er vom Papst 1952 zu Kardinal ernannt war kam es zum Abbruch der diplomatischen Beziehun-

gische oder kulturelle Einheit existiert nicht. Verwendung dieses Begriffs hat einen klaren politischen Zweck und traditionell begünstigt den großserbischen Imperialismus. **Dr. sc. Tomislav Markus** von dem Kroatischen Institut für Geschichte schreibt über Dr. Ante Starčević, dem Begründer der kroatischen national integrations- Ideologie. **Davor Dijanović** analysiert weiterhin die britische Politik gegenüber Kroatien und der Kroaten und **Dr. sc. Nikola Mijatović** von dem Juristischen Fakultät des Zagreber Universität erfasst interessante Skizzen der kroatischen finanzrechtlichen Vergangenheit. **Andrija Vučemil** gibt eine synthetische Darstellung der Position des kroatischen Volkes und vor allem ihre geistige Elite im kommunistischen Jugoslawien.

* * *

In dem Abschnitt der Erinnerungen und Zeugnisse, beschreibt **Dr. sc. Mile Lasić** von der Universität Mostar, das Leiden seiner Großmutter und durch die Leiden seiner ganzen Familie in der Nachkriegszeit des Zweiten Weltkriegs. **Želimir Kužatko** erinnert sich an die Zeit der Einkerkerung mit dem renommierten kroatischen Dichters, verstorbenen, **Stojan Vučićević**, auf der verrufenen Insel Sveti Grgur, Ende der fünfziger Jahre. **Branka Šargač** erinnert sich an die Zerstörung der Kirche des hl. Michael in dem Strafvollzug in Stara Gradiška anfangs 1946 und beschreibt den Schauprozess ihren Bruder **Josip Belošević**, der im Jahre 1952, kurz vor der Hinrichtungen durch Erhängen in der Futter der militärischen Jacke ein Abschiedsbrief eingenäht hinterließ, den wir auch in Gänze veröffentlichen. wird. **Dr. sc. Andelko Mijatović** rezensiert das dokumentarische Buch des **Dr. Augustin Franjić** über Zuchthaus Stara Gradiška, eines der bekanntesten Folterorte in Kroatien und dem ehemaligen Jugoslawien. Auch ein paar Nachrufe verstorbene Mitglieder des Vereins haben bedeutenden dokumentarischen Wert. •

Dubrovnik, Mitte XIX. th

chend begrüßt er die Umsetzung dieses Rechtes im April 1941 als der Unabhängige Staat Kroatien proklamiert wurde. Obwohl alle Verbrechen verurteilte, auch solche die im Namen des kroatischen Staates begangen wurde, haben ihn jugoslawische kommunistische Machthaber sofort nach Einzug in Zagreb in Mai 1945 verhaftet. Im Bewusstsein, dass damit nur schwere politische und diplomatische Probleme verursachen werden, ließ ihm das Regime nach Kurzem frei. Doch trotz der Gefahren und Belastungen scheute sich Stepinac nicht scharf auf an die systematische Verletzung der religiösen und nationalen Rechte der Kroaten in der neuen, **Titos** Jugoslawien zu warnen.

gen zwischen Jugoslawien und dem Vatikan. Die letzten Jahre seines Lebens verbrachte Stepinac in seinem Heimatort Krašić, wo er im Jahre 1960 starb. Er ist in der Zagreber Kathedrale beigesetzt und Papst Johannes Paul II. erklärte ihm Selig. Auch heute symbolisiert er das Leiden der Kroaten, vor allem kroatische Katholiken im kommunistischen Jugoslawien.

* * *

In einer kurzen Darstellung des Artikels von **Dr. sc. Dragutin Feletar** beschreibt man den politischen Missbrauch von sehr undeutigen Begriff "Balkanisches Halbinsel". Die Grenzen der imaginären Halbinsel sind unbekannt, und er als geographische, geomorphologische, klimatolo-

IN THIS ISSUE

February 10, 2010 was the 60th anniversary of the death of the Archbishop of Zagreb, Blessed **Dr. Alojzije Stepinac**. As the youngest bishop in the history of the (Arc)bishopric of Zagreb, Stepinac was Croatia's metropolitan in the extremely turbulent period between mid 1930's and late 1950's. Throughout that period, he was opposing, bravely and with determination, the totalitarian ideologies, especially national-socialism and com-

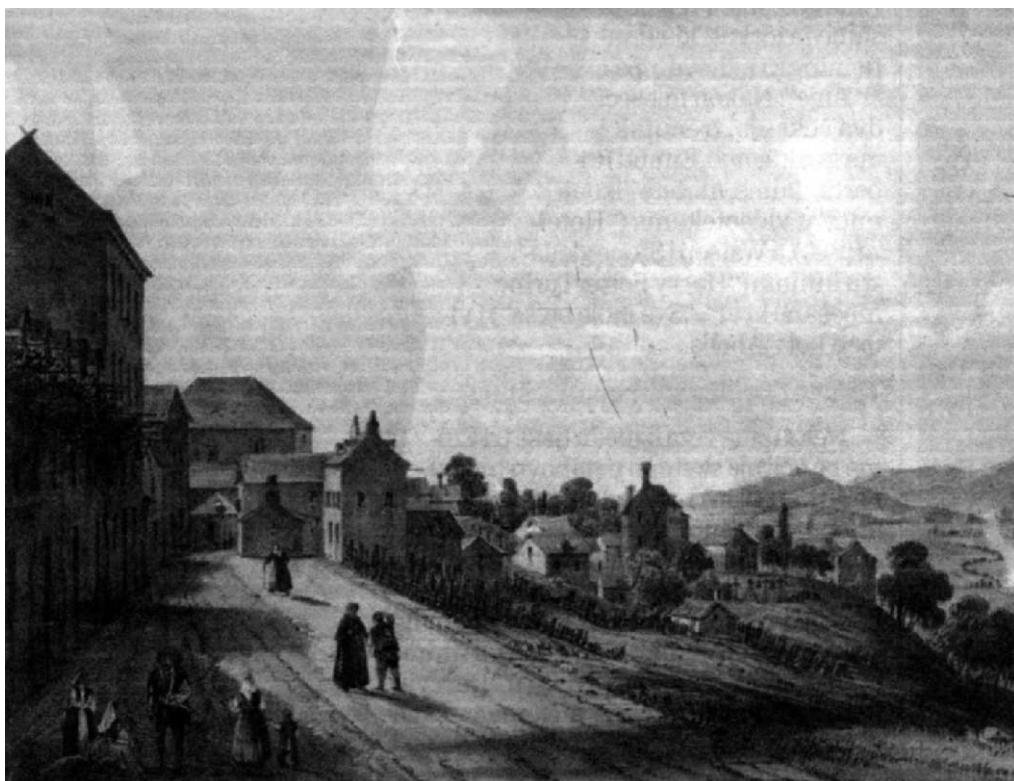
to systematic infringements of Croats' religious and national rights in the new, Tito's Yugoslavia.

Because of that, he was arrested again, and in October 1946, in a staged trial and without the right to appeal, he was sentenced to 16 years of imprisonment. At the trial, which Pope Pius XII called "sad", Archbishop Stepinac was bravely defending the Catholic Church and his Croat nation. He refused to leave Croatia and served his time in the infamous prison

cept of "the Balkan Peninsula". The borders of that supposed peninsula are not defined, and the peninsula, as a geographic, geomorphologic, climatologic or cultural item does not exist at all. The use of the term has a clear political purpose and traditionally serves the Greater Serbian imperialism. **Tomislav Markus, Ph. D.**, from the Croatian Institute of History writes about Dr. Ante Starčević, the founder of the Croatian national-integration ideology. **Davor Dijanović** continues his analysis of the British policy towards Croatia and Croats, and **Nikola Mijatović, Ph. D.**, from the Law School of the University of Zagreb writes interesting notes about Croatia's financial and legal past. **Andrija Vučemil** synthesises the position of the Croat nation and especially its intellectual elite in the communist Yugoslavia.

* * *

Under the heading Memoirs and Testimonies, **Mile Lasić, Ph. D.**, from the University in Mostar describes the sufferings of his grandmother, and through that, the sufferings of his entire family after the World War II. **Želimir Kužatko** remembers serving time with Croat prominent poet, late **Stojan Vučićević**, in late 1950's on the ill-famed island of Sveti Grgur. **Branka Šargač** remembers the demolition of St. Michael church at the Stara Gradiška prison in early 1946, and describes the staged trial of his brother **Josip Belošević** who, in 1952, just before his execution by hanging, placed a farewell letter in the lining of his military jacket; the letter is published in full. **Andelko Mijatović, Ph. D.**, reviews a documentary book written by **Dr. Augustin Franić** about the Stara Gradiška prison, one of the most famous torture sites in Croatia and former Yugoslavia. Also, several obituaries to the deceased members of the Association have a significant documentary value.♦

Johann Höglmüller: Imotski (1847.)

munism. He was also advocating the right of the Croat nation to live in freedom and in an independent state. Accordingly, he welcomed the realisation of that right in April 1941, when the Independent State of Croatia was proclaimed. Although he was equally condemning all crimes, including those committed in the name of the Croatian state, the Yugoslav communist authorities arrested him in May 1945, as soon as they entered Zagreb. Soon afterwards, the regime let him go, aware that that would have only led to a grave political and diplomatic problem. However, despite threats and pressures, Stepinac did not hesitate to strongly point

in Lepoglava. When in 1952 the Pope appointed him cardinal, the diplomatic relations between Yugoslavia and the Vatican were disrupted. Stepinac spent the last years of his life in his home village Krašić, where he died in 1960. He was buried at the Zagreb Cathedral, and Pope John Paul II beatified him. He still symbolises the suffering of Croats, especially Croat Catholics, in the communist Yugoslavia.

* * *

A short review of an article written by **Dragutin Feletar, Ph. D.** describes the political misuse of the entirely vague con-

HRVATSKA MOLITVA

Mučeniče,

koji si jedan od tolika mnoštva naših mučenika
ali samo za tebe svit sazna i uzčini te.

Sveče

zemlja je puna kosti i nebo duša svetaca naših
nu jedina tebe uzvisiše do oltara.

Sveti Nikola Taveliću

neka kroz tvoja usta dopre do Boga
ova molitva hrvatska:

O jadna, o prislavna, o bezimena među svim narodima,
od Boga iskušana, svim uresima urešena,
o tužna stolićima, za domovinu od nas izabrana,
o ljubljena i priko praga smrti!

Hrvatska, ti si naš grih i naše posrтанje;
Hrvatska, ti nas od sebe tiraš i sve nas je manje;
Hrvatska, ti grabljivcima prepustaš imanje;
Hrvatska, ti šutiš iako svoje bidno vidiš stanje;
Hrvatska, ti odveć se uzdaš u uljudbu i znanje;
Hrvatska, ti blaga kao janje,
ne vidiš klanje;
Hrvatska, ti svitlo danje
gubiš pouzdanje.
O pritužna, nad zamućenim zrcalom gonetaš postojanje.

Hrvatska, ti si naš dah i naš si vid;
Hrvatska, valovi i sol nagrizaju tvoju hrid;
Hrvatska, zbog tebe nas višaju i stavljaju pred zid;
Hrvatska, za neke samo spomen blid;
Hrvatska, neprekinutih naraštaja slid;
Hrvatska, koju tiraju na brid,
Hrvatska, od koje sam sid, nije ih stid:
a nisam još did.
Bože, mir podaj ljudima koji u Hrvatskoj žive.

I seljacima, da svojim motikama svoje kopaju njive;
i radnicima, da uživaju što svojim znojem stvore;
i umnicima, da o umijeću svome svojim jezikom zbole;
i svima, svima,
da zagriju se litom nakon stolitnih zima.

Komadić raja ostavio na prostoru si nam ovom,
omodrio morem uvale i otoke,
posijao svukud jezera, rijeke i potoke.
Ovdje smo došli idući za Tvojim zovom.
Zemlju, koju Hrvatska nazvamo, nismo oteli drugom,
naselili smo je da je obnovimo, da je uzoremo plugom.
Koliba skromna naš prvi bio je dom,
a Tebi na najlipšim mistima bile smo crkve gradili.
Naša kopinja nisu donila razaranje i lom,
sabljama umisto glava sikli smo šikare, mučili se, radili.
I u zagrljav bratski i sada primamo one,
koje zatekosmo tu, koji od drugih biže, koje gone.

A krv ipak teče, puši se, razliva
cilo tisućice iz ruku koljača,
mrtvac za mrтvacom niz sve vode pliva,
utaplja se zemlja u bujici plača.
Najcvitnija polja si nam dao, žetve, berbe, pučinu neizmirnu,
ali uskratio si nam pokoj, hlad pod jabukom, starost mirnu.

O Bože, koji znaš što nas sve боли i tišti,
jauk naš do pristolja Tvoj vrišti,
pokolebaj neprijatelja u pohodima ratnim,
da u pomrčinama ne zaglibimo blatnim.
Prosvitli skrbnike koji su toliko zabrinuti za nas,
kao što smo nekad znali živiti sami možemo i danas.
Slobode nemaju oni kojima drugi je dile,
tuđe vlasti nikad nisu, makar i dobre, omiljene bile.

Ne traži od nas, dok nam se ruši krov zahvaćen
bisnilom plamena,
da se kruhom branimo od kamena.
Miran i mirobljubiv smo narod, nikom
ne želimo zlo, puštamo druge u miru,
ne ponosimo se oružjem napadačkim, već kipom
motikom,
slikom.

Pastirske pivamo pisme uz gusle i uz liru.
Ako je himna odraz biti narodne duše,
naša poručuje svitu ljubav i lipotu,
u njoj se polja zelene i povitarac puše,
jorgovan kuca na prozor, ruže cvatu na plotu,
brodovi morem i otoci plove
na sitvu i žetu Hrvatska zove.

Gospodine, složit ćeš se, dosita nam je dosta
livati krv za uzore ma kakvi oni bili,
jer nož nam u leđa zabija ruka gosta
i nad truplima našim sivi sup se krili.
Ne ćemo samo na nebu i pod zemljom slobodu,
na zemlji je želimo sebi, domovini i rodu.
Dugo smo pridziće bili i umorni smo sada,
za sebe čuvamo snagu koja nam još priosta,
malo nas je ostalo na otočiću nakon ciklonâ i tornadâ.
Osušili smo se od gladi i od posta.

Tražimo i za sebe ono što drugi žele i imaju,
da i nas štuju, cine i uljudno primaju.
Dosta je naših glava bilo na konopcu i kolcu,
na svim bojištima svita smrt nam je bila
poslidnja bolničarka,
htili bi konačno umrit u postelji, dočekat starost
u udobnu stolcu,
u čvrstoj i dubokoj škrinji neka ostanu zaključane
tlapnja i varka.
Nakon pokolja i poplava, umiranja i muka,
da ćujemo veseli smih bezbroja prounuka.
Ne pusti zviri s lanca, zaustavi prid našim ih pragom,
neka nas ne razdiru grabežljivim zubom, uništi
svojom ih snagom.
Narod smo miran, mirovoran i mirobljubiv,
sa svima želimo živit u ljubavi i slogi, ne vodi nas
poticaj osvetoljubiv.
No pokuša li nam bilo tko ući u kuću, da u njoj zapovida,
da gospodari, da je opljačka, ili nas čak iz nje pokuša iztirati,
ne će to uspiti ni priko naših mrtvih tila, bedem zida
sagradić ćemo od njih do neba, proći ne ćemo dati.
Još ima u nama krv, nije istekla sva,
utopit će se u njoj svatko tko je pokuša proliti.
Sve trnje, sve kolje sve što je oštro, za obranu od zla
upotribit ćemo kao uboјita kopinja koja će svaki oklop razkoliti.
Triba li nam izgorit kuća, samo ćemo vatru primaći,
sve provalnike i osvajače u ognju smrt će snaći.

Oče svih ljudi, nemoj zaboraviti
da i malena Hrvatska postoji na diliču zemljovida.
Među tolikim narodima zar jedini moramo neznani se kriti,
priviše skromni smo bili, ne želimo umrit od stida.
Izticat ne bi htili zasluge svoje i prošlost nam davnu,
ni plesti više vince za mrtve na stratištu slavnju.
Ispačeno srce samo za jednim žudi:
slobodu hoćemo u društvu slobodnih ljudi.
Na kolinima, smirni, Milost Tvoju
blagoslov molimo za Hrvatsku svoju.

Mato MARČINKO (1925.-2010.)

21.12.1945
POVJERLJIVO I
1

Kotarski Narodni Odbor-Hvar

Upravni odjel

Br.2728/I/45

Broj

145.

P R E D M E T :

Primljene

13. Dec 1945

1945. 8.

Ratni zločinci narodni neprijatelji-
spisak-dostavlja se ~

KOTARSKOM NARODNOM SUDU

u

Hvaru.

Na izvršenje naredjenja Ministarstva unutrašnjih poslova i
depeše Okružnog N.O.S.D.-upravnog odjela br.8455/I-a dostavlja se
popis ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja.

Glede imovinskih prilika imenovanih, taj sud će oprititi
odnosnih zemljjišničkih knjiga.~

U rubrici :"Da li je izvršena konfiskacija ili nije" ne-
značeno je za svako ono lice, za koje smo već dostavili odnosne
spise za postupak konfiskacije, da je podnesena prijava u sudu po
čl.28 zak. o konfiskaciji.~

Smrt fašizmu-Sloboda narodu !

Pročelnik:

Dušan Marić

Za predsjednika:

Jurić

